

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

נא

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרב"ג מו"ר המקובל
דבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ד

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדה שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואלי

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

ימי השובבי"ם

להלן זמני תעניות השובבי"ם בישיבתנו הקדושה לשנת התשפ"ד.

1.	יום חמישי	כ"ג טבת התשפ"ד 4.1.24	תיקון היסוד (בשעה 12:30 בדיוק)
2.	יום שני	כ"ז טבת התשפ"ד 8.1.24	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק) (יטבול ביום התענית שבע טבילות במים קרים כנגד שבעה נחלי המלכות)
3.	יום שני	ה' שבט התשפ"ד 15.1.24	תיקון היסוד ופגם העיניים (בשעה 12:30 בדיוק)
4.	יום שלישי	ו' שבט התשפ"ד 16.1.24	תענית דיבור (בשעה 8:00 בדיוק)
5.	יום חמישי	ח' שבט התשפ"ד 18.1.24	הילולת הרשי"ש (בשעה 18:00 בערב)
6.	יום שני	י"ב שבט התשפ"ד 22.1.24	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
7.	יום חמישי	כ"ב שבט התשפ"ד 1.2.24	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק) (יטבול ביום התענית י"ט טבילות במים קרים לתקן מה שפגם בחמשה שמות אדנות ובשבעה שמות מ"ה ובשבעה מלכים שהם שבע פעמים אדם)
8.	יום שני	כ"ז שבט התשפ"ד 5.2.24	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
9.	יום שני	ג' אדר א' התשפ"ד 12.2.24	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק) (יטבול ביום התענית תשע טבילות במים קרים כנגד תשע אותיות דשלושה אלפי"ן דקס"א.)
10.	יום שני התיקון האחרון	י' אדר א' התשפ"ד 19.2.24	תיקון היסוד והעוונות הכללי (בשעה 12:30 בדיוק)

- המתענה צריך לקבל על עצמו תענית בתפילת המנחה ביום קודם ולפרט בעבור מה מתענה.
 - נבקשכם לכבות את מכשירי הטלפון הסלולרי בעת התיקון.
 - מי שלא יכול להשתתף אפשר שימסור שמות 02-624-9000
- ויהי רצון שנוכח לשוב בתשובה שלימה לפני אבינו שבשמים ויקובלו תפילותינו ברצון אכ"ר.

הלכות ט"ו בשבט

הלכות יום ט"ו בשבט

- א. יום ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, לענין תרומות ומעשרות ודיני ערלה^א.
- ב. אין אומרים בו וידוי ו"נפילת אפים" והמנהג שגם במנחה שלפניו אין אומרים "נפילת אפים"^ב.
- ג. אם חל יום ט"ו בשבט בשבת אין אומרים צדקתך במנחה^ג.
- ד. אין אומרים בו תיקון רחל אלא תיקון לאה. והטעם, לפי שבט"ו בשבט אין אומרים תחנון, ובימים שאין אומרים תחנון אין אומרים אלא תיקון לאה.
- ה. אין להתענות ביום ט"ו בשבט ואפי' במקום שנהגו שהחתן והכלה מתענים ביום חופתם, לא יתענו ביום ט"ו בשבט, וכן אין להתענות בו תענית שובבי"ם^ד.
- ו. נהגו בתפוצות ישראל להרבות בט"ו בשבט באכילת פירות האילן ובמיוחד מפירות שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, להורות בזה שהוא ראש השנה לאילנות^ה.

עיונים והארות

ולפניו צ"ל שמש"כ שבעצרת נידונים על פירות האילן הכוונה היא עד כמה האדם ינהג מן הפירות ומה יהיה עם הפירות, מפני שבאותו זמן מתחילים הפירות להתבשל.

אמנם הפשטות הוא, שבעצרת נידונים על הפירות וכל הנ"מ של ט"ו בשבט הוא רק לענין תרומות ומעשרות וכו'.

ג. **מֵרֵן** השו"ע (סי' קלא סעי' ו) וז"ל: נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב, ולא בט"ו בשבט, ולא בר"ח, ולא במנחה שלפניו, ולא בחנוכה, וי"א גם במנחה שלפניו, (וכן נוהגין) ע"כ. וכתב הפר"ח (אות ז) שמה שכתב מרן שאין נופלים על פניהם במנחה שלפניו חוזר גם על ט"ו בשבט וט"ו באב, ולא רק על ראש חודש. והגם שבספר כסא אליהו (ס"ק ג) ועוד פוסקים כתבו דלדעת מרן רק במנחה של ערב ראש חודש אין נפילת אפיים, מ"מ המנהג שאין נופלים על פניהם גם בערב ט"ו בשבט.

ג. **שו"ע** (סי' רצב סעי' ב) שכל יום שחל בשבת שאילו היה חל בחול לא היה בו נפילת אפים אין אומרים בו צדקתך במנחה.

ד. **בן כתב** בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג מכיון שט"ו בשבט הוא ר"ה ולא מצינו שמתענים בר"ה כמו שכתוב במשנה ארבעה ראשי שנים הם ובשאר ר"ה לית בהו תענית, אף ר"ה דט"ו בשבט לית ביה תענית. עכ"ל. וכן כתב בציפורן שמיר למרן החיד"א (סי' ו אות צא) וז"ל: וצריך שיהיו פ"ד תעניות אלו רצופין שיתענה ככל הימים מלבד שבתות ור"ח וט"ו בשבט, וכתב שם עוד (אות צג) והיותר טוב להפסיק ביום ר"ח ויום ט"ו בשבט כי בזה לא יש פקפוק. וכן פסק מו"ר גאון הדור בחזון עובדיה (הלכות ט"ו בשבט הלכה א). וע"ע שו"ע (סי' תקעב סעי' ג).

ה. **מנהג** זה מובא בספר "תקון יששכר" לרבי יששכר בן סוסאן המערבי שעלה מצפון אפריקא בתקופת גורי האר"י

א. **אך** יום הדין של פירות האילן אינו בט"ו בשבט אלא בעצרת, כדאמרינן בגמ' (ר"ה דף ט"ז), בארבעה פרקים בשנה העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן וכו'. והטעם שנקבע ר"ה לאילנות ביום ט"ו בשבט הוא, מפני שכבר עברו רוב ימות הגשמים והשרף עלה באילנות ונמצאו הפירות חונטים מעתה. ובירושלמי אמרו שעד ט"ו בשבט האילנות ניזונים מגשמי שנה שעברה ומט"ו בשבט ואילך מגשמי שנה זך. ונפקא מינה לענין תרומות ומעשרות כמש"כ מרן בשו"ע (יו"ד סי' שלא סעי' קכה) וז"ל: באחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר תבואה וקטניות וירקות, ובט"ו בשבט הוא ראש השנה למעשר האילנות. כיצד תבואה וקטניות שהגיעו לעונת המעשרות לפני ראש השנה של שלישית, אע"פ שנגמרו ונאספו בשלישית, מפרישין מהן מעשר שני. וכן פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שלישית, אע"פ שנגמרו ונאספו אח"כ בסוף שנה שלישית, מתעשרין לשעבר ומפרישין מהם מעשר שני. וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של רביעית, אע"פ שנגמרו ונאספו ברביעית, מפרישין מהם מעשר עני. ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט, מתעשרין להבא עכ"ל.

ולסכום, בט"ו בשבט א. יצאו רוב גשמי השנה. ב. עלה שרף באילנות. ג. מתחילה חנטת הפירות. ד. עד ט"ו בשבט האילנות חיים וגדלים מהמים של השנה הקודמת. (ירושלמי). אמנם בספר "אדני פז" (להר"ר אפרים בן הר"ר שמואל, הודפס בשנת תק"ג) כתב, כי בט"ו בשבט נידונים על פירות האילן. ולכאורה מהבקשה שסידר רבנו יוסף חיים זיע"א לבקש על האתרוג ביום ט"ו בשבט נראה ג"כ שס"ל הכי. ובספרי חסידות כתוב כי כשם שהאילן נידון בט"ו בשבט כן נידון אז גם האדם, כי האדם עץ השדה. ויתכן לומר כי כפי שהאדם שהוא עץ השדה, נברא בר"ה ובכל שנה מחדש הוא נידון בר"ה, כן האילנות אפשר שנידונים ביום זה על חיותם המתחדשת עתה.

ז. ידקדק הרבה ויזהר שלא ימצאו חלילה בפירות תולעים, ויזהר אפילו מספק חשש תולעים, וידוע גדול איסור אכילת תולעים.

עיונים והארות

והכ"ג) שלוקים אחת. ורוב הראשונים (בה"ג הלכות דגים ושאליות שאילתא סד ורש"י עירובין כח. ופסחים כד. ומכות טז: ורמב"ן בהשגות לסהמ"צ שורש ט בפ"א אכל פוטיא לוקה ארבע) חולקים וסוברים שהאוכל שרץ הארץ לוקה חמש, משום "וכל השרץ השרץ וגו' לא יאכל", ומשום "לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום" (ויקרא יא, מב), ומשום "ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ" (שם כג), ומשום שני הלאוין האמורים בסתם שרצים: "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם", והאוכל שרץ העוף לוקה שש, משום "וכל שרץ העוף וגו' לא יאכלו", ושלשה משום שלשת הלאוין האמורים בשרץ הארץ, ששרץ העוף בכלל שרץ הארץ, ושתיים משום הלאוין שנאמרו בסתם שרצים, שעל ריבוי לאוין האמורים בעבירה אחת לוקים משום כל לאו ולא.

ועוד כתב הרמב"ם (שם פ"ב הי"ג) שרצים שנבראים באשפות ובגופי הנבילות, כגון רמה ותולעת וכיוצא, הם הנקראים רומש על הארץ, והאוכלם עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא יא, מד) "ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ", ולוקה, וכתב הרמב"ם (שם והי"ד) וכן האוכל שרצים שנבראו בפירות ובמאכלות, ופירשו ויצאו לארץ, עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא שם, מב) "לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום", לאסור אלו שפירשו לארץ, ולוקה. ויש חולקים וסוברים שלאוין הללו אמורים בכל שרץ הארץ, ואף השרצים שנבראים באשפות ושנבראים בפירות בכלל שרץ הארץ, ולוקה עליהם חמש כשאר שרץ הארץ (רמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ שורש ט, וכן הסמ"ג לא מנה לאוין מיוחדים באלו אלא כללם בכלל שרץ הארץ לאוין קלא).

ועי' בספר פלא יועץ (ערך אכילה) שכתב, ולא יאכל פרי שגדל בו תולעים, עד שיחתכנו תחילה ויבדקנו, ע"ש. עוד כתב שם (ערך בדיקה) חיובא רמיא עלן לבדוק את האיסורין מאוד, כדי שלא נכשל בהם, ובפרט בענין התולעים רבה המכשלה, שיש הרבה מיני פירות וירקות שנמצאים בהם תולעים. ע"ש. וראה להגאון רבי אברהם דאנציג ז"ל בס' חכמת אדם (כלל לח אות כ) שכתב, ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל שעל ידי זה ינצל מכמה תולעים, ומעיד אני עלי שכמה וכמה פעמים ניצלתי על ידי זה ברוך ה', ע"כ. (ועי' בגמ' גיטין דף ז. ו. ובתוס' שם ד"ה השתא).

ועיינ' עוד לאור החיים הקדוש (על התורה ויקרא יא, מג) שכתב, ואמרו "ולא תטמאו בהם" שצריכים ישראל ליהזר לבל יכניסו לפיהם אפילו בהיסח הדעת, כי ההפרש שבין שוגג למזיד במציאות כשוגג כמזיד, כי התיעוב יעשה מעשהו בנפש האדם אפילו בהסח הדעת, אלא שישתנה הפגם, - במעשה מזיד תעשה נפשו שקץ, ובשוגג תטמא נפשו ותטמטם, והוא אומרו "ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם", וצריך האדם ליהזר בתוספת זהירות וזריזות בכל דבר אשר יכנס בגדר ספק שיקוץ זה. ומה גם בזמנים אלו שנההם האויר והארצות כולן יחד, ואין לך גידולי קרקע שאין בהם מהשיקוץ, שומר נפשו ישמור את הדבר, ע"כ.

כתב שהוא מנהג האשכנזים (מובא במג"א בא"ר ופר"ח סי' קלא), ומשם התפשט בכל ערי ישראל, וכן כתב רבינו חיים פלאגי (מועד לכל חי סי' ל אות ז-ח) וז"ל: ליל ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות ונהגו רוב תפוצות ישראל לסדר בשלחן מכל פירות האילן ופירות הארץ כפי אשר תשיג ידם, וכל אחד מברך על פרי אחד, האיש מברך על החטה, חלב חטים ישביעך כדי שיהיה לו מזונות בריוח, והאשה על הגפן, כדכתיב אשתך כגפן פוריה, והבן על הזית, בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך, רמון ואגוז לבנותיו, ע"ש כל כבודה בת מלך פנימה, וכו', אמנם מנהגנו שכולם מברכים תחילה על המזונות ואח"כ הגפן ואח"כ העץ על הזיתים מכיון כפי דיני הקדימה. וכן כתב ר' אליהו הכהן מאזמיר בעל שבט מוסר בצואתו לבניו, בני הוה זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט שמנהג ותיקין הוא, ע"כ. אמנם לא ראינו שמו"ר האר"י הח"י כתב לעשות סדר זה אלא שבספר פרי עץ חיים כתב שיום ט"ו בשבט הוא יו"ט ובו מתקנים בחי' היסוד עיי"ש. ועוד מצינו שנזכר בספר הליקוטים (בראשית) שיש כמה פירות שהקליפות מבחוץ, ויש כמה שהגרעין שהוא כנגד הקליפה נמצא בפנים.

ו. **מצות** לא תעשה שלא לאכול תולעת הפירות והזרעים שנאמר (ויקרא יא, מב) "לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום" כלומר אם נולד התולעת בפרי במחובר לקרקע אע"פ שלא פרשה חייבין עליה או על כזית ממנה מלקות.

מצות לא תעשה שלא לאכול שרץ המים שנאמר (שם, מג) "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ", הרי שרץ המים בכלל כגון הסרטן והצפרדע וכיוצא בהם או תולעים ועלוקה או החיות שבמים.

מצות לא תעשה שלא לאכול רמשים שנאמר (שם, מד) "ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ", רמשים הם הבאים מעיפושים שלא מזכר ונקבה, החילוק בין שרץ לרמש השרץ בא מזכר ונקבה, ורמש בא שלא מזכר ונקבה כגון המתהוים באשפות ובנבילות, והאוכל כזית מהם לוקה.

הרבה אזהרות הזהירה תורה בשרצים, והאוכל שרץ המים חייב ארבע מלקיות, ושרץ הארץ, חמשה מלקיות, ושרץ העוף כזבובין וכיוצא, ששה מלקיות, ומטמאים הנפש דכתיב ונטמתם בהם (בא"ח ש"ב פר' נשא אות א), ומו"ר מופת הדור זצוק"ל נתן סימן אשר בשמים ממעל שהיא שש מלקיות, ועל הארץ מתחת חמש מלקיות, ואשר במים מתחת לארץ ארבע מלקיות.

וכתב הרמב"ם (בסהמ"צ ל"ת קעו. ובפ"ב מהלכות מאכלות אסורות ה"ו והכ"ג) וכ"כ הסמ"ג (לאוין קלא) האוכל שרץ הארץ, כגון נחשים ועקרבים, עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא יא, מא) "וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל", ולוקה, עוד כתב הרמב"ם (שם הלכה ה) וכן האוכל שרץ העוף כגון זבובים ויתושים וכיוצא, עובר בלא תעשה, שנאמר (דברים יד, יט) "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו", ולוקה. ונחלקו בהם ראשונים: דעת הרמב"ם (שם ה"א וה"ו

- ח. אין לאכול תאנים קודם הבדיקה, מפני שמצוי בהם תולעים, ולכן צריך לבדוק היטב עד כמה שיעין האדם רואה הדק היטב.¹
- ט. לפני אכילת כל פרי ילמדו לימודים מיוחדים מלוקטים מהזוה"ק והמדרשים וישתדלו לכיין בהם כמסודר, כדי שיהיה תיקון לפירות ותיקון בעולמות העליונים.²
- י. אם חל ט"ו בשבט בשב"ק, הנכון להביא כל הפירות בסיום הסעודה קודם ברכת המזון, אמנם מותר להביא הפירות לאחר ברכת המזון כדי להרויח ברכה אחרונה.³
- יא. כתב בספר מעשה הצדקה: מנהג טוב ויפה להפריש בט"ו בשבט תשעים ואחת פרוטות כמנין אילן, וגם הוא כמנין "מים" ע"ה, כי ביום זה נכנסים המים לאילן.⁴
- יב. יש להתפלל ביום ט"ו בשבט שיזכה בחג הסוכות לאתרוג נאה ומהודר, ואפשר לאומרה גם בשבת.⁵
- יג. בט"ו בשבט אין לברך ברכת "שהחינו" על האתרוג, הואיל וברך כבר ביו"ט של סוכות בעת נטילת האתרוג עם הלולב, ובזה נפטר מברכת "שהחינו" שעל האכילה, והרי דינו כמי שברך ברכת "שהחינו" בשעה שראה פרי חדש, ששוב אינו חוזר ומברך בשעת אכילתו.⁶

עיונים והארות

לגמרי, וע"ז אמר הכתוב והיה כעץ שתול על פגלי מים וכו' אשר פריו יתן בעתו. ויש אדם שנשמתו טהורה, אבל מחמת מעשה רע שעשה חופפת עליו טומאה מבחוץ, והוא כדוגמת הפירות שיש להם קליפה חיצונה. ויש אדם רשע שמחמת מצוה שעשה באה נשמת צדיק לסייעו, וכיון שאור הקדושה גדול, נטמנה הטומאה בתוכו, ואינו יכולה לחפוף עליו מבחוץ, והוא כדוגמת הפירות שאין בהם קליפה חיצונה ויש בהם גרעין קשה בתוכם. ויש אדם רשע שכולו רע, והוא כנגד אילן סרק שאין בו פירות, ועליו אמר הכתוב לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח. ע"ש.

והובא ג"כ בספר "טוב הארץ" למהר"ן שפירא זצ"ל, וכן במשנת חסידים (מס' ההרכבה פ"ד אות ו עי"ש) אמנם שם לא הזכיר אותם לענין ט"ו בשבט. וכבר ידוע מש"כ מו"ר הרש"ש זיע"א שדברי החמ"י מעורבבים ואין לסמוך עליהם. ועוד שהחמ"י סידר לקרא מקרא בלילה וכידוע שרבינו האר"י ז"ל הזהיר שלא ללמוד מקרא בלילה. ולכן סידרנו סדר אחר, מסודר בטוב טעם ודעת, מתובל בדברים קצרים מזוה"ק ומדרשים מושכי לבבות, על כל פרי ופרי כדי שישב האדם עם בני ביתו בלילה הקדוש הזה ולא רק יאכלו אלא ילמדו איזה מדרש וזוה"ק כדי שיכנס בילדים יר"ש. וכן ליקטנו כמה כוונות קלים וטובים מדברי רבינו האר"י ז"ל ורבינו יוסף חיים זצוק"ל שהובאו בספרו "עטרת תפארת".

ט. בן העלה מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שם הלכה ד) והוכיח כן מדברי הפוסקים שבשבת מכיון שצריך להשלים מאה ברכות אין בזה החשש שגורם לברכה שאינה צריכה.

י. הביאו הגר"ח פלאגי' בספר מועד לכל חי (סי' ל אות י).

יא. בספר בני יששכר (מאמר חודש שבט) כתב שבמשנה אמר התנא ט"ו בשבט ראש השנה לאילן ולא אמר לאילנות, רמז למה שקיבלתי מרבתי להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר. וזה שרמז התנא באומרו לשון יחיד לאילן, להורות על אילן המיוחד המבואר בתורה למצוה. והגאון רבי יוסף חיים זיע"א סידר בספרו לשון חכמים (ח"א סי' לח) בקשה מיוחדת לזה ונכון לאומרה.

יב. ומו"ר מופת הדור בספרו חזון עובדיה (ברכות הלכות ברכת היין ופירות האילן במקורות הלכה ח ד"ה ולענין ברכת שהחינו) האריך בזה ונביא את דבריו וז"ל: ולענין ברכת

ז. שלחן ערוך (סימן פד סעיף ח) וכתב בכף החיים (אות קג) דיש לזהר בבדיקת התאנים מאד מאד כי התולעת דומה למוץ התאנים, ולפעמים אינה נראית עד שמסתכלים הרבה. ועיין עוד בהמשך דבריו שכתב שיש בתאנים תולעת שהורגת את האדם.

ח. ראיתי כל סדר זה של הלימודים והברכות ואיזה כוונות של צירופי הוי"ה וכו' מובאים בסידור "נהר שלום" מכ"י מו"ר המקובל האלקי כה"ר וידל קואינקא זצ"ל. (סידור זה נדפס ע"י ישיבתנו הקדושה לפני עשרים שנה) והוא בדיוק הסדר שיש בספר המפורסם "פרי עץ הדר", וידוע שסדר זה הוא מסודר לפי הרב "חמדת ימים" וכנראה שהרב קואינקא העתיק ממנו. ואינו ממו"ר הרש"ש או חכמי בית-אל, אלא הוא פרי רוחו של החמ"י שסידר ארבעה כוסות יין ובכל כוס מכוונים להוי"ה אחת מעשיה, ובפירות מכוונים ל"ב צרופי הוי"ה ב"ה, ואין לסדר זה שום רמז בדברי רבינו האר"י ז"ל ולא מדברי מהרח"ו מלבד מ"ש רבינו האר"י בשער הלקוטים. שיש שלשה סוגי פירות: עשרה מעולם הבריאה בלי קליפה, כיון שהם רחוקים מן הטומאה וקרובים לאצילות, אין להם קליפה לא מבפנים ולא מבחוץ ונאכלים כמות שהם. ואלו הם: ענבים, תאנים, תפוחים, אתרוגים, לימוניים, אגסים, חבושים, תותים של עץ, סורבאב"ש, חרובין.

ועשרה מעולם היצירה, שיש להם גלעין מבפנים, והם בנוניים בין הבריאה לעשיה, שאינם קרובים לטומאה כמו עולם העשיה ולא רחוקים כמו עולם הבריאה, לכן גרעין הזרע שבתוך הפרי אינו נאכל, לפי שאינו רך כמו הגרעינים שבתוך הפירות של הבריאה. ואלו הן: זיתים, תמרים, דובדבן מתוק, שזיפים, אפרסקים, משמשים, דובדבן חמוץ (וישנאש), עוזרדין, זערוור, שסק.

ועשרה מעולם העשיה, שיש להם קליפה מבחוץ ונאכל מה שבפנים ונזרק מה שבחוץ, שקליפת הפרי היא מחיצה בינו ובין עולם התמורות הקרוב לו כדי שלא יקבל טומאה. וז"ס היצה"ר והקליפה הדבוקה בנפש. ואלו הן: רמונים, אגוזים, שקדים, ערמונים, לוזים אילסר, בלוטים, קוקוס, צנובר, פסתוק, מאוזי"ש אגוז. ומרן החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת ט אות ה) כתב לבאר בזה, שהם כנגד ד' מידות בבני אדם, יש אדם בעל נשמה טהורה, ובאה ג"כ נשמת צדיק לסייעו, הרי הוא טוב בכל, וכדוגמת הפירות הנאכלים

מאמרי הזוה"ק

קידוש החודש - החדש הזה לכם ראש חדשים

אמר רבי יצחק לא היתה צריכה התורה להתחיל אלא ממצות קידוש החדש מפני שביציאת מצרים היתה התחלת תיקון השכינה כי אז נתקנו נשמות ישראל, והיו ראויים לקבלת התורה, והיה יחוד גדול של קוב"ה ושכינתיה, והתחדשו כל העולמות לאחר חטא אדה"ר. וא"ת א"כ היה צריך לומר החדש "הזאת" ולא הזה, כיון שעתה הוא עיקר תיקון השכינה, אלא מכיון שיש עתה יחוד של ז"א עם המלכות, במקום שהזכר נמצא לא מזכירים את הנקבה. ואמר החדש הזה "לכם" כי כל ההתחדשות הזו היא לכם עם ישראל, ולא לאומות העולם החשובים כבהמות ולא כבני אדם.

בא דף לט ע"ב

אמר רבי יצחק, לא אצטרך אורייתא למכתב אלא מהחדש הזה לכם ראש

חדשים [א] לא היתה צריכה התורה להתחיל לכתוב את התורה מבראשית אלא מהמצוה הראשונה שהיא

מצות קידוש החדש. מאי מעמא מה הטעם. משום דשירותא דסיהרא תוי מפני שהתחלת

עיונים והארות

וכדמוכח להדיא בתשובת הרשב"א ח"א (סי' רנא), שכל שבירך שהחיינו בשעת ראיה, שוב אינו מברך בשעת אכילה. ע"ש. ומ"ש ע"ז בפסקי תשובה (סי' צט), לק"מ. כיעו"ש. גם הגאון מהר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (סי' צב) פסק כן בסכינא חריפא, שכיון שבירך עליו שהחיינו בשעת נטילת לולב, אין לו לברך עוד בשעת אכילת המרקחת, ואם יברך הוי ברכה לבטלה. ע"ש. ובשו"ת כתב סופר (סי' כג) טען ע"ז, שמכיון שנוהגים עתה שלא לברך כלל על הראייה, ברכת שהחיינו בשעת נטילתו למצוה, הו"ל כמכין שלא לצאת, ולא יצא וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת ויעתר יצחק (סי' יב). ואינו מוכרח, דמ"מ אזלינן בתר עיקר דינא. ובדברנן מצות א"צ כוונה. וכ"כ בספר משכנות הרועים (סי' כ). ובספרו נחלה לישראל (סי' לז אות כא) אשר כרגע נראה לי, הביא עדות בשם הגאון מהר"ש מבעלז שפסק להלכה שאין לברך שהחיינו על מרקחת אתרוג, מטעם שכבר בירך שהחיינו בשעת מצות נטילתו. ע"ש. ועכ"פ להלכה ספק ברכות להקל. ואינו מברך שהחיינו על מרקחת אתרוג. וכ"כ בשו"ת משיב הלכה (סי' ר). וטוב שיכוין בפירוש בברכת שהחיינו בעת מצות נטילת הלולב לפטור אכילת אתרוג מברכת שהחיינו. וכ"כ בשו"ת דברי סופרים (סי' כג). ובשו"ת דבר יהושע ח"ב (סוף סי' לג). וע"ע בשדי חמד (סי' ב אות ב). ומכל מקום נראה שאם היה לו אתרוג שהוא פסול למצוה, וחתכו וטיגנו בדבש, לפני חג הסוכות, יברך עליו בורא פרי העץ, ושהחיינו.

שהחיינו על מרקחת אתרוג. הנה הלק"ט ח"א (סי' רלג) כתב שעל האתרוג אין לברך שהחיינו, לפי שהאתרוג דר באילנו משנה לשנה ואין היכר בין חדש לישן. וכ"כ עוד בח"ב (סימן רנז). וכ"כ בשמו בספר בירך את אברהם (דף צט אות יז). וכ"כ בשו"ת עטרת מרדכי (דף פח ע"א). וכן צידד בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' כג). אך הרב שערי תשובה (סי' תרמט ס"ק יד) כתב, שדברי הלק"ט תמוהים בזה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת משכנות הרועים (סי' כ) בד"ה ואחר. ע"ש. ובאמת שבספר פרי האדמה ח"א (דף כו ע"א) העיד שבעה"ק ירושלים אנו נוהגים לברך עליו שהחיינו, שהרי מחלקים בליל ר"ה חתיכות אתרוג ולוקחים אותו לקידוש בליל שני של ר"ה, כדי לברך שהחיינו בעת הקידוש, אף שהאתרוג דר באילנו משנה לשנה. גם הרב בעל שער אפרים (סי' לה), פשיטא ליה כלאחר יד שמברכים עליו שהחיינו. ומ"ש הבאר היטב (סי' רכה ס"ק יא) בשם השער אפרים שאין לברך על האתרוג, דבריו צריכים יישוב, שהרי אדרבה פשיטא ליה להשער אפרים שמברכים שהחיינו על האתרוג וכו'. ע"ש. ובמועד לכל חי (סי' יב אות כג) הביא ג"כ העדות הנ"ל שמנהג ירושלים לברך שהחיינו על האתרוג. וע"ע בספר יוסף את אחיו (מע' אתרוג דף ו ע"ד). וע"ע בספר יפה ללב ח"א (בקונטרס יושר ללב סי' רכה). ומ"מ מבואר בשו"ת הרי בשמים תנינא (סי' יב), שהואיל ועיקר ברכת שהחיינו על פרי המתחדש משנה לשנה, היא על הראיה, אלא שנהגו העולם לברך שהחיינו בשעת אכילה, כמ"ש הרא"ש, וכבר בירך על האתרוג שהחיינו בעת מצות נטילת ארבעת המינים, יצא ידי חובת ברכת שהחיינו שבירך בשעת מצות נטילתו. וכמ"ש הרמ"א (סי' רכה), דבדיעבד אם בירך בשעת ראיה לא הפסיד, ויצא י"ח. ע"כ. וכן העלה בשו"ת מהר"י אשכנזי (סי' ט), שהדבר ברור שמאחר שבירך שהחיינו בשעת נטילתו למצות ד' המינים, יצא ידי חובתו ולא יברך עוד.

א. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמור, החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם וכו'.

מדוע אמר הקב"ה למשה ולאהרן, ולא למשה בלבד כמו תמיד? אלא מפני שקידוש החדש בשלשה, אמר הקב"ה להם אני ואתם נקדש את החדש - ואז נתעטף הקב"ה בטלית מצויצת

התחדשות הלבנה היתה ביציאת מצרים שהיא התחלת תיקון השכינה, כי ע"י חטא אדה"ר, נפגמה נשמתו ונפגמו כל הנשמות שהיו כלולות בו, והחלו להתקן בדור המבול ובדור הפלגה ובדור סדום וסימנם אמס"ה ר"ת אנוש מבול סדום הפלגה, עד שבמצרים התחילה להראות בחינת הזהב שבהם, וביציאת מצרים נתקנו אלו הנשמות והיו ראויות לקבלת התורה והיה העולם מתוקן והשכינה ראויה ליחוד. **וְעַל דָּא, אֹרִייתָא הָוָה אֶצְטְרִיךְ לְמַכְתָּב מַהְכָּא, דְּהָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶתְקַשְׁר מְלָה** ועל זה התורה הייתה צריכה להתחיל ולהכתב מהחדש הזה, שהרי במצוה זו של קידוש החדש נקשרת השכינה בקב"ה שהוא ז"א [ב] כי ע"י זה נתקנת המלכות ואז היא מזומנת לזווג.

עיונים והארות

למקרי החדש הזה לכם, וקרא החר'ש ה'יה לב'ם. והסביר הרב שמשון מאוסטרופולי מדוע טעה רק באותיות אלו, כי יש קליפה אחת שסגולתה לשכח הלימוד ונקראת רי"ב, ויש לה תר"ה חיילות, וכתוב על מצח משיח בן דוד אותיות כד"ת לבטלה, ולכן החליף אותיות דז"כ מהחד'ש הזה לב'ם לאותיות רי"ב וקרא את הפסוק "החרש היה לבם" שעולה גי' 605 שהם תר"ה חיילותיה המשכחת את הלימוד, ואילו "החדש הזה לכם" גי' 425 שהם שם כד"ת הכתובה על מצחו של משיח בן דוד שמבטל הקלי' הזו, וגם משי"ח ב"ן דו"ד גי' כד"ת.

ולבן הגמרא אומרת, בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודי, כי אותיות תורה הם ממש תר"ה, וע"י לימוד התורה מבטלים תר"ה חיילותיה.

ולבן מצוה ראשונה "החדש הזה לכם" גי' כד"ת כמנין "משיח בן דוד" כי התכלית של כל המצות היא להגיע אל הגאולה השלימה עם משיח בן דוד.

רא"ש חדשים גימ' 863 כמס' "גלגלת נוקבא רחל", כי עתה בחדש זה מתקנים הגולגולת של נוק' רחל כנודע.

ב. ביציאת מצרים נעשו ישראל חדשים כבריה חדשה, משום שקבלו על עצמם עול תורה ומצוות, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וז"ש התחדשות זו שקבלתם עתה ביציאת מצרים היא שלכם בלבד, כי החידוש של בריאת העולם הוא לכל הברואים, אבל חידוש זה הוא רק שלכם, והוא העיקרי, והוא "לכם", בידכם לעד, כי כמו שעתה אתם נגאלים מהגלות הראשונה גלות מצרים ומתחדשים התחדשות נפלאה, כי מקבלים עתה את התורה הקדושה, כן אחרי גלות בבל תתחדשו בחידוש נפלא היא תורה שבע"פ תלמוד בבלי וירושלמי. ואחרי גלות יון התגלו סתרי תורה. ובגלות הזאת האחרונה ג"כ עם ישראל יתחדש בחדש ניסן, כמש"כ, בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל, והיא גאולת עולמים, והיא התגלות של מלך המשיח שיגלה את שער החמישים שהוא פנימיות תורת הקבלה כמרומו: משי"ח ר"ת 'משיח יגלה שער חמישים, וכן משיח אותיות יש-מח.

והעמיד למשה מכאן ולאהרן מכאן, וקרא למיכאל וגבריאל ועשה אותם כשלוחי החדש ואמר להם: כיצד ראיתם את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה? לצפונה או לדרומה? כמה היה גבוה? ולאן היה נוטה וכמה רחב?

אמר להם כסדר זה יהיו בני מקדשים את החדש, על ידי זקן עם טלית מצויצת, ועוד שנים עמו, ועל ידי עדים.

והיא מצוה הראשונה שנצטוו ישראל ע"י משה רבינו, ולכן אמר בארץ מצרים, כי שאר המצוות שבתורה נצטוו בהר סיני, והיא יסוד לכל קדשי ישראל, כי ע"י קידוש החדש נקבעים חגי ישראל, ואם לא היו לנו מועדים ומצוותיהם וקדושתם, לא נשתנינו משום אומה ולשון, לכן ניתנה לישראל מצות קידוש החדש קודם כל המצוות.

וכידוע שנתקשה משה על מולד הלבנה באיזה שיעור תיראה ותהיה ראויה לתהקדש. והראה לו הקב"ה את הלבנה באצבע ואמר לו כזה ראה וקדש. וכיצד הראה לו, הרי לא דבר עמו אלא ביום שנאמר "ויהי ביום דבר ה'", אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשכה. (שמות רבה בא אות כ').

וראה, ה'חדש הזה ל'כם ר'אש ח'דשים ר"ת גי' רמ"ח וס"ת החוד'ש ה'זה ל'כם מש"ה, כי זו המצוה הראשונה שמשה קיבל למסור לנו, והיא שקולה כרמ"ח מצות עשה, ויש למצוה זאת כח של כל רמ"ח מצות עשה, ואם אנחנו מקדשים מצוה זו כפי שצריך, אז כל המצוות שלנו מתקדשות. וכפי שהסבירו רבותינו על מילת "בראשית" שתרגם הירושלמי "בחכמה" ברא ה', והנה חכמה במילוי חיות כ"ף מ"ם ה"י גימט' תרי"ג, וא"כ במילה הראשונה יש בה שורש של כל התורה כולה, והיא שורש הבריאה בקדושה.

וידוע מה שביאר רבי שמשון מאוסטרופולי הי"ד מש"כ בגמרא (שבת קמז:): אמר ר' חלבו: חמרא דפרוגיתא (רש"י, שם מדינה שיינה משובח), ומיא דדיומסת, קפחו עשרת השבטים (רש"י, שהיו בעלי הנאה, ועוסקים בכך, ולא היו עוסקים בתורה, ויצאו לתרבות רעה), ר' אלעזר בן ערך אקלע להתם אמשיך בתרייהו, איעקר תלמודיה, כי הדר אתא קם

וְלֹא קָשָׁיָה דְלֹא בְּתִיב "זֹאת" הַחֲדָשׁ הַזֹּאת ושואל דלכאורה יותר נכון לומר החדש "הזאת" בלשון נקבה, שמורה על המלכות שעתה מתחדשת ונתקנת ומזומנת ליחוד, ומדוע כתוב החדש "הזה", ומשיב דזה לא קשה **דְּהָא זֶה וְזֹאת בְּחַד מְתַקְשְׁרִין** שהרי זה שהוא ז"א וזאת שהיא המלכות כאחד מתקשרים בסוד היחוד. **וּבְאִתְרֵהּ דְּאִית בִּיהּ דְּדָכְר וְנוֹקְבָא בְּחַדָּא** ובמקום שיש בו יחוד וקשר של זכר ונקבה כאחד, **לִית שְׂבָחָא אֱלָא לְדְכוּרָא** אין השבח ראוי להינתן אלא לזכר, ולכן כתוב החדש הזה שהוא ז"א להורות שעיקר התיקון הוא ע"י ז"א שהוא הזכר. **וְעַל דָּא** ועל זה כתוב **רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה** כי ז"א הנקרא "ראשון" שיחודו עם הנוק' שנקראת חדשי השנה, כי החדשים הם בנוק', הוא "לכם" לעם ישראל לתועלת, והשפע והארה לכם. **לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה וְדָאִי** שהיא השכינה בחי' המלכות והיא משפיעה עלינו. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, לָכֶם תִּרִי וּמִנִּי לְמָה** שאל רבי יהודה את רבי יצחק מדוע כתוב שתי פעמים לכם? שהרי כתוב החדש הזה "לכם" ואח"כ ראשון הוא "לכם". **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִנִּיֵּהוּ אֲשַׁתְּמַע יְתִיר** אמר רבי יצחק לרבי יהודה, מב' פעמים לכם נשמע ונלמד יותר שהיחוד של זו"ן הוא לטובת ישראל. **בְּמָה דְּבִתִּיב** (דברים לב, ט), **כִּי חָלַק ה' עַמּוֹ אֶת־קְשָׁרוֹתָא דָּא לָכֶם** כמו שכתוב כי חלק ה' עמו כי כל ישראל הם בבחי' בנים של הקב"ה וכל אומות העולם חשובים כבהמות ולא כבני אדם. ולכן, ההתקשרות הזאת של יחוד זו"ן הנעשה ע"י מצות החדש היא לכם לתועלת שלכם, **וְלֹא לְשָׂאֵר עַמִּין** ולא לשאר אומות העולם, כי השכינה מקבלת השפע ואנחנו בניה והיא משפיעה לנו.

התחדשות הלבנה

בכל ראש חדש שהוא העת זמן שהלבנה מתחדשת, נותנים לסטרא אחרא חלק השעיר לחטאת שהוא חלקו של עשו כדי שיהיה עסוק וישמח בחלקו, וכך עם ישראל יוכלו להתקדש ולהתעלות בלי שהסט"א יפריע להם הפרעות.

פקודי דף רסט ע"א

תָּא חֲזִי בא וראה, **בְּכָל רִישׁ יְרֻחָא וְיְרֻחָא, כִּד סִיחָרָא אֶתְחַדְשָׁא** בכל ראש חדש וחדש כאשר הלבנה שהיא השכינה הקדושה מתחדשת, **יְהִיבִין לִיהּ לְהָאִי קִין כָּל בְּשָׂר, חוֹלְקָא חַדָּא יְתִיר עַל קְרַבְנִין** נותנים לו לזה קץ כל בשר שהוא הסטרא אחרא חלק אחד יותר על הקרבנות שהוא רגיל ליקח מהם, **לְאֶתְעַסְקָא בִּיהּ, וְאֲשַׁתְּמַשׁ בְּחוֹלְקֵיהּ** כדי שיתעסק בו וישתמש בחלקו שלו ובמוזונו מצד השמאל, **וְיִהֵא סְטְרָא דִּישְׁרָאֵל בְּלַחֲוֹדֵיהּ** ואז יהיה חלק של ראש חדש הצד של עם ישראל מהימין לבדם ולא יתערב עם שמחת ישראל, **בְּגִין דִּי־תֵאֲחַדוּן בְּמַלְכֵיהוֹן** כדי שיתאחדו עם ישראל במלכם בקב"ה לבדם ולא תהיה לס"א יניקה בתוכם.

וְדָא אִיהוּ שְׁעִיר, בְּגִין דְּאִיהוּ חוֹלְקָא דְּעָשׂו וזה החלק שמקבל קץ כל בשר שהוא הס"א, הוא חלק משעיר החטאת של ראש חדש, לפי שהשעיר הוא חלק של עשו שהוא הס"א, **דְּבִתִּיב בֵּיהּ שְׁעִיר** שכתוב בו בעשו שעיר, (בראשית כז, יא) **הֲנָן עָשׂוּ אָחִי אִישׁ שְׁעִיר. וְעַל דָּא אִיהוּ אֲשַׁתְּמַשׁ בְּחוֹלְקִיהּ** שהוא מקבל חלק משעיר זה הוא הס"א משתמש בחלקו מתמצית של חלקם של עם ישראל, **וְיִשְׂרָאֵל אֲנֹנִן מְשַׁתְּמָשִׁי בְּחוֹלְקִיהוֹן** ועם ישראל הם משתמשים בחלקם שזה עיקר השפעה. **בְּגִין כֶּךָ כְּתִיב** לפיכך כתוב, (תהלים קלה, ד) **כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יְהוָה יִשְׂרָאֵל לְסִגְלָתוֹ** והם מקבלים עיקר השפעה.

עם ישראל אוחזים במלכות העליונה ומקבלים אורם מהשמש שהוא ז"א דאצילות

רבי יוסי אמר עשה הקב"ה את הירח לקדש בו את החדשים כי ישראל עושים חשבון השנים לפי הירח, ואומות העולם לפי מהלך השמש, ולכאורה נראה שהשמש עדיף מן הירח א"כ מדוע מונים ישראל לירח, אלא דע לך שבדאי הירח הוא למעלה מן השמש כי הירח הוא בחינת המלכות של עולם האצילות, והשמש שאומות העולם מונים לה היא בעשיה התחתונה-עוה"ז, והיא מאור הירח העליון שעם ישראל מונים לו, ותראה מעלתן של ישראל שהם אחוזים וקשורים במלכות דאצילות ומקבלים כח מהשמש העליון שהוא ז"א דאצילות, ויותר גבוה-מבינה דאצילות האמא העליונה וז"ש ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום.

ויחי דף רלו ע"ב

רְבִי יוֹסִי פָּתַח, (תהלים קד, יט) עָשָׂה יְרֵחַ לְמוֹעֲדִים שמש ידע מבואו **וְגו'.** **עָשָׂה יְרֵחַ בְּגִין לְקַדְּשָׁא בֵּיהּ רֵישׁ יְרַחִין** ברא הקב"ה את הירח כדי לקדש בו ראשי חדשים, **וְרֵישׁ שְׁתֵּינִן** וראשי שנים. **וְלַעֲלָמִין סִיְהָרָא לָא נְהִיר אֶלְא מְשַׁמְשָׁא** ולעולם הירח אינה מאירה אלא מן השמש, **וְכַד שְׁמֶשׂא שְׁלִיט, סִיְהָרָא לָא שְׁלֵטָא** וכאשר השמש שולט הירח אינה שולטת. **כַּד אֲתַכְנִישׁ שְׁמֶשׂא, כַּדִּין סִיְהָרָא שְׁלֵטָא** וכאשר השמש נאסף ושוקע אז הירח שולט, **וְלִיכָא חוֹשְׁבִין לְסִיְהָרָא אֶלְא כַּד אֲתַכְנִישׁ שְׁמֶשׂא** ואין חשבון לירח אלא כאשר נאסף השמש.

וְתַרְוֵייהוּ עֵבֶד קַדְּשָׁא כְּרִיךְ הוּא לְאַנְהָרָא ואת שניהם ברא הקב"ה כדי להאיר על הארץ. **הָרָא הוּא דְּבִתִּיב** וזה מה שכתוב, (בראשית א, יז) **וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרִקְיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וְגו'.** ומש"כ **וְהָיוּ לְאוֹתוֹת, אֲלִין שְׁבַתוֹת** הם השבתות הנקראים אות, **דְּבִתִּיב, (שמות לא, יג) כִּי אוֹת הִיא** הרי שהשבת נקראת אות, ולמעשה יש ג' אותות אות שבת אות ברית ואות תפילין, ור"ת שלהם ש'ב'ת' ש'בת ברית ת'פילין. **וְלְמוֹעֲדִים, אֲיִנֹן יוֹמִין טְבִין** ולמועדים הם ימים טובים. **וְלִיָּמִים, אֲלִין רֵישֵׁי יְרַחִין** אלו ראשי חדשים. **וְלְשָׁנִים, אֲלִין רֵישֵׁי שָׁנִין** אלה ראשי שנים, וכל אלה הזמנים אי אפשר לחשב רק על פי הירח שמתחדש משלושים יום לשלושים יום. **דְּלֶהוֹן אוֹמוֹת הָעוֹלָם עֵבֶדִין חֲשְׁבִין לְשְׁמֶשׂא, וְיִשְׂרָאֵל לְסִיְהָרָא** וברא הקב"ה את השמש ואת הירח כדי שיהיו אומות העולם עושים חשבון לשנים לפי מהלך השמש וישראל לפי מהלך הירח.

וְאִזְלָא הָא, כִּי הָא דְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר וזה הולך לפי מה שאמר ר' אלעזר על הפסוק, **כְּתִיב,** (ישעיה ט, ב) **הַרְבִּיתָּ הַגּוֹי לֹא הִגְדַּלְתָּ הַשְּׂמֹחָה.** ומפרש **הַרְבִּיתָּ הַגּוֹי, אֵלֶיךָ יִשְׂרָאֵל** אלו ישראל שנאמר עליהם "גוי", **דְּכַתִּיב בְּהוּ (דברים ד, ז) כִּי מִי גוֹי גָדוֹל.** ו**כְּתִיב,** (דברי הימים א יז, כא) **גוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ. לֹא, בְּגִינִיָּה הִגְדַּלְתָּ הַשְּׂמֹחָה (ממש)** בשביל עם ישראל הגדלת את השמחה, **דָּא סִיְהָרָא, דְּאֶתְרַבִּיאת בְּנֵהוּרָא בְּגִינִיָּהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל** דהיינו שזה הירח שמתגדל באורו בשביל עם ישראל. **אוּמּוֹת הָעוֹלָם לְשִׁמְשָׁא, וְיִשְׂרָאֵל לְסִיְהָרָא** נמצא אומות העולם מחשבים השנים ופועלים לפי השמש וישראל ללבנה, **הֵי מְנַיְיְהוּ עֲדִיף** ושואל איזה מהם עדיף כי לכאורה נראה לומר שהשמש יותר עדיף. **וְדָאֵי סִיְהָרָא לְעִילָא** ומשיב ודאי הירח יותר עדיף כי הוא למעלה באצילות כי הוא בחי' מלכות דאצילות [ג], **וְשִׁמְשָׁא דְאוּמּוֹת הָעוֹלָם, תְּחוֹת הָאֵי סִיְהָרָא הוּא** והשמש שאומות העולם מונים לה מקומה בעשיה התחתונה בעוה"ז למטה מן הירח העליון שעם ישראל מונים לו, **וְהוּא שִׁמְשָׁא מֵהָאֵי** (ס"א סטרא) **סִיְהָרָא נְהִיר** והשמש של אומות העולם מאיר מכח הירח העליון של עם ישראל.

תְּמִי מַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לְהוּ ראה מה בין ישראל לאומות העולם. **יִשְׂרָאֵל אֶחִידוּ בְּסִיְהָרָא, וְאַשְׁתַּלְשְׁלוּ בְּשִׁמְשָׁא עֲלָאָה** ישראל אחוזים וקשורים במלכות דאצילות ומשתלשלים מהשמש העליון שהוא ז"א, **וְאַתְאֶחְדוּ בְּאֶתְרָא (ביה) (ס"א דְּנִהִיר לְשִׁמְשָׁא) דְּנִהִירָא מְשִׁמְשָׁא עֲלָאָה,** ומתאחזים עוד יותר גבוה ממקום שמקבל השמש את אורו, שהוא מן הבינה העליונה. כי נה"י דאמא מתלבשים בתוך ז"א בסוד מוחין וממילא ישראל אחוזים גם בבינה העליונה ומתדבקים בה, **דְּכַתִּיב,** (דברים ד, ד) **וְאַתֶּם תְּדַבְּקִים בִּיהוָה** שהוא בחי' ז"א **אֵלֵהֶיכֶם** בחי' מלכות **חַיִּים כְּלָכֶם הַיּוֹם** בנינה שהיא נשמת חיים.

עיונים והארות

ג. **וּבְדַמְשֶׁק** אליעזר כתב בזה: סיהרא מלכות דאצילות לה מונין ישראל שיהיה לה ימים טובים ע"י יחודים קדושים. אבל שמשא שמונין אומ"ה הוא מטטרון המולך בעולם היצירה ומושל שם, ובפרט בזמן הגלות בימי החול

מאמרי הפרשה

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהַ כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבָבוֹ וְאֶת לֵב עַבְדִּיו לְמַעַן שְׂתִי אֶתְתִּי אֵלָה בְּקִרְבּוֹ"
(א, י)

הכבדתי את לבו כדי לברר את ניצוצי הקדושה שבמצרים

בספר בן איש חי דרשות (ריש פרשת בא) למורנו ורבנו ר' יוסף חיים זיע"א כתב בזה הלשון, הדקדוק ידוע, למה הוצרך לומר "בא", דנראה כאילו יש סיבה שמונעת לבא? ועוד, מה ביאור "שתי אתתי אלה"? ואמתיק הדבר על פי משל לבן בליעל, שבא אצל חנווני [מסעדה], ואכל בשר וכל מיני פירות ושתה יין ונתבסם, ובא לצאת. אמר לו החנווני, הבא דמים מה שאכלת. [תשלם עבור אכילתך!] אמר לו, הרי הכרס לפניך, קרע אותו ותוציא מה שאכלתי. [השיב איש הבליעל, אין לי כסף, אם תרצה תקרע את בטני ותקח את מזונותיך]. והחנווני היה פיקח, מה עשה, לקח מחצלת אחת וכרך בה אותו רשע, והניחו כרוך במחצלת על שער החנות. כל מי שעבר, אמר לו [החנווני] בבקשה ממך תן איזה פרוטות בעבור המת שנקנה לו תכריכין. עבר אדם אחד הבין הענין, אמר לחנווני, פטור זה הרשע שילך לו. אמר לו בבקשה ממך, הנח אותו מושכב פה עד שאגבה ואצרף פרוטות. [אשאר אותו כאן עד שאגבה את דמי החוב שהוא חייב לי, ואחר כך אשחררו].

הנמשל, כן הדבר הזה, הנה משה רבינו ע"ה חפץ בגאולת ישראל יום אחד קודם, והקדוש ברוך הוא מאריך היציאה בריבוי המכות שמביא עליהם, על ידי "המחצלת" הזאת, של כבודת הלב שכרך את לב פרעה, כדי שיסרב ויחזור ויסרב כמה פעמים, שממילא ירבו על ידי כן התפילות של משה רבנו ע"ה ועם ישראל, ובריבוי התפילות, יגבה הקדוש ברוך הוא "הפרוטות", שהם ניצוצי הקדושה שנעשה להם בירור בכך. כיון שבני ישראל ירדו למצרים לצורך בירור ניצוצות הקדושה שהיו במצרים חלק רב, והבירור נעשה על ידי תפילת עם ישראל. וכיון שעדיין לא הושלם הבירור, לפיכך ה' הכביד את לב פרעה, כדי שיוסיפו עם ישראל להתפלל, ויגמרו לתקן את ניצוצות הקדושה, וכמו שעשה החנווני לאותו הרשע, שעייכב אותו עוד מעט, עד שיושלמו כל הפרוטות שהוא היה חייב לו.

ולכן נאמר "בא אל פרעה", הלשון מורה שיש דבר המעכב את משה, והדבר הוא סירובו הניצחי של פרעה, ולכך ממשיך ומבאר "כי אני הכבדתי את ליבו", הסיבה לסירובו היא מפני שאני הכבדתי את ליבו, מפני שכרתי את לבו "במחצלת" של כבודת, וזאת "למען שתי אתותי אלה", בשביל להוציא את כל ניצוצות הקדושה שנותרו במצרים, כיון שניצוצות הקדושה נקראות, "אותות" כידוע. עד כאן.

כשתביא את בא לפרעה יהיה ארבה

הסבר נפלא נוסף כתב המקובל רבי שמשון מאוסטרופולי זצ"ל, שהנה כאן הקדוש ברוך הוא שולח את משה להתרות בפרעה על שעומד לקבל "מכת ארבה", וידוע שהאותיות הגרוניות אחה"ע מתחלפות זו בזו, וכן אותיות השפתים בומ"פ מתחלפות. והנה במלה "פרעה" ישנן האותיות פ' וע', ואם לפי הכלל הנ"ל נחליף בפרעה את האות א' במקום האות ע', ששתייהם אותיות גרוניות, וכן נחליף את האות ב' במקום אות פ', ששתייהם אותיות השפתים, יצא בדיוק "ארבה". וזה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה, "בא" אל "פרעה", תחליף את האותיות "בא" ב"פרעה", שתקח את פ' וע', ותשים תחתם את האותיות "בא", אזי יקבל מכת "ארבה". (הובא בספר ילקוט חמישאי ריש פרשת בא).

ובספר מעיינה של תורה הוסיף בשם הר"ש מאוסטרופולי זצ"ל לפרש בדרך נפלאה, שזה מה שהמשיך הקדוש ברוך הוא לומר בפסוק למשה, "למען שתי אתותי אלה בקרבנו", פירוש, "למען" תשים את "שתי אותיותי" [שתי אותיות "שתי", ואותותי, מלשון אותיות], את ב' האותיות "בא", "בקרבנו", של פרעה, ויצא ארבה. (נפלאות מתורתך).

הקב"ה הכניס את משה להיכל לפנים מהיכל של טומאת פרעה

הסבר נוסף מדוע נאמר בא ולא נאמר לך מובא בזהוהר הקדוש (שמות דף ל"ד סוע"א) וכך כתב, מה שנאמר "בא אל פרעה", אין הכוונה אל פרעה התחתון, אלא אל פרעה העליון, שהוא בחינת אריך דקלי, והוא השר העליון של מצרים. ומשה רבנו פחד מאוד להתקרב לקליפת פרעה, מחמת הטומאה הגדולה והנוראה של קליפה זו, שלא ינוק ממנה חס ושלום. ולכן אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אל תחשוש, כי אני אלך אתך בעולם העליון לפרעה העליון,

שהוא בכתר דקלי". ולכן נאמר "בא אל פרעה", ולא "לך" אל פרעה, כלומר אמר לו הקדוש ברוך הוא, "בא" עמי יחד, ונכה את השורש העליון של פרעה, שהוא התנין העליון שורש הקלי". ובאותה שעה הכניס הקדוש ברוך הוא את משה להיכל לפני מהיכל, עד שהגיעו לטומאה הגדולה דאריך דקלי". וכשראה משה רבנו את כח הטומאה העליונה, שאל איך אפשר להלחם בה? אמר לו הקדוש ברוך הוא, הנה בעוד ג' מכות אני מכניע אותך, ואני בעצמי ארד ואוציא את בני ישראל ממצרים. ע"ש.

והנה דברי הזוהר הק' מרומזים בפסוק מצד נוסף בפסוק, שכן אם נקח את תיבת "בא", ונחבר אליה את תיבת "פרעה", יעלו בגימטריא "נחש", ועם הכולל יצא בגימטריא "שטן", הוא ה"שטן" הגדול, ה"נחש" הגדול.

ולפי פשוטם של דברים, אמר לו "בא" אל פרעה, ולא "לך", כי "בא" בגימטריא עולה שלש, לרמז למשה שאינו הולך לבדו אל פרעה, אלא אני אתה ואהרן "שלושתנו" הולכים יחד אל פרעה.

ובעל הטורים (כאן) פירש, "בא" בגימטריא שלש, כלומר עוד "שלש" מכות אביא על מצרים ואז ישלחכם.

פרעה הסתתר על ידי כישופים במקום שלא ימצאוהו אף החרטומים

ובספר אהבת חיים (ריש בא) מיישב מדוע נאמר "בא" ולא נאמר "לך", על פי דברי האור החיים הקדוש זצ"ל (כאן, בתוספת), שבכל מקום שכתוב בפרשה "בא", הרי זה סימן שפרעה הסתיר את עצמו, תוך חדרי חדרים במסתרים, וכישף סביב המקום בכל צד מלמעלה במעשה שדים והשבעתם שיתעלם מן המקום מכל בריה, כדי שלא תהיה אפשרות לאף אחד למצוא היכן פרעה, באופן שכביכול איננו בעולם הזה. כיון שכן, ידע הקדוש ברוך הוא שאם יחפשו משה רבנו לא ימצאוהו, לכן אמר הקדוש ברוך הוא למשה, "בא" אל פרעה, היינו בא יחד עימי ואראה לך איפה הוא. וכך הלך משה הישר אל פרעה בלי שום טירחה. וכשפרעה המופתע ראה והנה משה בא. שאל פרעה, איך נכנסת? איך מצאת את המקום? ומאיפה ידעת? אמר לו משה, באותה הדלת שנכנסת אתה, אני באתי. אמר פרעה, זה פלא גדול, שאפילו החרטומים והמכשפים אין להם אפשרות להכנס לכאן, מפני שהיתה שמירה על מקומו שלא כדרך הטבע, שאחר שעשה מה שעשה עד שנעלם כאילו אינו בעולם הזה, עוד העמיד מחנה כלבים שחורים גדולים ממין השדים המזיקים הידועים לשמור על הפתח. וכשענה לו משה, מאותה הדרך שנכנסת נכנסתי, אז ידע פרעה, שלמעלה יש לו למשה שומר יחיד ומיוחד. אך בכל זאת לא שת ליבו לשחרר את ישראל.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרֹעֶה כִּי אֲנִי הַכְּבַדְתִּי אֶת לְבֹ" (י, א)

כל כוחות הס"א והקליפות הבל המה רק הקדושה העיקר

צריך להבין מדוע דוקא במכת ארבה נאמר "כי אני הכבדתי את לבו" וכו', והרי בכל המכות עד עתה הוכו המצריים והושפלו עד עפר, ובכולם ראו את יד הבורא, ומדוע במכה זו דוקא היה צורך שה' יכביד את לב פרעה יותר משאר מכות? עוד יש להתבונן, מדוע דוקא כאן במכה זו לקח הקדוש ברוך הוא את משה לעולמות העליונים ואומר לו בא עמי אל פרעה העליון שורש הקליפה (וכמו שכתוב בזוהר והובא לקמן) מה שלא ראינו כן במכות אחרות? ונראה לבאר, שפרעה חשב שיש כאן שתי תרבויות, שתי דרכים. מצד אחד, המצריים ואלוהיהם הם ותרבותם. ומצד שני, עם ישראל ותרבותו וה' אלהיו עמו, ולכן לא רצה להכנע בשום אופן וטענותיו הם:

אתם מייצגים את הקדושה - אני מייצג את הטומאה את ראש הסטרא אחרא.

אתם מייצגים את הטוב - אני את הרע.

אתם מייצגים את היכלות הקדושה והספירות - אני את התנין הנח"ש ויאורים לי.

אתם ברכה וטהרה - אני קליפה וקללה.

אולם עתה במכת הארבה כל המחשבות הללו נתבטלו והיו כלא היו, שפרעה מבקש להסיר מעליו (פסוק יז) "רק את המות הזה" את מכת הארבה, ומה הוא עושה באותו מות, מולח ממנו חביות שלמות ועושה ממנו מאכל תאוה, ובזה הופך את הרע למעדן. כמו שאמרו במדרש (שמות רבה פרשה י"ג ס"ז) כשבאה מכת ארבה שמחו מצרים ואמרו נקבוץ ונמלא מהם חביות. והרי הוא לדרכו דרך הטומאה והתאוה, השתמש ב"מות" ל"עונג גשמי", ובזה שמח בחלקו ובדרכו.

השיב הקדוש ברוך הוא, רשעים, אתם שמחים וחושבים שהרע הוא טוב, ואפשר להנות ממנו, מיד (פסוק יט) ויהפוך ה' רוח ים חזק מאוד וישא את הארבה, ולא נשאר בהם עד אחד (שמות רבה פרשה י"ג סי' ז'), אפילו הארבה ששמו בחביות מלוחות וכו' פרחו והלכו להם, ואמרו רבותינו שהארבה החיים נשאו עמהם את המתים. אמר לו הקדוש ברוך הוא, בא וראה שהקליפה הגדולה ביותר, זה התנין הגדול, אין לה שום כח, ואין לרע ממשות כלל, כולו ריק. אל תחשוב שאפשר לבנות איזו דרך או תרבות מהסטרא אחרא, כי הכל הבל אין לו ממש, הכל פרח והלך והיה כלא היה. אלא העיקר הגדול הוא הקדושה עם ישראל דרך ישראל סבא. כיון שבמכה זו נסתרה דרכו ומשנתו של פרעה, מצד טבעו כבר היה נכנע לפני ה', ולכך הוצרך כאן להכבדת הלב.

ולכן נצטוינו לזכור בכל יום ויום את יציאת מצרים, בכדי שנדע ונזכור כי העיקר הוא הרוחניות שבתורה הקדושה.

תמו הכוחות הטבעיים אצל פרעה

עוד נראה לפרש מדוע דוקא במכה זו הוצרכה הכבדת לב פרעה, דהנה משה רבנו תמה מאוד, הרי פרעה כבר קבל עד כה "שבע" מכות, ואם כן כבר תמו כוחותיו הטבעיים, כי המספר שבע הוא הטבע, שזה כנגד "שבעת" ימי בראשית, שבהם נברא העולם, ואין למעלה ממנין שבע בדרך הטבע. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אני הכבדתי את לבו, אכן אין הכבדת לבו דבר טבעי, אלא הוא דבר שלמעלה מן הטבע, כי אני הכבדתי את לבו.

"כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עֶבְדִּי לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְּתִי אֵלֶּה בְּקִרְבִּי" (י, א)

פרעה חשב שהוא צדיק

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו מדרש יהונתן (פרשת בא מאמר פ"ג) העיר בדקדוק הפסוק, מדוע הוצרך הקדוש ברוך הוא לומר, כי "אני" הכבדתי את לבו, הרי יכל הקדוש ברוך הוא לומר "כי הכבדתי את לבו"? ופירש בדרך נפלאה, בהקדם קושיא שהעולם מקשים, מדוע הקדוש ברוך הוא שלח את משה להתרות בפרעה, והרי פרעה כבר אמר (לעיל ט, כז) ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, אם כן כבר התחרט על מעשיו? אלא בוודאי זאת משום שפרעה לא התחרט על מעשיו באמת, וכוונתו היתה כמו שפירשו חז"ל, שהוא שם את עצמו צדיק ביחד עם ה', ורק בעמו הודה שהם רשעים, וכך הוא פיסק את דבריו, "ה' הצדיק ואני", "ועמי הרשעים".

ומעתה יובן שזה שאמר כאן הקדוש ברוך הוא למשה, "בא אל פרעה", ואם תשאל לשם מה יש צורך בכך, הן הוא כבר התחרט על מעשיו ושב בתשובה והודה, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים? לא כן הוא, "כי 'אני' הכבדתי את לבו", עדיין לבו כבר בגלל ה"אני", כי כוונתו היתה לומר "ה' הצדיק ואני", ולא שהודה על האמת שהוא רשע.

פגימת האותיות ד' מאדנות וכ' מאנכי

הסבר נוסף כתב הרב "שם משמאל" בשם המקובלים, שעל ידי פגם חטא אדם הראשון, נפגמו שני השמות הקדושים, שם אדנ"י, ושם של "אנכי", בשם אדנ"י נפגמה האות ד', ונשאר רק "אני" מאדנ"י, ובשם "אנכי" נפגמה האות כ', וגם ממנה נשארה רק "אני" מאנכי. וידוע ששמות אלו הם שמות של דין, כיון שאדנות יש בו את האותיות די"ן, ו"אנכי" הוא בגימטריא "אף".

והנה בברית בין הבתרים נאמר (בראשית טו, יד) וגם את הגוי אשר יעבודו "דן אנכי", "דן" הוא רמז לשם אדנ"י, ו"אנכי" הוא שם "אנכי", וחשב פרעה הואיל והשמות האלה נפגמו ונשארו מהם רק האותיות "אני", אם כן הקדוש ברוך הוא לא יקיים את דבריו בפסוק הנזכר לדון את הגוי אשר יעבודו, דהיינו אותו ואת עמו, ולפיכך סבר, שבני ישראל לא יצאו ממצרים לעולם.

וזו הכוונה במה שכתוב (י, א) "כי אני הכבדתי את לבו", היינו שכיון שנשאר רק השם "אני" מהשמות הנוכרים, זה הדבר שגרם לפרעה להכביד את לבו. לכן ממשיך הפסוק, שאמר הקדוש ברוך הוא למשה שילך אל פרעה ויאמר לו שידע שהקדוש ברוך הוא יוציא את ישראל ממצרים, "למען שתי", דהיינו כדי שאשלים "אותותי אלה", דהיינו את "האותיות אלה" החסרות, שכאמור הן האותיות ד' וכ', "בקרבו", שיהיו שלמים, ואעשה בפרעה דין.

ובזה פירשו עוד את הכתוב (דברים לב, לט) ראו עתה כי "אני אני" הוא "ואין אלהים עמדי", אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל. שרצונו לומר, שאף על פי שנפגמו שני השמות, ונשארו מהם רק "אני אני", אל תסברו שלכן "ואין אלהים עמדי", כלומר שאיני יכול להשתמש עוד במדת הדין [שהוא שם אלהים], אלא דעו לכם ש"אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל". וזהו גם הביאור בפסוק (תהלים עד, כא) "אל ישוב דך נכלם עני ואביון יהללו שמך", רצונו לומר, שהאותיות "דך" שחסרות, לא ישארו נכלמים, אלא הקדוש ברוך הוא יתקן ויחזיר

את האותיות למקומן, ואז על ידי כן "עני ואביון יהללו שמך". (צופה פני דמשק פ' בא, וכן בס' דרש יהודה, וכנראה כתב כן משמו).

"כי אני" בגימטריא "מלאך" "אמן" ו"הוי"ה אדנות"

עוד י"ל דבמילת אני בא לרמוז דבר נפלא, דהנה הרוואה יראה שהמילים "כי אני" עולים בגימטריא "מלאך", וגם עולה בגימטריא "אמן", וגם עולה בגימטריא שמות "הוי"ה אדנות". כי בתחילה הקדוש ברוך הוא הכביד את לב פרעה והכה במצרים על ידי מלאך. ואחר כך הוציא את עם ישראל למדבר, והיה "אמן", ונושא אותם. ואחר כך במתן תורה, נעשה שילוב הוי"ה אדנו"ת, יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, שהיא התכלית.

"הַכְּבֹדְתִי אֶת לְבֹוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְּי אֱלֹה בְּקִרְבּוֹ" (י, א)

הקדוש ברוך הוא שם אותיות אל"ה על מ"י ונעשה שם אלהים

לעיל (ה, ב) ראינו שפרעה אמר "מי ה' אשר אשמע בקולו, לא ידעתי את ה'", והטעם לכך הוא מפני שהכיר רק את אותיות י' מ' מאלהים, ולכך אמר מי ה' אשר אשמע בקולו. לכך כאן ביאר ה' ש"אני הכבדתי את לבו... למען שתי אתתי אלה בקרבך", היינו כבודות לבו תהיה עד שאני אשים "אתתי אלה בקרבך", דהיינו עד שאשים את האותיות אל"ה בקרבך, בתוך האותיות "מ"י" שמתוך שם אלהים, ואז יושלם שם "אלהים", וכיר פרעה שם זה, וישלח את בני ישראל.

"לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְּי אֱלֹה בְּקִרְבּוֹ" (י, א)

מילוי אותיות פרעה עולה בגימטריא עשו

ביאר הרב בית יעקב (כאן) שהנה נאמר במיכה (ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שבזמן המשיח יעשה לנו הקדוש ברוך הוא גם כן נפלאות גדולות על עשו ואדום שהציקו לישראל. והדבר נרמז כאן בפסוק המדבר על פרעה "למען שתי אתתי אלה בקרבך", "בקרבך" היינו במילוי של "פרעה", כי האות פ' של "פרעה", המילוי שלה זה האות ה', [כי האות פ' במילוי, דהיינו כשהיא נכתבה מלאה, כפי שהיא נשמעת, נכתבת כך: פה] והאות ר' של פרעה, מילויה הוא י"ש, ומילוי הע' שלה, הוא י"ן, ומילוי הה' הוא א'. ומניין כל המילויים יחד עולה, שלש מאות שבעים ושש, כמנין "עשו". וזה מה שנאמר "למען שתי אתתי אלה בקרבך", במילוי של פרעה והוא "עשו". כלומר, בזמן מצרים עשה הקדוש ברוך הוא שפטים בפרעה, ועתה בגאולה האחרונה יוסיף הקדוש ברוך הוא ויעשה שפטים גדולים גם באדום ובישמעאל במהרה בימינו אמן.

"וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנִי בְּנֶךְ וּבֶן בְּנֶךְ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְּי אֲשֶׁר שְׁמָתִי בָּם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'" (י, ב)

מי שגרם למחלה, ישתה את התרופה המרה

בפסוקים כאן נאמר, שה' הכביד את לבו של פרעה, להרבות מופתים בארץ מצרים, כדי שתספר זאת באזני בנך וכן בנך. ויש לשאול, וכי מן הצדק הוא להתעלל במצרים, רק כדי שיהיה לנו מה לספר לבנינו אחרינו?

והענין יובן על פי משל לעשיר גדול שנולד לו בן רק לאחר שנים רבות. לאחר ימים אחדים מתה אשתו, ולא היתה מינקת לתינוק. הלך ושכר לו מינקת. לאחר כשלשה חדשים, חלה הילד במחלה קשה. האב שאל ברופאים והם ענוהו שהילד לקה בהרעלת קיבה חריפה מאוד, ועליו לקבל תרופות קשות ומרות כדי שיקיא וירוח לו, אבל כיון שהילד נחלש מאוד, ואי אפשר לתת לו את התרופות הללו בשום אופן, יעצו הרופאים שהמינקת תשתה את הרפואה המרה כלענה, וישפיעו על החלב שלה, וכשיינק התינוק מהחלב, ישפיע החלב על התינוק לרפאו ממחלתו.

כשנתבקשה המינקת לשתות את הסמים המרים, סירבה בכל תוקף, בטענה כי היא נשכרה רק בכדי להניק את התינוק ולא שילמו לה גם כדי לשתות תרופות המרות כלענה וגם עלולות להזיק לה.

האב לא ידע מה לעשות וכיצד להעלות ארוכה ומרפא לבנו יחידו האהוב עליו כנפשו, והיה הולך ובוכה. ראה אותו חברו שהיה חכם גדול והנה הוא בצער גדול, ושאלו מדוע אתה בוכה? וסיפר לו את הדברים. מיד יעץ לו, לך לבית הדין ותבע את המינקת. תמה האב, וכי היא חייבת לי דבר, ועל מה תתבסס התביעה? השיב לו, אתה תבע אותה, ואל דאגה, כי אני כבר אסדר הענין. וכן היה, ניגש העשיר לבית הדין שיצוו עליה ויאצוה לשתות את הסמים,

כדי להציל את נפש בנו יחידו, והיא השיבה כנגדו שאינה מסכימה, כיון שהדבר יזיק לה. פתח החכם הנוכח פיו בחכמה ושאל, תאמרו נא לי זה התינוק מהיכן אוכל, א"ל מהמינקת שנותנת לו מחלבה. שוב שאל, וחויץ מזה האם אוכל עוד דברים. א"ל לאו. א"ל החכם א"כ חייבת את לשתות מן הסמים הללו שכן תינוק זה אכל רק ממך, ואם יש לו איזה חיידק, הוא הגיע דרך החלב שינק ממך, ולכן את חייבת לשתות את הסמים החריפים הללו. הרב הדיין ביקש חוות דעת מהרופאים והם ענוהו, כיון שהתינוק הזה מעולם לא אכל דבר זולת החלב אשר ינק מן המינקת, אם כן מאין קיבל את ההרעלת קיבה? ולכן אין ספק שהמינקת עצמה אכלה דברים המזיקים והרעים לחלב, וגרמה על ידי כך להרעלת קיבה לתינוק. כששמע הרב את דברי הרופאים, חרץ את הדין, שבעל כרחו עליה לשתות את הסמים המרים, כי אשמת המחלה בראשה, וכיון שהיא הביאה את המחלה, על כן היא צריכה להסיר את המחלה.

והנמשל הינו, עם ישראל שנחלשו באמונה בגלל המצרים, כמו שאומרים בהבאת ביכורים (דברים כו, ו) "וירעו אותנו המצרים", כלומר עשו אותנו רעים כלפי הקדוש ברוך הוא, על ידי שקלקלנו באמונה. שכשהיו רודים אותנו היו אומרים, מדוע אלהיכם לא מושיעכם? וכך במשך הזמן נחלשה האמונה בעם ישראל. ואם כן מכיון שחולשת האמונה של עם ישראל נעשתה על ידי המצרים. גור הקדוש ברוך הוא שאת התרופה המרה לעם ישראל לחולשת האמונה, "יאכלו" המצרים, שהם יקבלו את כל המכות והעונשים, ולכך מסיים הפסוק, שבוה תתרפאו "וידעתם כי אני ה'". ומן הדין הוא, היות והמצרים האכילום את כוס התרעלה. נמצא כי ההתעללות במצרים, אינה רק כדי לספר לבנינו אחרינו, ככתוב "ולמען תספר באזני בנך וכן בנך", אלא גם כדי להודיע ולהודיע שהסיבה האמיתית שעם ישראל התדרדרו באמונה, היא בגלל המצרים בלבד, וככתוב "וידעתם כי אני ה'", שבוה "אתם" עצמכם, ולא רק בניכם ובני בניכם, תדעו כי אני ה' (אהל יעקב פרשת בא).

"ולמען תספר באזני בנך וכן בנך" (י, ב)

הדואג לחינוך בניו ונכדיו הקדוש ברוך הוא מאריך ימים

במסורה כתוב שישנם שני פסוקים שנאמר בהם "ולמען". א. (כאן) "ולמען" תספר באזני בנך וכן בנך. ב. (דברים יא, ט) "ולמען" תאריכו ימים על האדמה. והנה הכוונה ב"ולמען" הראשון היא, שלא די שאדם יעבוד את ה' וירא ממנו ויעסוק בתורה ובמצוות, אלא עדיין עליו לחנך לכך את בניו ובני בניו הבאים אחריו. ואם אדם מקיים את ה"ולמען" הראשון, אזי יזכה גם ל"ולמען" השני, שהקדוש ברוך הוא נותן לו אורך ימים עד שיגדל את כולם. ואפילו אם הגיע זמנו למות, הוא ימשיך לחיות. וזה מה שנאמר "ולמען תספר באזני בנך וכן בנך", היינו שאם אתה משתדל לחנך את הבן שלך, ואת בן בנך, אז תזכה ל"ולמען תאריכו ימים", כיון שהקדוש ברוך הוא יראה שאתה צריך אורך ימים לגדלם לעבודתו, ויתן לך משאלות ליבך.

"ולמען תספר באזני בנך וכן בנך" (י, ב)

על האדם לתקן את כל עשר ספירותיו

הלשון "תספר" היא מלשון "ספירות", והם הספירות הגבוהות חב"ד [חכמה בינה דעת], "באזני בנך" הם ספירות אמצעיות [כיון שירדנו דרגה אל "בנך"] כלומר חג"ת [חסד גבורה תפארת], ו"בן בנך" הן הספירות אחרונות נה"י [נצח הוד יסוד, כיון שירדנו לדרגה נמוכה יותר, שמדובר עתה על "בן בנך", על הנכד].

וכאן בא לרמז שתכלית יציאת מצרים היא בכדי שהאדם יתקן את החב"ד שלו, דהיינו את נשמתו שעיקרה בראש, וכן לתקן את החג"ת, דהיינו את נפשו היסודית, דהיינו מידותיו, ואת הנה"י, דהיינו את גופו, שבו הוא עושה בפועל את המצוות והמידות שבו.

"הינני מביא מִחַר אַרְבֵּה בְּבִלְדָּךְ" (י, ד)

ממכת ארבה קיבלנו את ט"ו בשבט, וממכת חושך זכינו לחג הפורים

מכת בכורות היתה בט"ו בניסן, וכל מכה היתה חודש, נמצא שמכת חושך היתה בט"ו באדר, בפורים דמוקפין. ומכת ארבה שהיתה חודש קודם, היתה בט"ו בשבט (מעם לועז הגש"פ עמ' רנ"ה) וי"א שהיה זה בחודש ניסן שאז האילנות מתחילים לבלב וא"כ ג' מכות היו בניסן שהם ארבה חושך ובכורות. וכיון שהארבה בט"ו בשבט, אכל את כל העצים והפירות. לכך גם אנו אוכלים פירות בט"ו בשבט.

ולפי האמור שבט"ו באדר, היתה מכת חושך, כנגד כך ביום זה בפורים היה לעם ישראל "אור", ככתוב (אסתר ח, טו) ליהודים היתה "אורה" ושמחה. כיוצא בזה כתבו בעלי התוספות על הפסוק (שמות י, כג) ולכל בני ישראל היה אור במשבותם, "אור" עולה בגימטריא "באדר".

והנה כמו שהיה בזמן יציאת מצרים אור בחודש אדר לישראל, כך גם במפלת המן נאמר (אסתר ח, טו) ליהודים היתה אורה ושמחה, ולכן "היתה אורה" כתוב בלשון עבר, לרמז גם על מכת חושך במצרים, שהיתה אז אורה לישראל. (להתעדן באהבתך).

"לְכוּ עִבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִי וְמִי הַהֹלְכִים" (י, ח)

למי הסכים פרעה שילך והטעם

שאלת פרעה "מי ומי" ההולכים, מתבארת בהמשך, שאמר להם פרעה (להלן י, יא) "לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים", ולא רצה לשלוח את כולם. וצריך להבין את טענתו, שנראה שיש דברים בגו. והביאור הוא, שפרעה כבר הודה שמי שצריך לעבוד את ה' ילך, אלא שטענה היתה בפיו שלא כולם צריכים לילך, כיון שבבית דין של מעלה מענישים רק מגיל עשרים (במדבר רבה פרשה י"ח ס"ד), וכתוב (תהלים צ, י) "מי שנותניו בהם שבעים שנה", אם כן צריך לעבוד את ה' רק חמשים שנה, שעד גיל עשרים לא צריך לעבוד את ה', ולכן טען שאין צורך לשלוחם לעבודה.

ועוד טען, שגם אם נדון לפי בית דין של מטה, היות ובבית דין של מטה מענישים מגיל ארבע עשרה [שאדם חייב במצוות מגיל שלוש עשרה ויום אחד שזה תחילת שנת הארבע עשרה], אף לזאת נשאר לעבוד את ה' חמשים ושש שנים, וכתוב (בראשית מז, כד) "ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם", והנה חמישית מתוך שבעים שנה, היא ארבע עשרה, שעד גיל זה האדם נמצא ברשות היצר הרע, אבל "וארבע הידות יהיה לכם", שרק אחר כך צריך לעבוד את ה' וכולו יהיה לה'. ולכן אין צורך לשלוח את הקטנים לעבודת השם.

ומעתה יובנו דברי פרעה שאמר, אינני צריך להוציא את כולם אלא רק את "מי ומי ההולכים", היינו אם תרצו לדון לפי בית דין של מעלה, אזי אשלח מגיל עשרים, וזהו אומרו "מי", שזה עולה בגימטריא חמשים, אותם לבדם אשלח. ואם תרצו, אסכים לכם לדון לפי הבית דין של מטה, אך גם לפי זה טען "ומי ההולכים", "ומי" עולה בגימטריא חמשים ושש שנים, היינו שרק מגיל ארבע עשרה ומעלה אשלח, אבל את הקטנים מכך, לא אשלח.

השיב לו משה, "בנעריו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו", אנחנו צריכים גם את הנערים הקטנים בשביל לעבוד את ה', כיון שיעבודת ה' אינה מתחילה רק מבן עשרים או מבן י"ד, אלא מגיל קטן יותר, כשהוא כבר בר חינוך, יש להביאו לעבודת ה'. (מו"ר ר' יהודה מועלם זצוק"ל).

"מִי וְמִי הַהֹלְכִים" (י, ח)

הוויכוח על חינוך הילדים מאז ומעולם

מִרְן ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זכר צדיק לברכה, כתב בספרו קול יהודה (בפרשתנו), שהוויכוח שבין משה לפרעה היה, שפרעה אמר מי ומי ההולכים, לכו נא הגברים ועבדו את ה'. ומשה השיב, בנעריו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו. והנה ויכוח זה כבר קיים מאז ומעולם בתולדות עם ישראל, וגם בזמננו, החילונים אומרים לכו הגברים לעבוד את ה', אבל את הנוער תשאירו לו לחיות ככל הגויים. אבל היהודים האמיתיים אומרים שהעיקר הוא הנוער, ולכן "בבנינו ובבנותינו" נלך לעבוד את ה'. (הובא גם בס' מוסר חכמים השלם ח"ב פרשת בא עמ' ק"ל).

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנַעְרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ נֵלְךְ" (י, ט)

עיקר החינוך - אצל הילדים

פשט הפסוק הוא שמשה רבינו משיב לפרעה "בנעריו ובזקנינו נלך". כלומר, יש לנו צורך להוליך גם את הנערים, כיון שהם צריכים ללמוד תורה, ועל ידי כך התורה שבפיהם, הם יעשו עבודה גדולה מאוד לברר ולתקן את ניצוצי הקדושה שבביל השכינה, לקרב את הגאולה.

מדוע הוקדמו הנערים לזקנים בפסוק

והנה הטעם שהקדים את הנערים לזקנים, באומרו "בנעריו ובזקנינו", למרות שעיקר צורך הזכיחה שייך בזקנים ולא בנערים? אלא אמרו רבותינו ז"ל, שאילולי היה השם יתברך מוציא את ישראל ממצרים, היו קרובים ליכנס

בחמשים שערי טומאה, ולכן הקדים משה את הנערים, להודיע שעיקר הגאולה שייכת להם, כדי שלא יטמאו בסטרא אחרא בהיותם בארץ מצרים מקום המלא כשפים וסטרא אחרא רחמנא ליצלן.

ועוד נראה לפרש בסיעתא דשמיא, שפרעה אמר "מי ומי ההולכים", ובוזה רמז שאינו חפץ לשלוח את כולם, אלא רק את האנשים והזקנים. לכן השיב לו משה רבינו ע"ה "בנערינו ובזקנינו נלך", כשהוא מקדים את הנערים, כדי להדגיש את רוב חשיבותם, ושאלנו חייבים לקחת אותם לעבודתו יתעלה.

בעלי המוסר דרשו על הפסוק "בנערינו ובזקנינו נלך", שאם האדם לוקח עמו את ימי "הנערות", שהולך בהם בדרך ה', ומשתדל ומתאמץ בעבודתו יתברך, אזי גם לעת "זקנה" הוא "ילך" ויתקדם בעבודת ה'.

בדומה לדרך זו יש לפרש את הפסוק הנאמר לעיל (שמות ה, כג) דרך שלשת ימים נלך, כי ישנם ג' ימים, יום אחד הוא העולם הזה, יום שני הוא לימות המשיח, והיום השלישי הוא חיי העולם הבא. ואם האדם מנצל את היום האחד הראשון, שהוא כאמור כאן בעולם הזה, ולומד בתורה הקדושה ומברר את ניצוצי הקדושה ועושה הכל לשם שמים, אז זוכה לשני הימים הנוספים, שהם ימות המשיח והעולם הבא. ומאידך אמרו חז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה) "אם תעזבני יום", שהוא העולם הזה, "יומיים אעזובך", שהם ימות המשיח והעולם הבא.

"וַיַּעַל הָאֲרֶבֶה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (י, יד)

הארבה במצרים היה זן מיוחד במינו

במדרש הגדול (פרשת בא אות י"ז) ישנם דברי פלא אודות סוג הארבה שהופיע במכת ארבה, וזה לשונו: אמר רבי נחמיה, ארבעה עשר דברים נאמרו בארבה, פיו [של הארבה היה] סתום, שאלמלא פיו סתום, אין בריה יכולה לעמוד לפניו. רוקו ממית ומיבש, שנאמר (לקמן פסוק יז) ויסר מעלי רק את המות הזה. שניו שני ברזל. קרניו דומות לקרני השור. כפיו דומות לכף האריה. עיניו דומות לסלעם. כנפיו דומות לכנפי הנשר. צווארו דומה לצוואר הסוס. לבו דומה ללב האדם. גבו דומה לגב הנחש. ירכותיו דומות לירכתי גמל. שוקיו דומין למסר. לבושו דומה לסרק. וכתוב "חיל" על לבו, מפני שהוא חילו של מקום, שנאמר (יואל ב, כה) חילי הגדול אשר שלחתי בכם. עד כאן.

והנה על פי דברי המדרש, יובנו דברי המהרי"ל דיסקין בספרו על התורה במכת ערוב (לעיל ה, יח), שכתב לדייק ממה שנאמר שם "והפלתי ביום ההוא את ארץ גושן", ומוזה משמע שכל מכה היתה בריאה חדשה שנבראה במיוחד לצורך המכה. (אוצר פלאות התורה).

"וַיַּעַל הָאֲרֶבֶה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (י, יד)

לארבה אין שר עליון שולט

רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו תפארת יהונתן (בפרשתנו) כותב, איתא במדרש על הפסוק (משלי ל, כז) "מלך אין לארבה", ולכך שלח עליהם ארבה. עד כאן. נראה כוונת המדרש, שבתחילה היו אומרים המצרים, שכל מעשיו של משה המה מעשה כשפים. אך היות והכישוף הוא שמשביעים את השר של מעלה. ובהיות "ומלך אין לארבה", דהיינו שאין לארבה שר למעלה במזל, הרי זה יורה בוודאות שלא מעשה כשפים עושה משה. ובוזה תתורץ קושיית העולם, למה לא עשו כן גם החרטומים בלהטיהם להביא את הארבה? ובוזה מיושב הדברים, שזה מכיון שלא היו יכולים להשביע את השר, מפני שאין מלך לארבה למעלה.

"וַיַּעַל הָאֲרֶבֶה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (י, יד)

מכת הארבה שהיתה בימי האור החיים הק'

רבינו חיים בן עטר זי"ע בעל האור החיים הקדוש, כותב בספרו פרי תואר (סימן פה), שכשהיה גר במרוקו, היתה מכת ארבה על הארץ, והיו אנשי עירו מורים היתר לעצמם לאכול מהם [כפי שהיתה בידם מסורת], והוכיחם והזהירם שעל פי הסימנים המובאים בפוסקים, מין ארבה זה אסור באכילה. והיה שם יהודי אחד שלא שת לבו לאזהרת האור החיים הקדוש, ובאותו הלילה שאכל מהם, הראו לו בחלום שהוא אוכל שקצים ורמשים ונבהל, ולאחר מכן אמרו לו בחלום שזה הארבה שאכל בו ביום.

מסיים שם הפרי תואר, שהצדיק השם יתברך את דבריו, וגדול הנס האחרון שעשה ה', שתמיד היה רגיל מין ארבה זה לבוא בכל שנתיים או שלש, ומשעה שפירסם את האיסור, וחכמי העיר הטו אזנם ואסרום כדבריו, לא נראו עוד במערב הארבה למעלה מעשרים שנה.

הארבה שגירש הארז"ל בכח מצות הצדקה

בספר קב הישר (פרק ט') הביא מעשה נורא בענין גודל זכות מצות הצדקה, וזה לשונו, מצינו בכתבי הארז"ל ז"ל וזה לשונו, פעם אחת ישב הארז"ל עם תלמידיו בשדה, ובאותה שדה היה קבור הנביא הושע בן בארי, ודרש הארז"ל ז"ל סתרי תורה. באמצע הדרשה אמר הארז"ל ז"ל, למען השם, מהרו וקבצו מכם צדקה, ונשלח ליד עני אחד שיושב סמוך אצלנו ודר במקום פלוני, ושמו ר' יעקב אלטרו"ץ, שהוא יושב ובוכה וקורא תגר כלפי מעלה על עניותו, וקולו הולך למעלה ובוקע את כל הרקיעים, ונכנס לפני ולפנים, והקדוש ברוך הוא מלא חימה על כל העיר כולה בעבורו שאינן מרחמים עליו. ועתה אני שומע הכרוז יוצא בכל הרקיעים בגזירת עירין פתגמין, שיבא ארבה כבד על כל סביבות צפת, ויאכלו את כל התבואה, מגדיש ועד קמה ועד כרם זית. לכן מהרו ושלחו לו צדקה, אולי נוכל לבטל את הגזירה בעזרת האל. תיכף ומיד נתן כל אחד ואחד כנדבת לבו, ולקח הארז"ל ז"ל את המעות, ונתנם ליד תלמידו רבי יצחק הכהן, וצוה עליו שימהר לילך לבית ר' יעקב אלטרו"ץ ליתנם לו. וכן עשה ר' יצחק הכהן, הלך במהירות ובזריזות לבית ר' יעקב אלטרו"ץ, ומצא אותו בוכה ומתחנן לפני פתח ביתו. אמר לו רבי יצחק, למה אדוני בוכה? השיב לו ר' יעקב הנ"ל, שנשברה לו חבית של מים, ואין לו שום פרוטה ליקח אחרת תמורתה, ואינו יודע מה לעשות מרוב הצער של דלות ועניות. מיד נתן לו ר' יצחק הכהן אותן המעות, ושמח שמחה גדולה ובירך אותו. כשחזר ר' יצחק הכהן אצל רבו הארז"ל ז"ל, אמר הארז"ל ז"ל, נתבטלה הגזירה ואין חשש בה עוד. בעודם מדברים, התחיל לנשב רוח גדול מאד שנשא הארבה עד אין מספר, ונבהלו התלמידים, והשיב להם הארז"ל, אל תיראו שכבר בטלה הגזירה. וכך היה, שכל הארבה היו פורחים לים הגדול, ושם נטבעו, ולא נשאר במדינה עד אחד. וסיים הרב קב הישר, מכאן אזהרה גדולה לכל בני ישראל, שיתנו השגחה גדולה על עניים ואביונים, אשר נקראין "מאנין תבירין" [כלים שבורים], והקדוש ברוך הוא מדוריה תדיר לגבייהו [דירתו תמיד בהם] ושורה בתוכם. עד כאן לשונו.

השמיטה ומכת הארבה

בהקשר לזה יש להוסיף כמה הארבה הוא שליח נאמן של הקב"ה ועושה את דברו. בשנת תשי"ח היתה שנת ערב שמיטה. ביישוב קוממיות, השומר על הלכה קלה כבחמורה, הקיץ של ערב שמיטה, דומה ליום שישי אחר חצות, עובדים בקדחתנות, חורשים, זורעים, מכינים בור תחמיץ, שבו ישמר האוכל לבהמות ועוד ועוד, והכל צריך להיות מוכן מבעוד מועד, שכאשר קדושת שביעית תשי"ט, תפרוס כנפי קדושתה על פני כל ארץ ישראל, תהיה קוממיות מוכנה ל"שבת הארץ".

והנה התבואה למאכל בהמות שנורעה בערב שביעית, גדלה והצליחה יפה, ובעוד ימים אחדים עתידים לקצור אותה, כדי להאכילה לבהמות בשנת השמיטה בקדושת שביעית כראוי. אולם באותם ימים הופיעו נחילי ארבה מכיוון מצרים, שהתפשטו על פני כל הנגב. באחד הבקרים התדפקו תושבי קוממיות על דלת ביתו של הרב, וסיפרו בהתרגשות שהארבה מתקרב הלום, ונשקפת סכנת כליה לכל היבול שהוכן במאמץ כה רב. הרב, שכל אנשי הכפר הכירו את אמונתו התמימה, הרגיע את החברים הנרגשים באמרו "התיצבו וראו את ישועת ה' היום". בנתיים נחילי הארבה החלו מתקרבים לאזור, ענני ארבה כיסו את שמי הנגב, והחלו לנחות על פני השדות, אולם בהגיעם לשדות קוממיות, כאילו יד נעלמת עצרה בהם, ובתוך זמן קצר פנו הנחילים לאחור, לא הגיע ארבה אחד לכל גבול קוממיות, כי ישועת ה' כהרף עין.

"וַיִּהְיֶה ה' רוּחַ יָם חֲזַק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת הָאֲרֵבָה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָּה סוּף לֹא נִשְׂאָר אֲרֵבָה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם" (י, יט)

הארבה נקמו נקמתם מהמצריים בים סוף

כתב הגאון רבנו שלמה קלוגר זצ"ל בספרו חכמת התורה (עמ' קמ"ד), שמה הטעם שתקע הקדוש ברוך הוא את הארבה דוקא בים סוף, נראה על פי מה שאמרו חז"ל (שמות רבה פרשה י"ג סי' ז') שהמצריים מלחו הרבה מן הארבה, ואחר כך החיה הקדוש ברוך הוא את כולם ופרחו. ולכך רצה הקדוש ברוך הוא שהארבה שנהרג על ידי המצריים, ינקמו מיד הורגיהם על שהרגום, ולכך נטלם הקדוש ברוך הוא ותקעם בים סוף, וכשבאו המצריים לים, אז נקמו גם הארבה נקמתם מהם על שהרגו אותם, ולכך נאמר "ויתקעוהו ימה סוף" דוקא, כדי שיהיו יכולים לנקום מהם אחר כך כאוות נפשם.

"לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים" (י, יט)

הארבה אינו מפסיד את יבול מצרים עד היום

דבר פלא כתב הרמב"ן (י, יד) בשם רבינו חננאל ז"ל, וכ"כ רבינו בחיי (י, יט), שתפילת משה רבינו ע"ה וסר הערוב מפרעה מעבדיו ומעמו, עומדת למצרים עד היום, ואין ארבה מפסיד היבול בכל ארץ מצרים. ואף אם יפול ארבה בארץ ישראל ויכנס בגבול מצרים, לא יאכל מיבולה של ארץ מצרים, וזה דבר ידוע. וסיים רבינו חננאל ז"ל, בא וראה, כי בצפרדע אמר (לעיל ח, ה) "רק ביאור תשארנה", ולפיכך נשאר בו צפרדעים עד עכשיו, אבל בארבה כתב "לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים". ועל זה נאמר (תהלים עה, ב) "שיחו בכל נפלאותיו".

הוסיף החיד"א ז"ל בספרו צווארי שלל (הפטרה לפרשת בהר, אות ב'), שבספר מנחה בלולה כתב שקיבל, שהארבה אפילו בהיותו קרוב לארץ מצרים מטה הדרך ואינו נכנס, וכמדומה שגם בחד שמעתי שאינו עושה מעולם, וזהו עד היום הזה. (הובא בס' אוצר פלאות התורה).

"גרש יגרש אתכם מזה" (יא, א)

גר"ש גי' דצ"ך עד"ש באח"ב

כתב הרב חיד"א בס' נחל קדומים (פרשת בא אות א', פסקא ט) ש"גרש" בגימטריא עם שני כוללים עולה דצ"ך עד"ש באח"ב, דהיינו שפרעה יגרש אתכם כאשר יושלם "גרש", הם כל עשרת המכות.

והוסיף עוד בשם הקדוש רבנו שלמה אסתרוק שביאר את דברי רבי יהודה (בהגדה) שנתן סימן לי' מכות, דצ"ך עד"ש באח"ב, היינו שתכלית הסימן בחלוקת המכות בסדר הנ"ל היא להורות, שהמכות באו בהדרגה, בתחילה הגיעו מכות דצ"ך, שהם היו עינוי בגופם של המצרים בלא סכנת גופם. ובשלב הבא הגיעו מכות עד"ש, שהם היו מכות מסוכנות. ובשלב האחרון באו מכות באח"ב, שהם היו מכות המגיעות עד מוות, כי הברד והארבה השחיתו את כל היבול והמאכל, ונידונו המצרים למות ברעב. ובמכת חושך, לא יכלו להשיב רוחם ג' ימים. ובמכת בכורות אין בית אשר אין שם מת. (וע"ע בספרו מה שהאריך בזה).

"דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב" (יא, ב)

וכי ה' אינו מהוייב לקיים את דברו?

כתב רש"י (כאן, ומקורו מברכות ט). "דבר נא", והכלל הוא שאין "נא" אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר אותו צדיק אברהם, "ועבדום וענו אותם" קיים בהם, "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא קיים בהם. עד כאן דבריו. דהיינו ה' מבקש בלשון בקשה ממשה, שיאמר לעם ישראל שישאלו מהמצרים כלי כסף וזהב, כדי שלא יתלונן אברהם אבינו, מדוע את צער הגלות שהבטיח ה', קיים במלואו, ואילו את הבטחתו שיצאו ברכוש גדול לא קיים. אולם דבר זה קשה עד מאוד, הלא בכדי שישאלו כלי כסף וזהב, אין צורך להשתמש בלשון בקשה, שהרי עם ישראל יעשו כן בשמחה ובטוב לבב?

עוד קשה, וכי רק משום שלא יאמר אותו צדיק "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא קיים בהם, לכן ה' צריך לקיים את הבטחתו, והלא משום עצם הבטחתו שיצאו ברכוש גדול, צריך הבורא לקיים את דבריו?

המגיד מדובנא מבאר את זה בס' אהל יעקב (פרשת בא) ע"פ משל לשני מלכים, שהיו במלחמה זה עם זה זמן רב, והיו נופלים חללים רבים משני הצדדים, ולא הגיעו לידי הכרעה, וכך נמשך הדבר שנים רבות. יום אחד הסכימו ביניהם, חבל שימותו עוד ועוד, ולכן כל מלך יביא גיבור משלו, ויחפרו בור עמוק ויעמידו אותם במרחק מאה מטר מהבור, והגיבור שיצליח להשליך את השני לתוך הבור, הוא יהא המנצח עבור מלכו, ועל המלך השני לקבל את מרותו. ביום המיועד התאספו עם רב לראות מי ינצח ובוזה תוכרע המלחמה. והנה הגיבור של המלך האחד, ידע בוודאות שהוא יגבר על רעו, אך חשב, למה אטרח ואבזבז את כוחי לסחוב את הגיבור השני לבור, אתן לו לסחוב אותי עד קרוב לבור, וכשנגיע לשם, ויכלו כוחותיו, אתנפל עליו ואזרוק אותו לתוכו.

וכך היה, כשניתנה האות להתחלת המאבק, בא הגיבור של המלך השני, התגבר עליו והגביהו והחל סחוב אותו לבור. באותו הזמן המלך שלו היה בצער רב, וליבו נשבר בקרבו לראות שהנה הולכים לנצח אותו, והוא ועמו יהיו עבדים. אבל כשהגיעו קרוב לבור, השתחרר הגיבור מאחיותו, והתנפל על יריבו, וברגע קט הפיל אותו לבור והרגו, והוכרעה המלחמה לטובת מלכו, שהוא המנצח.

לאחר מכן שאל המלך את הגיבור, כיצד נתת לי כל כך להצטער בזה שהתרת לו לסחוב אותך עד הבור, וכמעט קיבלתי שבץ בחושי שנגזר עלי להפסיד במלחמה? ענה הגיבור, לא רציתי לטרוח סתם ולבזבז את כוחותי להביא אותו עד הבור, אלא שמרתי את כוחי לאחר כך, כדי שאוכל להתגבר עליו ולזרוק אותו לשם. אמר לו המלך בכל זאת, בשבילי, היה כדאי שלא היית עושה כך, ולא הייתי מצטער.

והנמשל הוא, שאכן בוודאי שהקדוש ברוך הוא יקיים את הבטחתו "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", משום שמוצא שפתיו ישמור, אולם ה' רצה להקל על ישראל, שהמצרים ישאו אתם את כל הכסף והזהב עד ים סוף, שהוא מהלך שבעת ימים מארץ מצרים, הן חבל שישאל יטרוח לשאת את המשא הכבד, ועדיף שהמצרים, הם שיביאו להם את כל הכסף והזהב אתם עד הים, ושם הוא ינתן לישראל. גם כיון שבזית הים היתה פי כמה וכמה מהכלים ששאלו מהמצריים (עיין שיר השירים רבה פרשה א' סי' י"א), הרי שדי בבזית הים כדי לקיים את הבטחתו יתעלה, ואין צריך להטריח את ישראל גם לשאול איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה.

אבל בשביל אברהם, שלא היה לו צער כל הדרך מיציאת מצרים עד ים סוף, כשיראה את בני ישראל יוצאים, ויקשה לו היכן "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" שהובטח לו? לכן כדי שלא יצטער אותו צדיק כל אותו הזמן, אמר ה' "דבר נא באזני העם", "נא" בלשון בקשה "וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב", שאף על פי שלבסוף בוודאי יגיע להם כל הכסף והזהב של המצרים, כאשר הבטחתי, אבל בשביל אברהם שלא יצטער בינתיים, בבקשה מכס "וישאלו איש מאת רעהו" כבר כעת ישאלו מן המצרים.

עיקר הרכוש הגדול היא התורה

ביאור נוסף ביישוב הקושיות הנזכרות, הכוונה בהבטחת הקדוש ברוך הוא לאברהם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", היתה לתורה, שהיא הרכוש היקר והאמיתי שבעולם, שאותה יקבלו ביציאתם ממצרים בבואם להר סיני. אלא כדי שבנתיים לא יאמר אותו צדיק היכן הרכוש הגדול שהובטח לבני, שהרי עדיין לא הגיעו למעמד הר סיני, ועדיין לא קיבלו את התורה, ואברהם אבינו אינו רואה את הרכוש המובטח. לכן אמר ה' "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב", שיקויים תחילה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" כפשוטו, ולאחר מכן, בבואם תחת ההר, גם יקויים הדבר כמדורשו.

בדרך דומה, אמרו לבאר את הדבר במשל, לנער שעבד אצל בעל הבית, ובסיום מלאכתו שילם בעל הבית את שכרו במטבע קצת ישן העובר לסוחר. והנער לא רצה לקבל ממנו את המטבע מפני יושנו. הלך בעל הבית אצל אבי הנער ואמר לו, אני רוצה לשלם לכן שלך במטבע הזה והמטבע הוא טוב, ומה בכך שהוא קצת ישן, והוא מסרב. השיב לו אבי הנער, אתה צודק, למטבע זה יש את כל השווי שלו, ואם היית בא לשלם לי בו, הייתי נוטלו בשמחה, אבל בני הוא נער, ואינו מבין כל כך, והוא רוצה לקבל מטבע שנראית חדשה ונוצצת.

כך גם כאן אצל בני ישראל, הרכוש הגדול שהבטיח להם הקדוש ברוך הוא היא התורה, שהיא יקרה מפנינים, ושום דבר לא ישווה לה, ולא יחשב לעומתה, אבל כיון שישאל עכשיו קודם מתן תורה היו בבחינת "נער" ועדיין אינם מבינים את חשיבות התורה הקדושה, ואברהם אבינו יראה שעדיין אין להם את השמחה והאושר על הרכוש הגדול הזה. לכן בקש ה' גם שישאלו "איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב".

הכסף והזהב ששאלו ממצרים היה לצורך בניית המשכן וכליו

שאלה נוספת העולה מלימוד דברי רש"י, כיצד יתכן שאברהם אבינו יתרעם על השם יתברך, שאת הצרות שהבטיח קיים, ואילו את הטוב שהבטיח לא קיים, ולא יתכן כזאת על אברהם אבינו?

ונראה בסיעתא דשמיא ליישב, בהקדים את דברי המפרשים (המלבי"ם ריש וישלח, ובמדבר יג, טז בשם פרקי דר"א), שהשנים שנחסרו מתוך ארבע מאות שנה של גזירת השיעבוד, השם יתברך השלים אותן בעבור שהיה עמנו בגלות. ומעתה כיון שגם ה' היה בגזירת הגלות, הרי שגם הוא יהיה בגזירת, "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", וצריך להבין רכוש השם יתברך מהו?

וביישוב כל הקושיות הנזכרות יעלו יחדיו דברי רש"י ז"ל, שכתב "שלא יאמר אותו צדיק", הנה כתב "צדיק" סתם, ולא הזכיר מי הוא הצדיק, והכוונה היא להשם יתברך, ועבדום ועינו אותם קיים בו, שהיה עמנו בגלות, דכתיב בכל צרתם לו צר, הרי שנתקיים בו השיעבוד, אבל "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", לא נתקיים בהשם יתברך. ולכן צוה להם שישאלו כלי כסף וכלי זהב, ועל ידי זה יבנו את המשכן. וזהו רכוש השם יתברך, בשכר שהיה עמנו בגלות מצרים.

וא"כ כמו שהוציא וגאל את אבותינו ממצרים, כן יעשה למען שכנינו ויגאלנו גאולת עולם, אמן כן יהי רצון.
"מֵאֵת רְעוּתָהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וַיִּתֵּן ה'" (יא, ב-ג)

הכלי כסף וכלי זהב היו מכריזים את מקומם

כשהיה המצרי כופר שאין לו כלי כסף וכלי זהב, היה החפץ מכריז וקורא ממקום שהיה שם ואומר "אני כאן". וזו סמיכות הפסוק "כלי כסף וכלי זהב ויתן ה'", ההשאלה היתה על ידי "ויתן השם", כי הקדוש ברוך הוא הראה להם איפה הכלי, על ידי צעקת הכלי אני כאן. (בעלי התוספות, הובאו בתוספות השלם כאן אות י"ד).
"וַהֲיִתָּה צִעֲקָה גְדוֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמָהוּ לֹא נִהְיִתָּה וְכָמָהוּ לֹא תִסָּף" (יא, ו)

צעקה בכל מצרים גם למי שאין קרובים בכורות

במדרש הגדול (על פסוקנו) דרשו חז"ל, שבשעה שאמר משה "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים", יצאה זקנה אחת לקראתו, ואמרה לו, נביא של שקר אתה, זקנה שאין לה לא אב ולא אם, לא אח ולא אחות, לא בן ולא בת, על מי תצעק? [פירוש: שטענה הזקנה המצרית למשה, נבואתך שתהיה במכת בכורות צעקה בכל מצרים, הינה שקר, היות ואני זקנה ללא שום קרובים, ואם כן לי לא תהיה צעקה, כי אין לי קרובים שימותו במכת בכורות] אמר לה, העבודה תקדים צעקתך לצעקתם. אמרו, בן אחד היה לה [בעבר] ומת, ועשתה [כדי לזכרו, באהבתה אותו] דיוקן בדמות בנה, ובכל יום אחרי שאוכל ושותה היתה מרקדת לפניו. באותו לילה באו הכלבים ושמתוהו, והיתה בוכה ומיללת עליו. לקיים מה שנאמר, והיתה צעקה גדולה "בכל" ארץ מצרים. עד כאן לשון המדרש.
"וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרֵץ כָּלֵב לְשׁוֹנוֹ לְמַאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה" (יא, ז)

גם הכלבים הטבעיים וגם שנעשו בכישוף לא חרצו לשונם

מה הפירוש "למאיש ועד בהמה"? אומר הילקוט מעם לועז, כידוע לפרעה היו שלשה יועצים, יתרו, בלעם, ואיוב (שמות רבה פרשה א' סי' ט'), בלעם יעץ להקיף את כל ארץ מצרים בכלבים מכושפים, שעשו מצרים כלבים של זהב בכשפים, ועל ידי כך מובטח שמצרים תהיה סגורה ומסוגרת, וישראל לא יוכלו לברוח ממצרים. ועל זה נאמר, "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש", "למאיש", היינו שאפילו הכלבים שנעשו על ידי "איש" בכישוף, לא יחרצו לשונם, "ועד בהמה", וגם הכלבים שנעשו על ידי הבהמה, היינו כלבים שנולדו באופן טבעי, גם הם לא יחרצו לשונם. וכל זאת "למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל".

השותק בשמיעת דבר אסור, גם נענש

ובבואנו הלום הנה אמרה הגמרא (סוטה יא). בלעם שיעץ, נהרג בחרב. איוב ששתק, לקה ובאו עליו יסורים. יתרו שברח, זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית. עד כאן. והרי זה מוסר גדול, כשאדם שומע דבר לא טוב, קל וחומר דבר אסור, כמו ליצנות ולשון הרע וכדו', לא יגיד האדם אל ליבו, שלום עליך נפשי, היות ואני לא אמרתי כלום. כי כיון ששותק ושמח במה ששומע ואינו מוחה, גם הוא נתפס עליהם, ויקבל את עונשו כמותם. כמו שראינו כאן באיוב, שאף ששתק בכל זאת לקה.

אף שהכלבים צועקים כשמלאך המות בעיר כאן שתקו

והנה עשה כאן הקדוש ברוך הוא נס נוסף, היות ובדרך הטבע כשמלאך המוות בעיר, כלבים צועקים, וכמו שכתוב בגמרא (ב"ק ס:), ואילו כאן, אף שמלאך המוות בעיר, במכת בכורות, בכל זאת "לא יחרץ כלב לשונו".

מדוע הכלבים צוחקים כאשר רואים את אליהו הנביא

מאידיך מבואר שם בגמ' (ב"ק ס:): שכשרואין הכלבים את אליהו הנביא, הם צוחקים. וסיבת הדבר היא מפני שאליהו נתן לכלבים לאכול את נבילות ארבע מאות נביאי הבעל ששחט בכרמל, ובגלל זה סבורים הכלבים בכל פעם שרואים אותו, שמא הוא מביא להם שוב איזו נבלה. (ליקוטים מפרדס שרים, ח"א ערך אליהו הנביא עמ' שכ"ב).

מפני מה זכו הכלבים לומר לפני הקדוש ברוך הוא

בסוף פרק שירה שנינו, רבי ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא התענה פ"ה תעניות, אמר, כלבים שכתוב בהם (ישעיה נו, יא) והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, יזכו לומר שירה! [התענה פ"ה תעניות, לעמוד על הסוד, כיצד יתכן שהכלבים שהם עזי נפש, זוכים לומר שירה] ענה לו מלאך מן השמים ואמר לו, ישעיה, עד מתי אתה מתענה על זה, שלחוני מן השמים לזקק אליך להגיד לך, במה זכו הכלבים לומר שירה, לפי שכתוב בהם, ולכל בני ישראל

לא יחרץ כלב לשונו. ולא עוד אלא שזכו שיעבדו עורות מצואתם, וכותבים בהם תפילין ומזוזות וספרי תורה, על כן זכו לומר שירה. ולענין שאלה ששאלת, חזור לאחוריד, ואל תוסף בדבר הזה עוד, כמו שכתוב (משלי כא, כג) "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו". עד כאן.

"וְלִכְלֹכַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחְרֹץ כְּלָב לְשׁוֹנוֹ לְמַאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה" (יא, ז)

סגולה לפרנסה

פעם בא יהודי לרבו ואמר, ברוך השם אני חרוץ בעבודה, אבל אני זקוק לברכה כדי להצליח בעסקי. אמר לו הרב, תתנהג במקח וממכר שלך באמת, שפיך ולבך יהיו שווים, וכך תצליח. וזה שנאמר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", "כלב לשונו", רמז ל"לב" ול"לשון", והיינו אם הלב והלשון שווים, "לא יחרץ", אזי אין צורך להיות חרוצים כדי להצליח. (מו"ר ר"י מועלם זצוק"ל).

"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (יב, ב)

כשהיו מעברים את השנה היו שומעים בת קול מן השמים

שינונו בפרקי דרבי אליעזר (פרק ח') בשלשה מעברין, רבי אלעזר אומר בעשרה, שנאמר (תהלים פב, א) אלהים נצב בעדת אל. ואם נתמעטו, מביאין ספר תורה ופורשין אותה לפניהם, ונעשין כמין גורן עגולה, ויושבין גדול לפי גדלו וקטן לפי קטנו, ונותנין פניהם למטה לארץ, ופורשין את כפיהן לאביהם שבשמים, וראש הישיבה מזכיר את השם, ושומעין בת קול שצווחת ואומרת בלשון הזה "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, החודש הזה לכם", ומעון הדור אינם שומעין כלום, אלא כביכול אינו יכול לשכן שכינה ביניהם. ואשריהם העומדים במקום ההוא בשעה ההיא, שנאמר (תהלים פט, טז) "אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון", באור פניו של הקדוש ברוך הוא, הן מהלכין. עד כאן לשונו.

"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (יב, ב)

קידוש החודש מצוה ראשונה וסיבת חשיבותה

מצות קידוש החודש, היא המצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל לקראת לידתם וקריאתם בשם "עם" ביציאתם ממצרים, מפני שמצוה זו "החודש הזה לכם", שניתנה ביציאת מצרים, מהווה נקודת ציון מרכזית, עליה סובב כל ענין השכינה, התורה ועם ישראל, מפני שהיא מציינת את לידתו של עם ישראל. וזו הסיבה שהיתה התורה צריכה להתחיל מהחודש הזה לכם [אלא שבגלל "כח מעשיו הגיד לעמו", פתחה התורה בפרשת בראשית, בבריאת העולם, ככתוב בתנחומא ישן (בראשית י"א) הובא ברש"י הראשון על התורה] כיון שאז מתחיל להתייחד הקשר שבין קודשא בריך הוא לשכינתו, שהוא כל עניינה של התורה, כי היא חיינו ואורך ימינו, ובהם נהגה יומם ולילה. ולולא התורה אין חיות לעם ישראל.

והיינו מפני שתחילת התחדשות הלבנה היתה ביציאת מצרים שהיא תחילת תיקון השכינה, כי על ידי חטא אדם הראשון, נפגמה נשמתו, ונפגמו כל הנשמות שהיו כלולות בו, והחלו להתקן בדור המבול, בדור הפלגה ובדור סדום, וסימנם אמס"ה, ראשי תיבות **אנוש מבול סדום הפלגה** (וכמו שהאריכו המקובלים), ובמצרים התחילה להראות בחינת הזהב שבהם, וביציאת מצרים, נתקנו אלו הנשמות, והיו ראויות לקבלת התורה, והיה העולם מתוקן והשכינה ראויה ליחוד. ולכך לרוב חשיבותה, היה צריך לפתוח בה את התורה. ולכך מצות קידוש החודש היא המצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל, שכאמור היא מהווה את נקודת הראשית של התורה.

גם קידוש החודש היא יסוד לכל קדשי ישראל, כי על ידיה נקבעים חגי ישראל, ואילו לא היו לנו מועדים ומצוותיהם וקדושתם, לא הובדלנו משום אומה ולשון, לכן ניתנה לישראל מצות קידוש החודש קודם כל המצוות.

על ידי מצוה זו כל המצוות מתקדשות

כתב המאור ושמש (כאן) החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשי תיבות הפסוק עולים בגימטריא רמ"ח, וסופי תיבות הפסוק החודש הזה לכם הוא "משה", כי זו המצוה הראשונה שמשנה קיבל למסור לנו, והיא שקולה כרמ"ח מצוות עשה, ויש לה את הכח של כל רמ"ח מצוות עשה. ואם אנחנו מקדשים מצוה זאת כראוי, אז כל המצוות שלנו מתקדשות. וכמו שתרגם הירושלמי (בראשית א, א) "בראשית ברא אלוקים", "בחכמה" ברא ה'. והנה חכמ"ה במילוי אותיות נכתבת כך: ח"ת כ"ף מ"ם ה"י, ועולה בגימטריא תרי"ג. ואם כן במילה הראשונה של התורה, כבר מונח השורש

של כל התורה כולה, והיא שורש הבריאה בקדושה. וכך גם כאן, מצוה ראשונה זו, כוללת את כל המצוות שנצטוו לאחריה.

נס ופלא שאירע בזכות מצות ברכת הלבנה

באליה רבה (או"ח סימן תר"ב ס"ק ד' ומובא גם בכאר היטב שם ס"ק ד') מובא מעשה נורא, ביהודי שניצל מידי הרוצחים בשכר מצות קידוש לבנה. ומעשה שהיה כך היה: יהודי אחד פגעו בו שודדים בלילה ורצו להרגו. ביקש מהם שיניחו לו לעשות מצוה אחת קודם שיהרגוהו. והניחוהו עשות זאת. הלבנה היתה אז בחידושה, ובירך בפניהם בכוונה גדולה, וכאשר הגיע לומר "כשם שאני מרקד כנגדך ואיני יכול ליגע בך" וכו', דילג וקפץ ג' פעמים כנהוג, ונעשה לו נס, ונשבה רוח חזקה עד מאוד ונשאתו למרחקים וניצל מהם.

"הַחֶדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לְכֶם לְחֶדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (יב, ב)

מציאות העולם נחלקת לשנים מבריאת העולם עד יציאת מצרים, ומיציאת מצרים עד ימות המשיח

נקודה זו בפסוק, מחלקת את המציאות כולה לשנים: מבריאת העולם עד יציאת מצרים, ומיציאת מצרים עד ימות המשיח. ולכן בקידוש ליל שבת אנו מזכירים את תחילתן של שני יסודות אלו, "זכר למעשה בראשית", ו"זכר ליציאת מצרים". וזו הסיבה שמצוות רבות שנצטוו ישראל, נעשות "זכר ליציאת מצרים". אולם זכרון זה ימשך רק עד ימות המשיח. כי אז יפסיקו לומר "זכר ליציאת מצרים", מטעם שהגאולה הראשונה תהיה טפלה לגאולה האחרונה, כנאמר (ירמיהו טז, יד) "ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה".

כאשר הקדוש ברוך הוא ברא את העולם, המציאות כולה היא אוצרותיו, דהיינו השמש, הירח הכוכבים, הרקיע וכו', ומה שלמטה מהרקיע. אך התכלית שלשמה ברא הקדוש ברוך הוא את כל העולם, היא בשביל ישראל. וכדברי המדרש רבה (פרשה א' ס"א א') כל העולם לא נברא אלא "בראשית", בשביל התורה שנקראת (משלי ה, כב) "ראשית דרכו", ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה ב, ג) "ראשית תבואתו". ויציאת מצרים היא ה"תכלית" של בריאת העולם, שכך דרשו חכמינו (שבת פח). על היום האחרון של בריאת העולם שנאמר בסמיכות לו (בראשית א, לא) "יום הששי", ללמד שכולם תלויים ועומדים עד יום הששי, הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה. עד כאן. ומתן תורה בהר סיני, הוא המשך ישיר למצות החודש שניתנה כבר במצרים, כי בו באה לידי השלמתה תכלית כל בריאת העולמות.

וכך דורשים רבותינו במדרש תנחומא (בראשית א'), את הפסוק (בראשית א, לא) "יום הששי", ה' יתירה למה לי? מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם, אם ישראל מקבלים את התורה, מוטב, ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו. הנה שקבלת התורה מעמידה ומקיימת את כל העולם, ובלעדיה, אין תכלית לבריאה. ואילו ישראל לא היו מקבלים את התורה, העולם היה רק אמצעי ללא תכליתו.

ונמצא מבואר, שכל העולם הזה על כל חלקיו, השמש, הירח, הכוכבים, הארץ, וכל פמליא של מעלה וכו', כולם מתקיימים רק בשביל שישראל יצאו ממצרים. ולכן כאשר "נולדו" ישראל ביציאת מצרים, נתן להם הקדוש ברוך הוא את כל אוצרותיו במצות "החודש הזה לכם".

קשר ישראל עם הבורא ביציאת מצרים כאירוסין ובימות המשיח בנישואין

ביציאת מצרים ננסת ישראל קיבלה את תכונותיה של הלבנה, ולכן נצטוו בקידוש החודש, לפי שמיציאת מצרים עד ימות המשיח, עלינו לעבור תהליך ארוך ומסובך הדומה למהלך הלבנה, והוא להוליד את דמותנו מחדש ללא הרף, ולנוע במעגליות של אור וחושך. דהיינו מחד, גם כאשר נראה כי החושך הוא מוחלט, דוקא מתוך החושך מתחיל האור להאיר ולצמוח מחדש. הקדוש ברוך הוא "השוכן אתם בתוך טומאותם", הוא שנותן לנו בכל פעם מחדש את הכוח להתחדש ולהאיר מתוך החושך, כמו הלבנה. ומאידך, גם כאשר נראית הלבנה במילואה ואורה שלם, שוב חוזר ויורד אורה, ושוב עלינו להתחיל מחדש במאבק עם המציאות.

לעומת יציאת מצרים בה קיבלנו רק את הלבנה, הנה בימות המשיח נקבל את המתנה הגדולה מכל, עד שכל המתנות שנתן לנו הקדוש ברוך הוא ביציאת מצרים, נחשבות מתנות מועטות, כמתנות אירוסין בלבד, לעומת המתנות שינתנו לנו לעתיד לבוא, שהן כמתנות נישואין. העולמות שנתן לנו ה' יתברך, אינן משתוות כלל בערכן של המתנות האמיתיות שעתיד הקדוש ברוך הוא לתת לנו לעתיד לבוא. וכמו שהקשר שבין ארוס לארוסתו בזמן האירוסין, אינו דומה לקשר שבעת הנישואין. כן אינה דומה כלל הדבקות העליונה שתתגלה לעתיד בימות המשיח בעת הנישואין.

וכמו שהארוסה מקבלת מהארוס מעט מתנות, פרחים, תכשיטים, וטבעת. ולעומת זאת הנשואה, מקבלת בית שלם, מלא בצידוד ורהיטים, והחתן כונסה לתוך ביתו, עד אשר היא עצמה נקראת בפיו "בית". ויתר על כן והוא העיקר שמקבלת הכלה בשעת הנישואין, לא את טבעת הנישואין, לא הרהיטים ולא הבית, אלא, בכך שהיא מקבלת את החתן בעצמו. כן הן המתנות העתידות לבא עלינו. יהי רצון שיגאלנו במהרה.

ההתחדשות שקבלתם היא לכם בלבד

ביציאת מצרים נעשו ישראל חדשים ככריה חדשה, משום שקיבלו על עצמם עול תורה ומצוות, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וזה שנאמר "החדש הזה לכם", רצונו לומר "התחדשות" זו שקבלתם עתה ביציאת מצרים, היא "שלכם" בלבד, כי החידוש של בריאת העולם הוא לכל הברואים, אבל חידוש זה, הוא רק שלכם, והוא העיקרי, והוא "לכם", בידכם לעד. וזאת משום שעתה אתם **נגאלים מהגלות הראשונה גלות מצרים** ומתחדשים התחדשות נפלאה, כי מקבלים עתה את המתנה החשובה ביותר והגדולה ביותר בעולם את התורה הקדושה. וכן **אחרי גלות בבל** תתחדשו בחידוש נפלא, בתורה שבעל פה ותזכו לתלמוד בבלי וירושלמי. וכן **אחרי גלות יון** נתגלה סתרי תורה, כל הזוהר הקדוש ותורת האר"י ז"ל עץ חיים ושמונה שערים.

וגם בגלות הזאת האחרונה, יתחדש עם ישראל בחודש ניסן, כמו שכתוב (ר"ה יא.) בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל, והיא גאולת עולמים, והיא התגלות של מלך המשיח שיגלה את שער החמשים, שהוא פנימיות תורת הקבלה, ומרומזו הדבר בשמו "משיח" שהוא ראשי תיבות משיח יגלה שער חמשים.

גאולת מצרים היתה ע"י משה וגאולה העתידה תהיה ע"י משה

אמרו רבותינו ז"ל (מכילתא דר"י בשלח סוף פרשה ח') כי גאולת מצרים סימן לגאולה האחרונה. ויש לרמוז זאת בפסוקנו החדש הזה לכם, סופי תיבות "משה", וג' תיבות אלו עולים בגימטריא כד"ת, שהם בגימטריא "משיח בן דוד", יען כי כל חפץ ה' הוא, בביאת המשיח, לכן במצוה הראשונה שנצטוו ישראל, כבר נרמזה הגאולה העתידה. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל, דיציאת מצרים קודם זמנם, גרמה לשיעבוד ד' מלכויות וגלויות.

ולכן בתחילה דיבר הקב"ה לישראל באמצעות משה רבנו ע"ה ביום צוותו את בני ישראל, אמר "החדש הזה לכם", שבגימטריא "משיח בן דוד", שיבא ויגאלנו גאולה שלימה, ומראש מקדם, גדולה הבטחה שהבטיחנו הוא יתעלה. ולכן סופי תיבות "משה", דזכותו עומדת לעד, וגואל ראשון הוא גואל אחרון, ובזכותו נגאל מגלות זו. וזוהו ניחא מאמר רבותינו ז"ל (ראש השנה יא.) בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל.

ואפשר עוד לרמוז שכתוב (ראה בבני יששכר כסלר'טבת מאמר ב' אות כ"ה), שהגאולה העתידה תהיה בזכות התורה ומשה רבנו ע"ה, ולרמוז כל זאת נאמר, "החדש הזה לכם" בגימטריא תכ"ד, שבגימטריא "משיח בן דוד", וסופי תיבות "משה", לומר, כי הגאולה העתידה תהיה בסיבת משיח בן דוד ומשה, שבזכותם תהיה הגאולה.

יבוא ראשון ויבנה ראשון ויפרע מראשון ויבוא ראשון בחודש הראשון

אמרו חז"ל בשמות רבה (פרשה ט"ו סי' א') הקדוש ברוך הוא נקרא ראשון, שנאמר (ישעיה מד, ו), אני ראשון ואני אחרון. וציון נקרא ראשון, שנאמר (ירמיה יז, יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. ועשו נקרא ראשון, שנאמר (בראשית כה, כה) ויצא הראשון. ומשיח נקרא ראשון, שנאמר (ישעיה מא, כז) ראשון לציון הנה הנם. יבא הקדוש ברוך הוא שנקרא ראשון, ויבנה בית המקדש שנקרא ראשון, ויפרע מעשו שנקרא ראשון, ויבא משיח שנקרא ראשון בחודש הראשון שנאמר, החדש הזה להם ראש חדשים וגו'. עד כאן לשון המדרש.

והנה עכשיו מצחקים עלינו אומות העולם, אבל לבסוף הקדוש ברוך הוא יביא עליהם מפלה גדולה, ויפיל את כל איראן וחבריהם. ואפילו שעכשיו הם חושבים שהם חזקים ועושים מאתנו צחוק, בסוף הם יפלו.

צוחק, מי שצוחק האחרון

הדבר יחודד על פי משל לשני עניים שהיו הולכים מעיר לעיר, האחד היה בריא וחזק ומרויח יפה, והשני היה חולה, מלא ייסורים וכפוף, וגם אינו מצליח באיסוף הממון. בדרכם מעיר לעיר, היה העני החזק, מצחק על רעו ואומר, ראה כי אינך מצליח בשום דבר, ואילו אני אין מוצלח כמותי... בצערו היה משיב לו רעו, עוד יבוא יום ונראה מי יצחק אחרון... והיה מתחנן לפני השם יתברך, שיחלצהו מצרותיו ויענה את משאלותיו.

לימים למלך היה רופא גדול וטוב, והגיע זמנו ונפטר מן העולם, וגם נפטר באותה העת שר צבא המלך שהיה גיבור מלחמה אין כמותו. חיפש המלך אנשים אחרים שיוכלו למלא את מקומותיהם, איש חזק הראוי להיות שר צבא, ורופא גדול שישמש כרופאו האישי.

והנה הציגו לפני המלך איש גיבור ורופא מהולל. והמלך ביקש לבחון את כשרונותיהם בפועל. ולכן ציווה על חייליו להביא מן הרחוב איש חזק כדי שילחם כנגד הגיבור, ובזה יודע אם באמת איש חיל הוא. וגם שיביאו איש בעל חולאים, כדי שירפאו הרופא, ובזאת יבחנו. את מי מצאו החיילים ברחוב? את שני העניים, את העני החזק שמו להלחם עם הגיבור, והוא הרגו באצבע הקטנה שלו. ואת העני החלש ריפא הרופא, והעמידו על רגליו ונעשה בריא... כך עם ישראל, כעת חושבים אומות העולם, שאנחנו חלשים, אבל עוד נראה איך הקדוש ברוך הוא ירוממו ויפיל את כולם, במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (יב, ב)

ביטול טומאת השכחה והקלי' על ידי החודש הזה לכם

כתוב בגמרא (שבת קמז:): אמר ר' חלבו חמרא דפרוגיתא [פירש רש"י מדינה שינה משובח], ומיא דדיומסת, קפחו עשרת השבטים [שהיו בעלי הנאה, ועסוקים בכך, ולא היו עוסקים בתורה, ויצאו לתרבות רעה]. ר' אלעזר בן ערך אקלע להתם, אמשיך בתרייהו, אעקר תלמודיה. [הגיע לשם, ונמשך אחריהם, ונעקר תלמודו] כי הדר אתא, קם למקרי החדש הזה לכם, וקרא החרש היה לכם. [כשחזר משם וקרא בתורה, במקום לקרא החדש הזה לכם, קרא, החרש היה לכם]. בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה [בקשו חכמים רחמים עליו, וחזר תלמודו].

הסביר הרב שמשון מאוסטרופולי (ניצוצי שמשון, פרשת בא עמ' קב), מדוע טעה דוקא באותיות אלו, כי יש קליפה אחת שסגולתה לשכח הלימוד ונקראת רי"ב, ויש לה תר"ה חיילות, וכתוב על מצח משיח בן דוד אותיות כד"ת לבטלה, ולכן החליף את אותיות ד' ז' כ' מהחדש הזה לכם, לאותיות רי"ב [שזו שם הקליפה הנזכרת], וקרא את הפסוק "החרש היה לכם". והוא עולה בגימטריא שש מאות וחמש, שהם תר"ה חיילותיה המשכחת את הלימוד. ואילו "החדש הזה לכם" עולה בגימטריא תכ"ד, שהם שם כד"ת הכתובה על מצחו של משיח בן דוד, שמבטל את הקלי' הזו. וגם "משיח בן דוד" בגימטריא כד"ת. ולכן אומרת הגמרא, בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה, כי אותיות "תורה" בכתב חסר, הם ממש תר"ה, שעל ידי לימוד התורה, מבטלים את תר"ה חיילותיה. ולכן המצוה הראשונה "החדש הזה לכם", בגימטריא כד"ת, כמנין "משיח בן דוד", כי התכלית של כל המצוות היא להגיע אל הגאולה השלימה עם משיח בן דוד.

עוד כותב ר' שמשון מאוסטרופולי (שם עמ' קד), השם דז"כ, הוא שם לזכרון. וטומאת מצרים הוא שם קפ"א. וזו כוונת הגמרא בפסחים (קטו:): שטובל את המרור בחרוסת משום "קפא" [וזה לשון הגמרא שם, צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא]. והפשט הפשוט קפא, זה "ארס" (כדפרש"י שם), שעל ידי הטיבול מבטלים את הארס. אבל לפי הנ"ל, הוא כדי לבטל את טומאת מצרים. והנה אם תחבר גימטריא קפ"א עם דז"כ, יצא בדיוק רי"ב, והוא שם קליפת טומאת השכחה. אמנם כשיצאו ממצרים, נתבטלה מהם אותה טומאה של השכחה. וזה רמזה התורה, שמיד לאחר שיצאו ממצרים, נצטוו "החדש הזה לכם", שעולה בגימטריא שם כד"ת, ועל ידו נתבטלה טומאת השכחה של מצרים.

"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (יב, ב)

רמזים בפסוק

"החדש הזה לכם ראש חדשים", ללמדך שכל החודש כולו יהיה כמו ראש חודש, מה בראש חודש אין אומרים וידוי ונפילת אפים אף בחודש זה אין אומרים וידוי ואין נופלים על פניהם (כ"כ הגאון ר' אברהם ענתבי בס' אהל ישרים [שער התשובה עמ' קע"ד] בשם הגאון רבי שלמה לניאדו זיע"א).

גם "החדש הזה לכם ראש חדשים", לפי שי"ב צירופי הוי"ה ב"ה, ממונים על י"ב חודשים, וחודש ניסן, ממונה עליו שם הוי"ה ב"ה ביושר, וגם ישראל אחוזים עם הוי"ה ב"ה, וישראל נקראו "ראש" (באר מים חיים כאן), ובזה יובן מה שנאמר בפסוק ה"חדש" הזה לכם "ראש".

עוד יש להוסיף שכל י"ב צירופי הוי"ה [שהם מהות כל חודש וחודש וכדאיתא בסה"ק] עולים מספר "חדש" וא"כ הכל רמוז בחודש ניסן.

עוד יש להוסיף שראשון הוא לכם לחדשי, ראשי תיבות "הלל", לרמוז שקורין את ההלל בראש חודש (מרוח החיד"א בס' חומת אנך פ' בא אות ח' בשם מהר"א מגרמיזא).

"וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׁה לְבַיִת אֲבֹת שָׁה לְבַיִת" (יב, ג)

הצאן שלא עבדו איתם לע"ז רצו מאליהם לעם ישראל

בספר הקדוש ייטב לב (בפרשתנו, ד"ה ויקחו להם) מבאר, שנס נפלא אירע לבני ישראל כשבאו ליקח את השה לצורך קרבן פסח, וזה לשונו, שזה היה הסיבה מאת השם יתברך על דרך נס ופלא, שהכבשים והעזים שהיו במקום מרעה ובשדה ודיר של הצאן, באותו היום בעשור לחודש, איזה מהם שלא נעבד [לעבודה זרה] והיה ראוי לקרבן, בא מעצמו אל בית ישראל. וכמו כן מי שלא היה לו שה משלו, והלך לשוק לקנות איזה מהכבשים והעזים של מצרים, [השה] שהיה ראוי לקרבן ולא נעבד, היה רץ מעצמו אחר איש ישראל, כמו שהיה בפרו של אליהו. ומזה ידע והתבונן [אז] כל אחד ואחד, איזה מהם ראוי לקרב ולא נעבד וכו'.

"מִן הַכֹּבָשִׁים וּמִן הָעִזִּים תִּקְחוּ" (יב, ה)

הכבשים רמז ליצה"ט והעזים רמז ליצה"ר

כתב הבן איש חי (דרושים סוף פרשת בא עמ' ע"ג) שהגאון חיד"א (בס' כסא דוד דף ע"ח) מבאר, כי טבע העזים השחורות, ללכת תמיד בראש העדר. וזאת משום שהשחור שהוא היצר הרע, בא בתחלה אל האדם, כבר בעת הלידה. ואילו היצר הטוב שדומה לכבשים לבנות, באים לאחר מכן, רק בהגיעו לגיל מצוות. כי הקליפה תמיד קודמת לפרי. ובדרך זו יש לבאר את הנאמר "מן הכבשים ומן העזים תקחו", היינו שעל האדם לקחת גם מהכבשים הלבנות, היינו מהיצר הטוב, וגם מן העזים השחורות, דהיינו מן היצר הרע, כיון שיש ללמוד מהיצר הטוב וגם מן היצר הרע, וכדברי המשנה (ברכות נד.) בכל לבבך, בשני יצרך ביצר הטוב וביצר הרע. שמן היצר הטוב ילמד את כל דרכיו, ומן היצר הרע ילמד את התאוה הקנאה והכבוד לעסוק בהם לעבודת ה', וגם לקחת את התאוות המותרות לדבר מצוה. עד כאן.

הגמרא אומרת (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, נצחו מוטב ואם לא יעסוק בתורה. נצחו מוטב ואם לא יקרא קריאת שמע. נצחו מוטב ואם לא יזכור לו יום המיתה. עד כאן. וביאור דבריהם הינו בהקדם שאלת רבותינו, מדוע לעתיד הקדוש ברוך הוא ישחט את יצר הרע (כדאייתא בסוכה נב.), הרי הוא עשה כדון, שנצטווה להחטיא את האדם ועשה את אשר נצטווה? והביאור, כי כל מה שהיה צריך היצר להחטיא את האדם, הוא רק ג' פעמים, אבל הוא "מהדר" עושה יותר, ועל כן ה' עתיד לשוחטו. וזה שאמרו בגמרא "ירגיז", "ילמד תורה", "יקרא קריאת שמע", שהם ג' דברים, כי על היצר לבא אל האדם רק ג' פעמים, ולכך אמרו חז"ל כאן ג' פעמים לשונות דיחוי, כדי לדחותו. ברם אם הוא "יהדר" ויבא גם בפעם הרביעית, אז "יזכור לו", היינו יזכיר ליצר הרע, "את יום המיתה", שיאמר לו, דע לך שאתה חייב מיתה, והקדוש ברוך הוא ישחוט אותך, ובטענה זו יברח היצר.

"צְלִי אֵשׁ" (יב, ח)

להתפלל בחמימות הלב ובכוונה ליחוד השכינה

"צלי" זו התפילה הנקראת בארמית "צלותא", ונרמזה כאן התפילה, ללמד שהתפילה צריכה להיות בחמימות כ"צלי אש". גם "אש" מרמז, שתהיה התפילה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה [שנאמר רבות בפסוקים, "אשה לה'", היינו לשם ה', ו"אשה" הוא אש]. וגם תראה כי ראשי תיבות "צלי אש" הוא "צא", שהוא בגימטריא יחוד שילוב שמות הוי"ה ואדנות [כי שם "הויה" בגימטריא הוא כ"ו, ושם אדנות בגימטריא ס"ה, ויחד מניינם עולה צ"א, ושילוב שמות אלו, הוא יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה], שיתפלל האדם לשם ייחודם.

"וְזָכְרָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים נְעֻלֵיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמְקַלְכֶם בְּיַדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחֶפְזוֹן פֶּסַח הוּא לָהֶם" (יב, יא)

ניצול הזמן

"ככה" ראשי תיבות כלו כל הקיצים, ללמדך שעל האדם לחשוב שאין לו זמן רב לחיות, אלא רק היום, וינצל את כל זמנו לעבודת ה' וללימוד התורה. ולא יחשוב כעצת יצרו, באומרו כי יש לו עוד זמן רב לחיות, ובנתיים עכשוו

אני יהנה באוכל ושתיה וטיוילים, ונמצא מבזבז את זמנו לריק. ולזה נאמר "וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים", כלומר כאדם העומד לצאת לדרך שמתניו חגורים, וגם אוכל מעט, כי אין הפנאי מאפשר לקבוע סעודה. כך עובד ה', יאכל קצת ולא ירבה באכילה, כי אין הרבה זמן... גם "נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם", עם הבגדים שלו והנעלים שלו בדוקא, ולא יחפש כל הזמן לקנות בגדים חדשים לפי האופנה החדשה, אלא "ואכלתם אותו בחפזון", בכל ענייני העולם הזה, יקצר ויעשה "בחפזון", כי "פסח הוא לה", מפני שה' פוסח היינו מדלג, במנין שנות האדם, שלפלוני נותן ה' לחיות שבעים שנה, אומנם לאלמוני נותן ארבעים שנה, ולזה עשרים, ויש גם פחות, והאדם אינו יודע עיתו וכמה נגזר עליו, וממילא יחשוב האדם תמיד, שמא היום הוא האחרון שלי... ועל ידי כך יעבוד את הקב"ה בכל רגעיו, ואכילתו ושתיתו תמיד יהיו מועטים, וכל ענייניו הגשמיים יהיו בחפזון, כי "פסח הוא לה", כי שמא ה' פסח על מנין ימיו והם קצרים.

היצר הרע נותן הרגשה של שותפות

היצר הרע מנסה להיות שותף עמנו, ואומר לאדם, תעשה כך ותעשה כך, ואנחנו נותנים לו ומבזבזים את הזמן להבל וריק. משל לעשיר שלקח עני אחד שיעבוד אצלו, ובכל דרכיו היה משתמש בו לעזר. יום אחד הלכה אשת העני עם אשת העשיר, וטרא את הגבירה שהיא קונה ומפזרת צ'קים ככל אשר תחפוץ. אמרה אשת העני, איזה בעל קמצן יש לי שאינו נותן לי כלום... ומאותו היום והלאה, מיררה לו את החיים, כשהיא מבקשת שיביא לה כסף, כדי שתוכל לקנות כתאוות נפשה, כאשר ראו עיניה את הנהגת הגבירה. אמר לה בעלה, מה את רוצה ממני, אני רק עובד אצלו, ואין לי כסף מיותר, רק לפרנסת הבית. אבל היא לא השתכנעה, כי חשבה שבעלה הוא שותפו של העשיר, הרי תמיד לא משה ידו מתוך ידו, ובוודאי שגם לו כסף לרוב, רק שהוא מסתירו ממני. כשכשל כוחו של הבעל לשאת את חייו, החליט שמוטב לו להתפטר, ובזה יודע לאשתו שאין לו ממון, וכך עשה. ובראות אשתו שבאמת אין לו כלום משלו כדי לתת לה, והוא רק היה עובד אצל העשיר, ועכשיו אפילו צורכי הבית לא היו מצויים לה. שוב הפצירה בבעלה שיחזור לעבודה, תוך שהיא מבטיחה שיותר לא תצער.

הנמשל הינו דרכו של היצר הרע, שנותן לנו הרגשה שאנחנו שותפים איתו, כדי שנוכל לפזר צ'קים ולעשות כל מה שאנחנו חפצים, ובאמת צריך לדעת שאנחנו רק עבדים בעולם הזה, ולא אדונים לעשות כרצוננו. (מור"ר ר' יהודה מועלם זצוק"ל).

"וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה... אֲנִי ה'" (יב, יב)

מדוע את מכת בכורות הקב"ה בעצמו הוצרך להכותה

ברש"י (כאן, ומקורו מהגדה של פסח) אני בעצמי ולא על ידי שליח. עד כאן. דהיינו את מכת בכורות הקב"ה בעצמו עבר והיכה ולא על ידי שליח. וביאר הרוקח (על התורה כאן) שטעם הדבר הוא, שאף שיש שלוחים ומלאכים רבים לקדוש ברוך הוא, אולם הם אינם יודעים להבחין בין טיפה של בכור לשאינו בכור, חוץ מהקדוש ברוך הוא לבדו, ולכן במכה זו נאמר דוקא "ועברתי", אני ולא מלאך.

"וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֵת עַל הַבָּתִּים" (יב, יג)

מכת דם היא אות ומופת על שתי בתי מקדש

מזבא בספר ילקוט חמישאי (כאן) בשם הפרדס יוסף, שכופר אחד שאל את הרשב"א (בש"ת ח"ד סי' קפ"ז ד"ה חזר ובא), הנביא חגי אומר (חגי ב, ט) גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון. והרי מדובר כאן על הבית השני, והפסוק קורא אותו "אחרון", משמע שלא יהיה בית שלישי חס ושלום? השיב לו הרשב"א, שיש ראייה שכתוב בתורה "אחרון" אף על פי שאין זה אחרון ממש, ויש אחריו עוד. שהרי אצל יעקב נאמר (בראשית לג, ב) "ואת לאה וילדיה אחרונים", ואחר כך כתוב מיד "ואת רחל ואת יוסף אחרונים", הנה שיש אחרון שאינו אחרון ממש.

התוס' יו"ט (דמאי פרק ז' משנה ג') הביא עוד ראייה לכך, שהרי הקדוש ברוך הוא אמר למשה שיעשה "שני אותות" לישראל, הראשונה, שידו תהיה מצורעת כשגל, והשנייה הנס עם הנחש. ונאמר שם (שמות ד, ח) והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון, והאמינו לקול האות האחרון. ואחר כך נאמר מיד, שאם לא ישמעו לשני האותות האלו יעשה עוד נס שיהפוך את המים לדם. הרי שאמר על הנס השני אחרון, ואינו אחרון ממש, שהרי היה עוד נס אחריו עם הדם.

ובזה פירש הפרדס יוסף בדרך נפלאה את הפסוק בפרשתנו, "והיה הדם לכם לאות על הבתים", היינו שאם ישאלו אתכם "על הבתים", דהיינו אם יקשו עליכם על בתי המקדש, ויאמרו שאין עוד בתים, רק ראשון ושני, ולא שלישי חס ושלום, אזי תביאו להם ראייה מן "הדם", היינו ממופת הדם שנתן ה' למשה, שאף על פי שנאמר שם "אחרון", בכל זאת ניתן לו עוד נס של הדם, הנה שפעמים אחרון אינו אחרון ממש. וזהו פירוש הפסוק, "והיה הדם"- הנס עם הדם, יהיה "לכם לאות"- לראיה, "על הבתים", על בתי המקדש, שיהיה גם בית שלישי, וכדברי התוס' יו"ט.

מפסוק אחר בפרשתנו, אפשר לרמוז גם על הראיה של הרשב"א, שהנה כתוב (יב, ד) "ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו" והיינו, אם יבואו ו"ימעטו" לכם את "הבית" השלישי, ויאמרו שאין בית שלישי "מהיות משה"- מלהקריב בו קורבנות. [גם "שה" אלו ישראל, שנאמר (ירמיה נ, יז) "שה פזורה ישראל"]. אזי "ולקח" היינו תקחו ראייה נגד זה, "משכנו הקרוב אל ביתו", "משכנו", היינו ממילה זהה, מ"אחרון" אחר, שהנה לאה וילדיה נאמר עליהם "אחרונים", ובכל זאת גם על רחל ויוסף "השכנים" וקרובים אליהם, נאמר "אחרונים", משמע שאחרון אינו אחרון ממש, ויש עוד אחריו, והבן.

"וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חֵג" (יב, יד)

חג הפסח עתה אבל לא לימות המשיח

"וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חֵג" בגימטריה 875, וגם "לא לימות משיח" בגימטריה 875, וזה מה שנאמר (ירמיה כג, ז) ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים. דהיינו בגאולה העתידה לא יספרו עוד בניסי יציאת מצרים, והוא מטעם שהניסים לעתיד לבא, יגדלו עשרת מונים מניסי יציאת מצרים, כמו שממשיך שם הפסוק. ומה שאמרה המשנה בברכות (יב): להביא לימות המשיח והיינו שיזכרו לעתיד לבוא את יציאת מצרים? תירצו בירושלמי (ברכות סוף פ"א) לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתאמר יציאת מצרים מוסף על המלכויות. ומלכויות עיקר ויציאת מצרים טפילה. עכ"ל.

"מִשְׁכּוֹ וְקָחוּ לָכֶם צֹאן" (יב, כא)

המצרים היו לוחשים באוזן הצאן ומשתמשים בשד

כתב בספר חסידים (סימן אלף קנ"ה) שהמצרים היו תופסים את העבודה זרה שלהם, את הטלה מהאוזן ולוחשים לחש, והיה יוצא מהאוזן ש"ד, ומגיד עתידות. לכן אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, משכו וקחו לכם צאן, היינו משכו אותו מהאוזן, בדרך כזו לצורך שחיטה, כדי להכניעו ולהראות שאין בו ממש.

"וּטְבַלְתֶּם בְּדָם אֲשֶׁר בְּסֶף" (יב, כב)

צעד קטן לאדם, צעד גדול בשמים

איתא במדרש (שמות רבה פרשה י"ז ס"ג) מה ראה הקדוש ברוך הוא להגן עליהם בדם? כדי לזכור להם דם מילת אברהם. ובב' דמים ניצולו ישראל ממצרים, בדם פסח ובדם מילה, שנאמר (יחזקאל טז, ז) ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי וכו'. עד כאן.

הקשה החפץ חיים על מדרש זה, לכאורה מה יוסיפו להם ב' מצוות גרידא להתרצות בפני הקדוש ברוך הוא, כשהם שקועים במ"ט שערי טומאה? וביאר שאדרבה היא הנותנת, דוקא בגלל מצבם הנמוך שהיו שרויים בו, חביב כל דבר בפני הקדוש ברוך הוא, וחשוב בשמים ממעל.

מעשה בבחור מתושבי שוויץ שלמד בליטא, בחזרתו לביתו בסוף ה"זמן", היסב דרכו דרך העיר ראדין, ברצונו להיכנס אל החפץ חיים ולקבל את ברכתו. בנסיעתו ברכבת הנוסעת לראדין, פגש באיש הדור פנים, הלה שאלו, אנה פניו מועדות. השיב שהוא נוסע לראדין. אמר היהודי, אף אני נוסע לראדין. תוך כדי שיחתם גילה הבחור שיהודי זה שמו "צבי לעוויןזאהן", והוא ראש ישיבת ראדין, חתנו של החפץ חיים. ותרב שמחת הבחור, על שפגש בו וביקשו שיכניסו אל חותנו. בהגיעם העירה באישון ליל, הכניס ר' צבי את הבחור לביתו, כיון שלא היה לו מקום ללון, גם נתן לו לאכול ולשתות, ולאחר מכן הציע לו מיטה בכרים וכסתות עבים, כראוי וכיאות לגודל הקור והכפור אשר שרר שם באותה עת. נשכב הבחור מתחת לכר והכסת, ואך החלו עצמותיו להתחמם מעט, נזכר שעדיין לא התפלל ערבית, אמנם "הכפור והגליד" הקשו עליו עד מאד לצאת מתוך המיטה ולעמוד ולהתפלל, ובפרט שנזכר בדברי המשגיחים, שאילפוהו בינה ש"אין עומדים להתפלל מתוך קרירות", וגמר בדעתו לשכב עוד כמה רגעים, לחמם עצמו עוד קימעא,

ואז יצא מהמיטה להתפלל. עד שלמעשה, גברה עייפותו וטלטול הדרך ושקע בפרק "הישן" בעמקות נפלאה, עד שהקיצו ר' צבי לתפילת שחרית, וכל ענין ה"מעריב" שהפסיד, פרח מזכרונו.

לאחר התפילה הגיש לו ר' צבי פת שחרית, ולקחו לבית חותנו החפץ חיים. כאשר נכנס הבחור אל החפץ חיים, הוציא מכיסו פיתקא, שבה כתב לעצמו כמה שאלות שהיו לו, אולם החפץ חיים לא נתן לו לשאול, אלא מיד אמר לו, בתקופה הקודמת היתה עשירות גדולה ברוסיה, כסף וזהב היו מצויים לרוב, הנני זוכר שבתקופה זו, אם היה נופל למישהו מטבע של כסף, לא היה מטריח את עצמו להתכופף להרימו. אמנם בימים אלו, רבתה העניות לא עלינו, ועתה אם יהלך אדם ברחובה של עיר, ותיפול ממנו אפילו רק פרוטה אחת של נחושת, תיכף יתכופף ויחזר אחריה, כי במצב שזכה אפילו סכום פעוט נחשב כהון רב. הבחור היה משתומם עד מאד, מדוע ידבר עמו החפץ חיים במילי דעלמא, בדברים של מה בכך. עד שהמשיך החפץ חיים בדבריו ואמר, כך גם בשנים קדמוניות, בעת שהיו ישראל על אדמתם ובית המקדש עמד על מכונו, כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם, וכביכול היתה עשירות בשמים ממעל, לכן לא היתה נחשבת כל כך תפילת מעריב של בחור פלוני. אולם עתה בימינו, כשהחושך יכסה ארץ, ונתמעטו שומרי התורה והמצוות, וכביכול יש עניות ומחסור בעולם העליון, הרי שגם תפילת מעריב אחת של בחור, יש לה חשיבות גדולה, ואין מוותרים עליה בשמים. מיד נזכר הבחור בשגגתו אשר שגג מלהתפלל מעריב, והרגיש שהיה מעדיף שהאדמה תבלענו לגודל הבושה.

אז אמר לו החפץ חיים האי מילתא, לפי המצב הנמוך שהיו בני ישראל במצרים, היה כח אף בשתי מצוות גרידא לרצותם לפני אביהם שבשמים, וכי נראה לך, שבמצוה אחת אפשר כביכול לקנות את אבינו שבשמים? אלא בעל כרחך תאמר שבזמן כזה, כשכל ישראל ערומים מן המצוות, יש חשיבות רבה ועצומה לכל פעולה קטנה, אף אתה, דע לך בני, כי כשאתה מרגיש שהינך ב"מוחין דקטנות", אל תתייאש מעצמך בשעה זו, כי אדרבה, דוקא אז, כל פעולה קטנה חשובה ומתקבלת עד מאד לאין ערוך.

"והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות" (יב, כב)

מדוע שינה משה ממה שאמר לו הקדוש ברוך הוא

הנה לעיל (יב, ז) הקדוש ברוך הוא אמר למשה ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף, ואילו כאן משה הפך ואמר, על המשקוף ועל שתי המזוזות. והדבר צריך ביאור מדוע שינה משה ואמר לא כלשון הקב"ה.

וראיתי בספר מוסר חכמים השלם (ח"ב פרשת בא עמ' קי"ח) שכתב דבר נפלא דהנה השם יתברך אמר שישימו על המשקוף והמזוזות באופן שירמוז לשמו הקדוש, דהיינו שירמוז שני יודין בשתי מזוזות [שמראה המזוזה דומה לאות י'] ואות ו' על המשקוף שעולים ביחד כ"ו שהוא שם הוי"ה, כדי שהמזיקים יפחדו ליכנס. ומשה משום שחשש לכבודו של השם יתברך, שאין ראוי לשמו הקדוש שיהיה כתוב כסדרו בארץ מצרים המלאה גילולים ואפילו בדרך רמוז, לכך הפך את השם ואמר, שירמוז אותו מלמעלה שלא יהיה כל כך קדוש. [והיינו שכאמור השם הקדוש נכתב כאן רק ברמז בגימטריא כ"ו, וה' הורה להם לרמוז את השם כסדר, שתחילה ישימו דם על המזוזות, הרומזות כל אחת ל'י, ויחד עולות כ"ו, ואחר כך על המשקוף העולה ו', ויוצא שהמנין כ"ו, נרמז כסדר כתיבתו, קודם כ' ואחר כך ו'. ואילו משה הורה לשנות את הסדר, קודם לתת את הדם על המשקוף ואחר כך על המזוזות.]

ועוד שהשם יתברך אמר כך, מפני ששתי המזוזות רומזות למשה ואהרן, ואילו המשקוף, רומז לקדוש ברוך הוא שהוא עליון. רצונו לומר, תעשו כך, שבזכותכם ובזכותי יגאלו. ולכן הקדוש ברוך הוא בענוותנותו הקדימם כשהורה כן. ואילו משה רבנו אמר, חלילה לנו שנקדים את זכותינו לפני השם.

"ופסח ה' על הפתח" (יב, כג)

לילה כיום יאיר

מובא בזהר הק' (שמות דף ל"ח ע"א) שהמצריים עשו חמשים מיני קשירות וחומות של טומאה, שבשום אופן בעולם, אי אפשר לפרוץ אותם ולצאת מהטומאה הנוראה ההיא ממצרים. ולכן כתוב בתורה חמשים פעם יציאת מצרים, כנגד חמשים חומות הללו, שכל "יציאת מצרים" שכתובה בתורה, מוציאה מחומה אחת.

וביאור הדברים, שהקדוש ברוך הוא ברחמיו וברוב חסדיו, עשה עמנו חסד גדול מאוד, והביא אור גדול ומוחין גדולים בפעם אחת שלא כדרך הטבע, כי פרעה חשב, שכיון שהאורות והמוחין צריכים להכנס לאט לאט, כדרך הטבע,

במדרגה אחר מדרגה, כדרך גידולו של תינוק, שבתחילה הוא עובר בתוך בטן אמו, ואחר כך יונק עד גיל שנתיים שיש לו מוחין דקטנות, ואחר כך עד גיל תשע גדל עוד מעט, עד שנעשה בן שלש עשרה, ואחר כך גדל יותר להיותו בן עשרים שאז יש לו כבר מוחין גדולים. לכך היה בטוח פרעה, שהאורות יבואו לאט לאט, ולכן הוא ישלוט בהם. אבל הקדוש ברוך הוא עשה שלא כדרך הטבע, ובפעם אחת הביא אורות גדולים ועצומים, מוחין גדולים של גיל עשרים ולא של גיל יום אחד, וראו כולם שעם ישראל הוא כתינוק שנולד רק היום, וכבר הינו גדול כבחור בגיל עשרים, ויש לו שכל כבגיל עשרים. פלא פלאות.

והענין הוא שאין זה כדוגמת קבלן שבונה בנין, שתחילה בונה את הקומות התחתונות, ורק לאחר מכן את הקומות העליונות. אבל הקדוש ברוך הוא בשעת יציאת מצרים הביא מוחין גדולים בבת אחת, עשה דבר שלא יעשה, כביכול בנה בתחילה את הקומות העליונות באויר, ואחר כך את הקומות התחתונות, ועל ידי עוצמת האור הגדול הזה, שרף את כל קליפת מצרים, וביטל אותה מן העולם.

ובזה יובן מה שאמרו רבותינו המקובלים על הפסוק (שמות יב, כג) ופסח ה' על הפתח, שבלילה זו, הקדוש ברוך הוא פסח ודילג על כל המדרגות התחתונות שמכנסים אליהם דרך הפתח הרגיל, והביא אור עצום בפעם אחת, (עי' בס' נתיב חינוך הבנים עמ' 20 נדפס תרע"ג).

וזה הטעם במה שתיקנו חכמים שבליל פסח בתפילת ערבית אומרים הלל בברכה, והטעם הוא, כיון שעתה בתפילת ערבית כבר קיבלנו את המוחין והאורות הגדולים שמקבלים בדרך כלל בתפילת מוסף [של שבת]. וזה מה שאומר הוזהר הקדוש (שם), שבלילה הזו האיר "אור יום" ולא "אור של לילה", שהיה האור גדול כאור של זריחת השמש בצהרים, והוא פלא עצום, ולכן אין כמו הלילה הזו, בשום לילה של כל השנה כולה.

יציאה מהגלות רק בחיפזון

וענין זה נרמז בפסוק (דברים טז, ג) "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים", כי עיקר הגלות בתחילה היתה רוחנית, כיון שגלות מצרים היתה גלות השכל והדעת, שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה. והגלות הגשמית שחוו בני ישראל במצרים, נמשכה מהגלות הרוחנית, וכמפורש בחז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א' רמז פ"ד) "כל מי שאין לו דעת גולה", כמו שנאמר בישעיה (ה, יג) "לכן גלה עמי בבלי דעת". עד כאן.

וביאור הדברים הוא כי חסרון הדעת, עורר את הגלות והשיעבוד בחומר ובלבנים. ולכן הגלות היתה כדרכה בדרך הטבע שלב אחר שלב במדרגות, בתחילה "בפרך", היינו "בפה רך", שהיה פרעה מפיסס בדברים בתחילה מרצון תמורת כסף, ואחר כך בשיעבוד ואונס, אבל עדיין היו בני חורין. ואחר כך כעבדים העובדים את אדונם ללא תמורה "כבהמות", רחמנא ליצלן.

אולם בגאולה כתוב (דברים טז, ג) "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים", וכאמור שהכל יהיה במהירות ובבת אחת. והענין הוא, שכמו שהגלות בתחילה היא רוחנית, כן הגאולה צריכה להיות בתחילה רוחנית, ואז יזכו לגאולה הגשמית. **מכאן** אנחנו לומדים, שהיציאה מהטומאה, מהעבירה, צריכה להיות "בחפזון" במהירות, להמלט ולברוח בלי שום חשבונות. וכמו שביאר הרמח"ל בס' מגילת סתרים (פרשת יתרו) שכשהנשמות עולות מתוך הקליפות, אי אפשר להן לעלות מעט מעט, שאם יעלו בדרך זו, הקליפות מרגישות ומקטרגות ומפריעות. לכן צריך שברגע אחד יעלו למדרגות עליונות, כך שהסטרא אחרא לא תעכב. ע"ש.

"ופסח ה' על הפתח" (יב, כג)

ביציאת מצרים הקב"ה גאלנו בחד בלא שנעשה שום מאמץ

בספר ילקוט חמישאי (כאן) הביא בשם הבית ישראל מגור, בשם ר' ברוך ז"ל, שפירש על פי דברי חז"ל שאמרו (על פי שיר השירים רבה פרשה ה' ריש סי' ב') אם תפתחו לי פתח כחודו של מחט, הקדוש ברוך הוא יפתח לכם פתח כפתחו של אולם. הנה עם ישראל במצרים היו כל כך שקועים במ"ט שערי טומאה, עד שלא יכלו לפתוח אפילו פתח כחודו של מחט. אולם מכיון שישראל היו אנוסים מאוד, לכן כאן ויתר הקדוש ברוך הוא אפילו על אותו פתח (כדאיתא בילקוט שמעוני סוף רמז רל"ד). וזהו שרמזו הפסוק "ופסח ה' על הפתח", הקדוש ברוך הוא דילג "ופסח על הפתח" של המחט.

"ולא יתן המשחית" (יב, כג)

בזכות המזוזה אין כניסה למשחית

איתא במדרש לקח טוב (כאן) בזה הלשון, ומה אם בשביל דם הפסח שאינה נוהגת לדורות, נאמר בה "ולא יתן המשחית". מזוזה שהיא חמורה, שיש בה עשרה שמות המיוחדים, ונוהגת ביום ובלילה ולדורות, על אחת כמה וכמה שלא יתן למשחית לבוא אל הבית.

"וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה וְהָ הִפָּה כָּל בְּכוֹר" (יב, כט)

עשר מכות כדי לשמח את ישראל עשר פעמים

הקשו המפרשים, מדוע הוצרך הקדוש ברוך הוא להכות את המצרים בעשר מכות, הלא יכל הקב"ה לתת למצרים מכה אחת חזקה, ומיד פרעה היה מוציא את ישראל ממצרים?

וביארנו זאת על פי משל לאדם שהיה מהלך בדרך, ומצא עשרת אלפים דינרי זהב, ושמח שמחה גדולה. גם חברו שהיה הולך בדרך, מצא אלף זהובים, המשיך בדרכו ומצא עוד אלף וכן על זה הדרך, עד שהגיע לביתו הצטברו לו בסך הכל עשרת אלפים זהובים. בודאי שהשמחה של השני גדולה יותר כי הראשון שמח רק פעם אחת, לא כן השני ששמח עשר פעמים. והנמשל הוא שאם הקדוש ברוך הוא מביא על המצרים מכה אחת, היתה שמחה לישראל רק פעם אחת, אך עתה שנעשו להם עשרה נסים, שמחו עשר פעמים.

"וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה וְהָ הִפָּה כָּל בְּכוֹר" (יב, כט)

בזכות מה קיבלו המצריים מכת בכורות

בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ז) אמר רבי עקיבא, שישראל היו מקוששין את הקש במדבר, והיו עומסין אותו בחמוריהם ונשיהם ובניהם ובני בניהם ובנותיהם, והקש של מדבר היה נוקב את עקיביהם והדם היה יוצא ומתבוסס בחמר, רחל בת בנו של מתושלח היתה הרה ללדת ורמסה בחומר עם בעלה ויצא הולד מתוך מעיה ונתערב בתוך החומר ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד, ובאותה הלילה ירד מיכאל המלאך והעלהו לפני כסא הכבוד, ואותו הלילה ירד הקב"ה והכה בכורי מצרים, שנאמר ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור.

בניית מצרים ושירת ישראל

"מוציא אסירים בכושרות" (תהלים סח, ז), אמר רבי אליעזר בכיה ושירות, כי המצרים היו בוכים על שהיו כוזזים אותם ורוקנו את בתיהם, וישראל היו משוררים. (ילקוט בשם המדרש רבה, הובא במנחת יהודה פרשת בא עמ' קמ"ב).

באותו הלילה שהרג הקדוש ברוך הוא את בכורי מצרים, רצו מלאכי השרת לזמר לפני הקדוש ברוך הוא. אמר להם, עתה לא הזמן, שהרי שירה אחרת מזמרין בני בארץ. וכל המלאכים והמחנות היו שומעין שירתם של ישראל.

איזה אור היה באותו הלילה

בזוהר הקדוש (פרשת בא דף ל"ח ע"א) אמרו, שבאותו הלילה שהוא ליל "פסח מצרים" היה אור במצרים כיום בתקופת תמוז, וכמו שנאמר (תהלים קלט, יב): "לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה", וראה כל העם את דינו של הקדוש ברוך הוא, שזה הלילה נאמר בו "כיום יאיר כחשיכה כאורה". (מוסר חכמים השלם ח"ב פרשת בא עמ' קי"ד).

"וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה וְהָ הִפָּה כָּל בְּכוֹר" (יב, כט)

סוד תיקון אדם הראשון ומכות מצרים

ידוע מה שכתב רבנו האר"י ז"ל (שער הכוונות דרושי הפסח דרוש א') שכל סיבת ירידת בני ישראל לארץ מצרים, היתה כדי לתקן את חטא אדם הראשון, כדי לעלות משם את ניצוצי הקדושה שנפלו על ידי חטאיו. וכמו שכתוב (בראשית טו, יד) "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", ורכוש גדול זה לא רק גשמי, אלא גם רוחני, שהם ניצוצי הקדושה, וכמו שמבואר בדברי רבנו האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שער הק"ש פ"ג) על הפסוק (יב, לו) וינצלו את מצרים, שדרשו חז"ל (ברכות ט:): שעשאוהו כמצולה שאין בה דגים. שלא נשאר במצרים שום ניצוץ קדוש, והיתה גאולת השכינה לגמרי, עיין שם. ומתבאר מכל זה, שעל ידי חטא אדם הראשון והניצוץ קדישין שהיו מתחילה מושרשים בעשר ספירות של המלכות, קומה שלימה של הקדושה, ונפלו בעשר ספירות דקלי', חזרו ונתקנו על ידי עשר המכות שהכה ה' יתברך

את המצרים, את העשר ספירות דקלי', וכמו שכתב רבנו האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שער חג המצות פ"ז), שאלו העשרה מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, היו כנגד עשר ספירות הקדושים, שהרי זה לעומת זה עשה אלוקים (קהלת ז, יד), וכנגד עשר ספירות דקדושה, להבדיל באלף אלפי אלפים עד אין שיעור, עומדים עשר ספירות בקליפה, ובכל מכה ומכה, יצאה המכה ממידת הקדושה אשר בקדושה, והכתה אל המדה שכנגדה בקליפה מתתא לעילא, תחילה יצאה מכת דם ממלכות שבמלכות דקדושה, והכתה למלכות הרשעה, וכן הלאה כל המכות עד מכת בכורות שהיא בכתר דמלכות שהכתה לכתר דקליפות, ועל ידי זה נשברו ונכנעו ונפלו כל אלהי מצרים ופרעה וחילו. וכמו שמוכח בסידור רבנו הרש"ש (הגדה של פסח), ביה רצון שבכל מכה ומכה.

והביאור בזה, כי אמרו חז"ל (זוהר הקדוש ח"ב דף ל"ו ע"א ושמות רבה פרשה ט' סי' י') שכל המכות היה נגוף ורפוא, כגון מכת דם, נגוף למצרים שהיה להם דם ורפוא לישראל שהיה להם מים. ועל כן כשהכו את כוחות הרע שהיו לפרעה, אז התגברו העשר ספירות דקדושה, והכניעו על ידי עשר המכות את כל כוחות הרע שהיו במצרים, והוציאו מהם את כל ניצוצי הקדושה. כי בכל העשר ספירות, היו נגוף למצרים ורפוא לישראל, ובכל מכה יצאו ישראל מקליפה אחת, ונכנסו בקדושה למדה שכנגדה.

לפי זה יוצא, שמתחילה נתקנו והוציאו את הניצוצות המושרשים בשבע ספירות התחתונות שהם חג"ת נהי"ם, על ידי השבעה מכות שהכה ה' במצרים את השבע ספירות התחתונות דקליפה, והם נתבארו בפרשת וארא. ואילו בפרשתנו פרשת בא, נתקנו השלושה ספירות עליונות כתר חכמה בינה, שהיה שבוי אצל פרעה הראש דקליפה, זה לעומת זה דקדושה. ולפי זה יובן מדוע נאמר בתחילת הפרשה "בא אל פרעה", ולא נאמר לך? כיון ש"בא" בגימטריא שלוש, לרמוז לתיקון הניצוצות המושרשים בג' הספירות העליונות (ועי' עוד לקמן באורך בשם הפרי צדיק).

תכלית הגלות היא בידור הניצוצות, ובזכות לימוד הסוד נגאל

והנה בכל גלות וגלות שגלינו, המטרה היא כדי לברר את ניצוצי הקדושה ולקרב את הגאולה. ולכן אחרי גלות מצרים שנבררו הניצוצות זכינו לקבל את התורה, ואחרי גלות בבל, קיבלנו את התלמוד בבלי וכו', ואחרי גלות יון, קיבלנו את הזוהר הקדוש, ועתה בגלות הזאת, גלות אדום וישמעאל, צריכים ישראל על ידי התורה והמצוות, לברר את כל ניצוצי הקדושה מבטן הקליפה, ואז בעזרת השם יתברך תבא הגאולה.

ונודע, כי עיקר מה שמברר ומוציא את ניצוצי הקדושה מתוך הקליפות, ומקרב את הגאולה, הוא לימוד הזוהר הקדוש, ולימוד תורת הקבלה שגילה רבנו האר"י ז"ל ורבנו הרש"ש זיע"א, וכמו שמוכח בזוהר הקדוש (ח"ג דף קכ"ד ע"ב) "ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי, דאיהו האי ספר הזוהר, יפקון ביה מן גלותא ברחמי", כלומר, על ידי לימוד ספר הזוהר הקדוש, יצאו ישראל מהגלות ברחמים.

ועל זה נאמר (תהלים סח, יט) עלית למרום שבית "שבי" לקחת מתנות באדם, כלומר שעיקר עליית משה רבינו למרום, היה כדי להביא את תורת ה"שבי", ראשי תיבות ר' ש'מעון ב'ר' י'וחאי, ואת תורת רבנו האר"י ז"ל, שגם "שבי" ראשי תיבות י'צחק ב'ן ש'למה, וגם את תורת רבינו הרש"ש, ש"שבי" גם ראשי תיבות ש'לום ב'ן י'צחק, שהלימוד הזה שלהם, הוא מקרב את הגאולה, ובזכות לימוד זה יבא משיח צדקנו, כי על ידו מתבררים כל ניצוצי הקדושה.

עשר מכות כנגד עשר ספירות צד הקדושה שהם יכניעו את צד הסט"א

רבי צדוק הכהן זי"ע בס' פרי צדיק (בפרשתנו) מבאר רובד נוסף בענין זה שעשר המכות היו נגד עשר ספי' דקלי' על פי מה ששינינו במשנה (אבות פ"ה פ"א), בעשרה מאמרות נברא העולם. ומבואר בקדמונים שהם מכוונים כנגד עשר ספירות, שהן עשר מידות, שהקדוש ברוך הוא נתלבש בהן, כדי לברוא את העולם ונקראות בשם: כתר, חכמה, בינה, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, ומקור הדבר במדרש (במדבר רבה פרשה י"ד סי' י"א) כף אחת עשרה זהב, כנגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם וכנגד עשר ספירות בלימה. וכמו שאמר הכתוב (בראשית א, כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו. הכוונה בזה, כמו שהקדוש ברוך הוא כביכול התלבש בעשר מידות הללו, כדי לברוא ולהנהיג בהן את העולם שנברא בעשרה מאמרות, כך ברא את האדם שיהיה כלול גם כן מעשר מידות הללו.

וכתב בס' תניא (לקוטי אמרים, פרק ג'), כי עשר מידות הללו מתחלקות לשני חלקים, שכל ומדות. כי ג' ראשונות: כתר, חכמה, בינה, הן בראשו של האדם במוחו ושכלו, להתבונן בחכמתו ובינתו, ובהם ישיג את השגות התורה וגדולת

הבורא, ועל ידי זה הן משפיעות על ז' מידות התחונות שבלב: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, שבהן יתעורר האדם, באהבת ה' [חסד], ביראת ה' [גבורה], להתפאר בה' [תפארת], לנצח את היצר הרע [נצח], להודות לה' [הוד], להתקשר בה' [יסוד], להמליך את ה' [מלכות].

אמנם ידוע מה שאמר החכם מכל אדם (קהלת ז', יד) זה לעומת זה עשה האלהים, לכן כמו שיש עשר מדות מצד הקדושה המתחלקות לשכל ומידות, כך זה לעומת זה, ישנן עשר מידות מצד הטומאה. והנה במצרים היו ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, כי פרעה התגבר בעשרה כוחות הטומאה שלו לקלקל את שכלם ומידותם, שלא יוכלו לעבוד את ה' בעשר מדות מצד הקדושה. לכן הביא הקדוש ברוך הוא עליהם עשר מכות, כדי להכניע מלמטה למעלה את עשר המדות שמצד הטומאה, ז' מכות הראשונות: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, הכניעו את ז' המדות של הטומאה מלמטה למעלה בסדר הזה: מלכות, יסוד, הוד, נצח, תפארת, גבורה, חסד. ואחר כך הביא עליהם ג' המכות האחרונות: ארבה, חושך, מכת בכורות, כדי להכניע את ג' המדות הראשונות של הטומאה, מלמטה למעלה, כך: בינה, חכמה, כתר.

וזה מה שדרשו במדרש שוחר טוב (מזמור ק"ז) מהו לקחת גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים, כאדם ששומט את העובר ממעי בהמה, כך הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים. עד כאן. ומבואר מזה, שהיו ישראל שקועים בתוך טומאת מצרים כעובר במעי בהמה, עד שהוצרך הקדוש ברוך הוא להוציאם מתוך הטומאה בבחינת (דברים ד, לד) "גוי מקרב גוי".

הקשר בין התפילין ליציאת מצרים

ובזה יובן פירוש סיום הפרשה העוסקת במצות תפילין של יד ושל ראש (יג, טז) "והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים". ששינינו בגמרא (מנחות לו.) כשהוא מניח, מניח של יד ואחר כך מניח של ראש, דכתיב (דברים ו, ח) וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך. עד כאן. שתחילה צריך לקדש את הלב על ידי תפילין של יד, בכדי להסיר את טמטום הלב, ורק לאחר מכן מקדשים את המוח על ידי תפילין של ראש, כי רק אז יוכל המוח לשלוט על הלב, אחר שנזדכך הלב על ידי תפילין של יד (וכמו שאומרים בנוסח הלשם יחוד).

וישנו קשר נפלא בין מצות תפילין של יד ושל ראש ליציאת מצרים [ולכך נכרכו בפרשה אחת], שהנה פסק מרן (או"ח סימן כ"ה סעיף י"א), שאחר שקשר תפילין של יד על הזרוע, יניח תפילין של ראש, קודם שיכרוך הרצועה סביב הזרוע. עד כאן.

וכתב המגן אברהם (שם ס"ק י"ח) דלדעת רבנו האר"י ז"ל בשער הכוונות (ענין תפילין דרוש ה' דף י' טור ב'), בתחילה יקשור תפילין של יד בזרועו השמאלי על הקיבורת, ויכסה זרועו בטלית כדי שתהא הנחת תפילין בהצנע, ואחר כך יכרוך הרצועה סביב זרועו ז' כריכות... ואחר שיכרוך הז' כריכות, יניח תפילין של ראש, ולא קודם לכן. עד כאן. וביאר המחצית השקל (שם) את טעמו של האר"י ז"ל, כי הכריכות שעל היד הן חלק בלתי נפרד ממצות הנחת תפילין של יד, ואינן הפסק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, וכן נוהגים העולם.

והביאור בזה, שכמו שביציאת מצרים הקדים הקדוש ברוך הוא להביא על פרעה שבע מכות, כדי להכניע בכך את שבע המדות שבלב הקליפה, ורק אחר כך הביא עליו את שלושת המכות האחרונות, כדי להכניע את המוח של הקליפה, כן זה לעומת זה בעבודת ה', צריך קודם לקדש את ז' המדות שבלב, על ידי תפילין של יד שהוא כנגד הלב, לשעבד בזה את תאוות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו, וזהו ענין ז' הכריכות שעל היד כנגד ז' המדות שמצד הקדושה, ולכן כורכים את ז' הכריכות קודם הנחת תפילין של ראש. ואחרי שקידשנו את ז' המדות שבלב על ידי תפילין של יד, מניחים תפילין של ראש, כדי לקדש את ג' הראשונות שבמוח.

הטעם שתפילין של ראש נקראים "פאר"

לכן יש בתפילין של ראש רמז נפלא על ג' הראשונות, כתר, חכמה, בינה, שכתב המקובל האלהי הרמ"ק בפרדס רמונים (שער ז' פ"ג ד"ה צנור ראשון וצנור שני), כי הבית של התפילין שהם "פאר" על הראש, הוא בבחינת "כתר" שעל הראש, ואילו שתי הרצועות היוצאות מהבית של ראש מימין ומשמאל, הרצועה הימנית היא בבחינת חכמה, והרצועה השמאלית היא בבחינת בינה.

ונמצא לפי זה, שהתפילה של יד שהוא כנגד הלב, ושבע הכריכות שעל היד שהן כנגד ז' המידות שבלב, הן כדי להסיר משם את היצר הרע השולט על האדם בז' מידות רעות, והן ממש כנגד ז' המכות שהביא הקדוש ברוך הוא על

פרעה, כדי להכניע את ז' המידות של הטומאה שבלב. ואילו התפילה של ראש שכוללת ג' ראשונות, כתר חכמה בינה, היא כנגד ג' מכות אחרונות שהביא הקדוש ברוך הוא על פרעה, כדי להכניע בהן את ג' ראשונות של ראש הקליפה, ועל ידי זה יוכלו ישראל להשליט את המוח שבראש על היצר הרע שבלב.

"וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וְהָ הָפָה כָּל בְּכוֹרֵי" (יב, כט)

למה במצרים נגאלו דוקא בזכות פסח ומילה

מובא במדרש (מכילתא דרבי ישמעאל דפסחא פרשה ה') רבי מתיא בן חרש אומר (יחזקאל טז, ח) "ואעבר עליך ואראך, והנה עתך עת דדים", הגיע שבועתו שנשבע הקדוש ברוך הוא לאברהם שיגאל את בניו, ולא היה בידם מצוות בכדי שיתעסקו בהם כדי שיגאלו, וכמו שנאמר (יחזקאל טז, ז) "שדים נכנו ושערך צמח ואת ערום ועריה וגו'", ערום מכל מצוות. נתן להם הקדוש ברוך הוא שתי מצוות, דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהם, כדי שיגאלו, שנאמר (שם טז, ו), "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגו'".

וכן גם אמרו בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ט) וזה לשונו: "ביום שיצאו ישראל ממצרים, נמולו כולם מגדול ועד קטן, שנאמר, כי מולים היו כל העם היוצאים וכו'. והיו לוקחים דם מילה ודם פסח, והיו נותנים על משקוף בתיהן. וכשעבר הקדוש ברוך הוא לנגוף את מצרים, וראה את דם הברית ודם הפסח, נתמלא רחמים על ישראל, שנאמר, ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי. אמר רבי אלעזר, וכי מה ראה הכתוב לומר שני פעמים בדמיך חיי? אלא אמר הקדוש ברוך הוא, בזכות דם מילה ודם הברית גאלתי אתכם ממצרים, ובזכותם אתם עתידים ליגאל בסוף מלכות רביעית. לכך נאמר "ואומר לך בדמיך חיי", עד כאן לשון המדרש.

וכן בתרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק (שמות יב, יג) "והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם, וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים". כתב וזה לשונו [בתרגום], והיה דם שחיטת הפסח וברית המילה מעורב לכם, לעשות ממנו אות על הבתים שאתם שרויים שם, וראיתי את זכות הדם וארחם עליכם, ולא ישלוט בכם מלאך המות, שניתנה לו רשות לחבל כשאהרוג בארץ מצרים. עד כאן.

בשתי מצוות אלו, דם הפסח ודם המילה, מצינו חידוש מה שלא מצינו בשום אחת מרמ"ח מצוות עשה, שמי שנמנע ב"שב ואל תעשה" מהקרבת קרבן הפסח או מברית המילה חייב כרת, כמו שכתוב (בראשית יז, יד) "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה את בריתי הפר". וכן בקרבן פסח כתוב (במדבר ט, יג) "והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה, וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה".

במצרים נגאלו בזכות פסח ומילה ובדורנו אנו נזכה לגאולה ע"י תורת רשב"י

לפי האמור, נצטוו ישראל בלקיחת השה כבר בעשירי בניסן, כדי שימשכו את ידיהם מעבודה זרה, ויהיו עסוקים במצוות הפסח והמילה, ומתוך כך יהיו ראויים לגאולה. נמצאנו למדים, שכדי לגאול את עם ישראל, מגלות מצרים, נדרש מהלך אלקי שביא את האומה, לידי המדרגה הראויה, ואז נגאלו. וכן הוא אף בגלות זו, שהיא תלויה בלימוד תורת הסוד, שרק על ידה נגיע למעלה הראויה, ואז יבא ויגאלנו שנית.

"וַיִּשָּׂא הָעַם אֶת בְּצֻקוֹ" (יב, לד)

רמז לגאולה בזכות אברהם

כתבו בעל התוס' על התורה (כאן) בזכות שאמר אברהם לשרה (בראשית יח, ו) לושי ועשי עוגות, זכה שיגאלו בניו בחג המצות. ע"ש. (וכ"כ מרן החיד"א בס' נחל קדומים פרשת מסעי אות ב' בשם רבנו אפרים). וזה מה שיש תגין על האות ק' שבתיבה "בצקו" לרמז שתגין זה מלשון הגנה, רמז לאברהם שהיה בן מאה שאמר "לושי ועשי עוגות" שהוא הגן על עם ישראל, ובזכות ה"בצק" שלו יצאו ממצרים.

ולכן גם "את בצקו" ראשי תיבות וסופי תיבות "אבות" [כשניקה גם את ראשי התיבות של המילים "את בצקו" וגם את סופי התיבות, יצא "אבות"], שבזכותם יצאו עם ישראל ממצרים [וראה עוד להלן יב, מא דברי הרב חיד"א]. גם "בצקו" אותיות "בקצו" היינו הקץ, בא יבא "טרם יחמץ", דהיינו יבא כהרף עין. (הובא גם בס' מוסר חכמים השלם ח"ב פרשת בא עמ' קי"ט).

"וְגַם עָרַב רַב עִלָּה אֲתֶם" (יב, לח)

מי היו הערב רב

הזוהר הקדוש (כי תשא דף קצ"א ע"א) מגלה, שהערב רב הם חרטומי מצרים, שכשראו את נפלאות ה', באו אל משה להתגייר. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אל תקבל אותם. אמר משה, רבוננו של עולם, כיון שראו גדולתך, לכן באו להתגייר, יראו גבורתך בכל יום, וידעו שאין אלהים זולתך. וקבלם משה. עד כאן.

וסוד הערב רב הוא (ספר הליקוטים ריש ואתחנן), שנתקבצו ניצוצי הקדושה במצרים, ולפיכך רצה משה להעלותם, אך הקדוש ברוך הוא ראה שעדיין אינם מתוקנים כראוי, ולא היה רוצה להוציאן.

וכתוב במכילתא דרבי ישמעאל (פסחא פרשה י"ד), וכמה היו הערב רב, מאה ועשרים רבוא, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, מאתים וארבעים רבוא. (מוסר חכמים השלם ח"ב פרשת בא עמ' קט"ו).

"וַיְהִי מִקֶּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מְאוֹת שָׁנָה... יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה'" (יב, מא)

המלאכים ירדו למצרים מברית בין הבתרים עד יציאת מצרים

בילקוט ראובני (כאן, דף כ"ט, וכיוצא בתוספות השלם כאן אות ה') כתב, מברית בין הבתרים כשנגזרה גלות על אבותינו, ירדו מלאכי השרת למצרים, ושהו שם עד שבאו ישראל לשם ויצאו משם. וכל אותו זמן, היו המלאכים שם. וכשנגאלו ישראל, יצאו המלאכים אתם. ולכן התחיל חשבון הגאולה מברית בין הבתרים, שהרי המלאכים נשתעבדו מאותה שעה, והיינו דכתיב (בפסוקנו) יצאו כל צבאות ה', אלו המלאכים.

"וַיְהִי בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (יב, מא)

המלאך רפאל היה שליח לגאולה ובזכות מה נגאלו

"וַיְהִי בְּעֵצֶם הַיּוֹם" הזה, עולה בגימטריא "רפאל" הנקרא "איש", ולכן גם "רפאל" בגימטריא "איש". והוא שרפא את אברהם, והוא שרפא את ישראל מהגלות.

כשיצאו ישראל ממצרים, לא שינו את שמם ולשונם, והיו מלאכי השרת מרננים אחריהם [שאינם זכאים לצאת, כיון שהללו עובדי עבודה זרה וכו'] (ילקוט שמעוני סוף רמז רל"ד). ואמרו [ללמד על עם ישראל זכות], יש בהם באלו כמעשה אברהם יצחק ויעקב לפי שמם ולשונם. ובשביל שלושה דברים נגאלו ממצרים, שלא שינו שמם, ולא דברו לשון הרע, ובשביל יחוד ה'.

בזכות האבות נגאלנו ממצרים

כתב החיד"א בספרו זרוע ימין (ד"ה רבי יהודה היה) דברים נפלאים על הגאולה: עשרת המכות הן, דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חושך, מכת בכורות אלו עשר המכות, וכתוב בהגדה, רבי יהודה היה נותן בהם סימנים, דצ"ך עד"ש באח"ב, שהם ראשי התיבות של שמות עשרת המכות. והנה הסימן דצ"ך עד"ש באח"ב בגימטריא עולה תק"ב - חמש מאות ושתים. ומהו סימן זה שנתן לנו ר' יהודה שמניינו עולה תק"ב? זה מנין שנות חייהם של כל האבות הקדושים יחד, אברהם יצחק ויעקב, שאברהם אבינו חי מאה שבעים וחמש שנה, ויצחק אבינו חי מאה ושמונים שנה, ויעקב אבינו חי מאה ארבעים ושבע שנה, סה"כ תק"ב.

וזה משום שהחיים של אברהם אבינו, שקדושת החיים של אברהם אבינו, העמידה בניסיונות, מסירות הנפש, הם שהעניקו לנו חיים לעד. וכן הרוח של יצחק, והנשמה של יעקב אבינו. והדבר מרמז, שכל זכות הגאולה שלנו, הכל היה בזכות חמש מאות ושתים שנים של קידוש ה', של שלושת האבות, ועל כך קיבלנו את הניסים הגדולים במצרים. ולכן נאמר (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", למה כתוב "אשר", היה לו לומר שהוצאתיך? אלא שבא לרמז שבזכות ה"אשר" שנים של אבותיך הקדושים, "הוצאתיך מארץ מצרים", וזכינו לגאולה השלימה. ולדרכו זו יש לבאר שפירושו המילה "אשר" הוא מלשון "מאשר", מלשון "אישור", כיון שהאבות נתנו אישור, חותמת, קבל עם ועולם, לאמיתות ה' יתברך. שהאבות קידשו את ה' יתברך, ובכל מקום שאברהם היה מגיע, הוא בנה מזבח ויקרא בשם ה'.

גם האבות הקדושים הם בחינת ה"אשר", היינו שהם אישרו לכל העולם להאמין בבורא עולם, שהוא כל יכול, ובאמונה באל אחד. ועל כן בזכות ה"אשר", הוציא אותנו הקדוש ברוך הוא מארץ מצרים, באותות ומופתים גדולים.

זאת ועוד בגלות מצרים, שהו ישראל בין הגויים, ועל הגויים נאמר (יחזקאל כג, ט) "בשר חמורים בשרם", וכמו שאמר אברהם לנערי (בראשית כב, ה) "שבו לכם פה עם החמור", (וביבמות סב. דרשו) עם הדומה לחמור. "חמור" הוא מלשון חומריות, ולכן עם ישראל שקע בטומאת מצרים, בגלות של "בשר חמורים" של חומריות ובהמיות הגוף ללא שום רוחניות. ולכן גם "בשר" עולה בגימטריא תק"ב, שבזכות האבות שחיו תק"ב שנה והיו "בשר" קודש, זכינו להיגאל מגלות בשר החמורים [מצרים] ולצאת ממ"ט שערי טומאה.

והנה תראה כי עכשיו שאנו נמצאים בגלות אדום ביחד עם גלות ישמעאל, אדום עולה בגימטריא חמישים ואחד, וישמעאל בגימטריא ארבע מאות חמישים ואחת, סה"כ תק"ב.

לכן גם יעקב אבינו ירד למצרים בגלל ה"שבר", כנאמר (בראשית מב, א) וירא יעקב כי יש "שבר" במצרים [שבר] פירושו מזון, וכן יש לומר שהוא מלשון גלות ו"משבר". גם כשהנקודה משמאל לש', אז יקרא 'שבר', כמו שנאמר (תהלים קמו, ה) "אשרי שאל יעקב בעזרו "שברו" על ה' אלהיו". ולזה "שבר" כאן פירושו תקווה. והנה גם מנין "שבר" הוא תק"ב, לפי שראה יעקב שאמנם תהיה גלות ומשבר, אך ידע שיש תקווה ואנו נגאל, כי במקום השבר, היינו הגלות, שם נמצא השבר, היינו התקוה והגאולה בזכות ה"שבר".

הרי שהכל בזכות התק"ב שנה של חיי האבות הקדושים שהנחילו לנו את האמונה בה' יתברך בכל מצב, וכמו שבזכותם נגאלו ממצרים, כך בזכותם נגאל מגלות זו האחרונה.

ואמרו חז"ל בהגדה, כל המרבה לספר בסיפור יציאת מצרים [כל השנה] הרי זה משובח. עד כאן. כיון שבזמן השבר והגלות, לא נאבד את השבר והתקוה, להתפלל, לקוות ולצפות, כי עת ישועתנו תגיע במהרה בימינו. ונוכה בקרוב ממש לגאולה השלמה והאמיתית, ויקויים בנו מקרא שכתוב (מיכה ז, יד) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אמן כן יהי רצון. (נר תמיד).

וַיְהִי בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (יב, מא)

כשמגיע זמן הגאולה הקב"ה אינו מביט בחשבונות וגואל מיד

מובא במדרש (ילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפ"ו ד"ה קול דודי), כשאמר משה לעם ישראל שה' שלחו לגאול אותם, השיבוהו, והיאך אנו נגאלים, לא כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם (בראשית טו, יג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והלא אין בידינו אלא מאתים ועשר? אמר להם, הואיל והוא חפץ בגאולתכם, אינו מביט בחשבונות, אלא מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות, על החשבונות ועל העיבורים. עד כאן.

הרב הקדוש מסאטמר רבי יואל טייטלבוים זצ"ל בספר דברי יואל (פרשת בא עמ' רצ"ה), שאל כמה שאלות ודקדוקים בפסוק (שמות י, ח) ויושב את משה ואת אהרן וכו' עיין שם, והסביר, כי פרעה הרשע היה גדול מאוד בחכמת מרכבת הטומאה, ומשם השיג בחינת מדרגתם של ישראל, עד היכן הם משוקעים בטומאת מצרים. ולזה פרעה שאל קושיא חזקה את משה ואהרן, אתם אומרים נלכה נזבחה לה', ברצונכם להדבק בקדושתו יתברך ולעבוד עבודתו, הבה ונראה "מי ומי ההולכים", מי הם שהכינו עצמם בהכנה של קדושה להיות נמנים בין ההולכים מיד, על דרך הפסוק (איוב מא, ג) "מי" הקדימני ואשלם, ועל כן לא אמר, מי ומי ילך, בלשון עתיד, כי לא שאל על פעולת ההליכה, רק מי הם שעשו הכנה לזה, כי ידע שבאמת לא היו ישראל ראויים להגאל, עד שיצאו מן הטומאה. ולא ידע שהפליא ה' חסדו להעלותם לרום המעלות, ועשו תשובה שלימה מאהבה, והודו לה' יתברך בהתעוררות נפלאה, ואז נעשה בהם שינוי והיו ראויים לגאולה מיד. עד כאן.

ומכאן נלמד, שכשיעלה ברצונו יתברך שמו לגאול אותנו בקרוב, למרות שיש חשבונות של זמן הגאולה, ידלג הקדוש ברוך הוא, ויבטל את כל החשבונות, וימהר לגאול אותנו גאולה שלמה.

"לֵיל שְׁמַרְיָם הוּא לְהַצִּיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לְהַצִּיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם" (יב, מב)

כל אומות העולם עתידים ללקות בליל פסח

הרב חיד"א בס' נחל קדומים (כאן) כתב לבאר את הפסוק, על פי מה שכתב הקדוש מהר"ש פרימו ז"ל בשם הזוהר הקדוש, שגאולת מצרים היא הסיבה לגאולה העתידה, וזה שכתוב "ליל שמרים הוא לה'", ירמוז למה שכתוב

ברעיא מהימנא (ח"ג דף רמ"ט ע"א) שמחייית עמלק תהיה בערב פסח, וזה שכתוב "ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים", דהיינו הלילה הזה "שמור" הוא לעתיד לבא, וממשיך הפסוק "הוא הלילה הזה לה' שמרים לכל בני ישראל לדורותם", ללמדך שהלילה הזה שמור לעתיד, לנקום את נקמת ה' מעמלק. ומרומז הדבר כאן בפסוק, שמשם נמשך הלילה שימחה עמלק, ואז יהיה שם ה' וכסאו שלם, היות ונשבע ה' (שמות יז, טז) כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. ופירש רש"י (שם) שהמילים "כס" ו"יה" נכתבו חסרות, משום שנשבע ה', שאין שמו שלם [ולכן כתוב בפסוק "יה", ולא שם "הויה"] ואין כסאו שלם [ולכן כתוב "כס", ולא כסא] עד שימחה שמו של עמלק. עד כאן. ומעתה זהו שכתוב כאן "הוא הלילה", המילה "הוא" מתחלקת כך, "הו" הם האותיות החסרות משם הויה ב"ה [שכאמור נכתב בפסוק רק "יה", וחסרות האותיות "הו" משם הויה] וכן האות "א" חסרה מכסא, הלילה הזה שמורים, שמור הוא לעתיד לבא, שבו ימחה עמלק בערב פסח, ואז בליל פסח, יהיה שם הויה שלם וכסאו שלם, ולכך נאמר "שמרים לכל בני ישראל לדורותם", דהיינו לעתיד לבא יהיה האות הזה.

גם "שמרים" כתוב בכתב חסר, לפי שעתידי הקדוש ברוך הוא להשקות לגויים כוס של "שמרים", שבזה הלילה שתו מכוס ה"שמרים" פרעה, שנחריב והמן, ואף לעתיד עתידים הגויים ללקות בליל פסח. (מוסר חכמים השלם ח"ב סוף עמ' קי"ט).

עוד הוסיף הרב חיד"א (שם) "הוא לה' להוציאם", ראשי תיבות "הלל", לרמז שיאמרו עם ישראל הלל בליל התקדש החג, כמו שכתוב במסכת סופרים וכמנהג ספרד באמירת ההלל.

"ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמרים לכל בני ישראל לדורותם"
(יב, מב)

גאולת מצרים ע"י שה' פתח את הם' סתומה

בילקוט ראובני (פרשת בא אות ק"ו) מביא בשם רבנו האר"י זלה"ה בדרוש "מי יגור באהלך" (תהלים טו, א) שבעת יציאת מצרים פתח הקדוש ברוך הוא סוף המ' של המשרה (ישעיה ט, ו) בלבד [כיון שהפסוק למרבה המשרה כתובה במ' סתומה כך: "לסרבה", והקדוש ברוך הוא פתח את ס' סתומה, ונהפכה למ' פתוחה, ובזה נגאלו], ואז יצאו ישראל ממצרים. אבל לעתיד בגאולה האחרונה, יפתח אותה לגמרי באלכסון, וישארו שני דלתין, [ה' יפתח את המ' סתומה משני צדדיה, ותהפך לשתי אותיות ד', האחת ד' רגילה, והשניה ד' הפוכה, והם שני ד' של דוד המלך] ד' של דוד ראשון ואחרון, שהוא המשיח האחרון וכו', עיין שם (עיי' קהלת יעקב ערך שד).

ובדרך זו יש לרמוז זאת בפסוק "ליל שמרים" מל' "משרה", והיא כתובה כאן במ' רגילה, כיון שה' פתח את המ' סתומה, ובזה נגאלו ישראל. ולכך גם ממשיך הפסוק, שהוא הלילה הזה לה' "שמרים" וכו', שלעתידי נגאלו במילה זו.

"ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמרים לכל בני ישראל לדורותם"
(יב, מב)

ליל יציאת מצרים היתה מאירה כשמש בצהרים

כתב הרב חיד"א בס' חומת אנך (תהלים קל"ט) שאמרו במדרש, שאותו הלילה היתה מאירה כתקופת תמוז. והדברים צריכים תלמוד. והנה ביארו הראשונים ז"ל שאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הרעה, דכתיב (בראשית א, ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה, ולא כתיב קרא אלהים לילה. ומעתה קשה, היאך ייחד כאן הבורא יתברך שמו על הרעה ח"ו שכן כתוב "ליל" שמרים "לה", וביותר מתעצמת הקושיא שהפסוק חוזר ואומר הוא "הלילה" הזה לה'? ומכח זה למדו חז"ל שהלילה הזו היתה מאירה כשמש, ואם כן נאה לייחד את שמו כאן על הלילה, כי אין לילה זו ליל חושך ואפילה, אלא ליל אור יקרות.

על פי זה יש לדרוש את מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים עז, טז) "לך יום, אף לך לילה אתה הכינות מאור ושמש", כלומר "לך יום", היום מתייחס אליך, "אף לך לילה", ועולה בגימטריא "אור", והוא "אור" הכתוב בפסוק, ויקרא אלהים ל"אור" יום, לא כן הלילה שהוא חושך, כדכתיב "קרא לילה", הוא אינו מתייחס אליך. אבל עדיין קשה, שהרי מצינו לילה נוספת שכן מתייחסת אליך, כדכתיב (כאן) הוא הלילה הזה לה', וקשה מה נשתנה ליל פסח שיצאו ממצרים,

שכן התייחד שמו של הבורא על הלילה? לזה סיים הפסוק ואמר "אתה הכינות מאור ושמש", שאותה הלילה היתה מאירה כשמש, ומשום כך התייחד שמו יתברך עליו, ככתוב "ליל שמרים הוא לה'... הוא הלילה הזה לה'".

"ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים" (יב, מב)

שר הפנים נשלח להוציא את ישראל

בתוספות השלם (כאן אות י"ב, ח"ז עמ' קל"ד) כתבו, "להוציאם" עולה בגימטריא קפ"א, וגם "זוה היה מלאך יהוא"ל" עולה כן מניינו עם הכולל, כי הקדוש ברוך הוא שלח לגאול את ישראל ממצרים את המלאך יהוא"ל שר הפנים, שנאמר (ישעיה סג, ט) ומלאך "פניו" הושיעם. לפי שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, וכביכול [הבורא גם היה אסיר עם ישראל, ולכן כביכול לא יכל לגאולם בעצמו, ככתוב (תהלים צא, טו)] "עמו אנכי בצרה".

"וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יַדְךָ וְלְזָכְרוֹן בֵּין עַיִנֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְיַד חֲזָקָה הוֹצֵאתָ ה' מִמִּצְרַיִם" (יג, ט)

המניח תפילין כאילו עוסק בתורה ויזכה לאריכות ימים

אמרו חז"ל בגמ' (מנחות מד.) כל המניח תפילין מאריך ימים, שנאמר (ישעיה לח, טז) ה' עליהם יחיו. עד כאן. ובספר מאור ישראל דרושים (עמוד שי"ב ד"ה ואמרו) ביאר מרן מופת הדור הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל וזה לשונו: ונראה שהטעם לזה, על פי מה שמובא במדרש (תהלים, מזמור א'), אמר רבי אלעזר, אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, רוצים אנו לעסוק בתורה יומם ולילה, אבל אין לנו פנאי. אמר להם הקדוש ברוך הוא, בני, קיימו מצות תפילין, ואני מעלה עליכם כאילו עסקתם בתורה יומם ולילה, עד כאן. ולכן, כשם שהתורה מאריכה ימים, כמו שנאמר (משלי ד, כב) כי חיים הם למוצאיהם, ומכאן למדה המשנה (אבות פ"ו מ"ז) שהתורה נותנת חיים לעושיה, וכן נאמר על התורה (משלי ח, לה) כי מוצאי מצא חיים, וכן נאמר (משלי ג, יח) עץ חיים היא למחזיקים בה. כך המניח תפילין, שנחשב לו כאילו עוסק בתורה יומם ולילה, לכן יזכה לאריכות ימים. וזהו ביאור הכתוב, "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיו", שבזכות הנחת תפילין, נחשב לאדם כאילו הוא עוסק בתורה יומם ולילה, ובוה באים יחד דברי חז"ל הנוכרים במנחות, שלכן המניח תפילין מאריך ימים, כדין העוסק בתורה. עכ"ד.

מעלת ט"ו בשבט

ט"ו בשבט תמיד חל בימי השוכבי"ם שמסוגלים לתקון היסוד, וט"ו בשבט עצמו התיקון שלו זה ביסוד, כי כל חג מתקנים ספירה אחרת, פסח בחסד, סוכות בגבורה, שבועות בתפארת, חנוכה ופורים מתקנים בנצח והוד, וט"ו בשבט וט"ו באב ביסוד, ולכן יום ט"ו בשבט הוא תיקון היסוד של השנה כולה, והתיקון נעשה במה שתיקנו רבותינו לאכול הפירות ולברך עליהם ולתקנם. וכמו שעל ידי התפילה האדם מתקן ומברר ניצוצי קדושה כן הדבר באכילה, שהרי בפירות שאדם אוכל יש ניצוצי קדושה, חוץ מגלגולי נשמות שמגולגלים בהם. וכשאדם אוכל בקדושה ובטהרה הוא מברר ומתקן ניצוצי הקדושה שבמאכל.

קדושת האדם ניכרת באכילתו, אם אדם אוכל כהלכה, מתגבר על התאוות שלו, עושה תשובה, מתפלל על מזונו, נותן צדקה, לפדות ניצוצי הקדושה שבאכילה, וע"י זה יכול לתקן ולהגיע להשגות גדולות ורבות, לאכול זו עבודה גדולה, ובפרט ליודעי ח"ן המכוונים, באכילה יש כוונות נוראות.

מובא בגמרא "אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים דאמר מר צנון מחתך אוכל חזרת מהפך מאכל קישות מרחיב מעיים" פשט הדברים שאוכלים אלו מועילים לעיכול, ורבותינו דרשו שבעולמות העליונים יש היכל הנקרא "אם פל" ולהיכל הזה זכות להגיע הנשמות שהיו

מגולגלות בפירות ונתקנו על ידי שצדיקים ברכו ואכלו את הפירות בכוונות, עוד ידוע שאדם שאוכל בקדושה בורא מלאכים באכילתו. ומה שכתוב בגמרא שהצנון מחתך אוכל והחזרת מהפך מאכל, לרמוז לנו שכל אכילתו של רבי היתה בקדושה ובטהרה ומעולם לא אכל ללא כוונה, כלומר הצנון מחתך מאכ"ל כשנחתך אותיות מא-כל מתקבלת המילה "אם כל" והחזרת מהפך מאכ"ל וכשנחפוך אותיות מאכל מתקבלת מילת "מלאך".

הגמרא אומרת "ת"ר המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעים" פירש רש"י "שונה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו צפה במים" ודרשו רבותינו אין מים אלא תורה, כשאדם סועד חייב לומר דברי תורה על שולחנו, ולכן ילמד הלכות עם אשתו או עם בניו וימשוך את לבם בפרט בשבתות וימים טובים ילמד עמהם מוסר והנהגות טובות כדי שהדברים יכנסו ללבם וילכו בדרך ה', ועוד שדברי תורה על השולחן פועלים פעולות נשגבות שמכריתים כל המשטינים והמקטרגים, כמו שכתוב "תערוך לפני שולחן נגד צוררי".

וכתוב "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר" מסביר המקובל האלקי רבי אפרים הכהן זצוק"ל כשצדיק אוכל הוא בודק שהמאכל בכשרות טובה מעושר ובדוק מחשש תולעים וכדו', מברך מילה במילה בכוונה ואוכל בקדושה ובטהרה, זוכה לברך ולגאול את ניצוצי הקדושה שיש במאכל, ובאכילתו הגוף ניזון מהמאכל עצמו, ונשמתו ניזונית מניצוצי הקדושה שיש במאכל - וזה שכתוב צדיק אוכל לשובע "נפשו" - כל המטרה להשביע את הנפש שלו בניצוצי קדושה, ועל ידי זה גואל את ניצוצי הקדושה, ואז בטן רשעים-הקליפה תחסר את אותן ניצוצי קדושה.

דבר אחר, צדיק אוכל לשובע נפשו, צדיק יכול לאכול עד כדי שביעת נפשו, אבל הרשע שכועס חייב להשאיר את בטנו מעט ריקה שלא יחנק בכעסו ולכן בטן רשעים תחסר.

עוד אמרו צדיק אוכל לשובע נפשו, הצדיק באכילה מועטת שבע, לא כן הרשע כמה שיאכל, תמיד יחסר.

"כי האדם עץ השדה" ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות כלומר כל הפירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט שייכים לשנה החדשה לעניין מעשרות. וצריך ביום זה להתפלל על פירות האילן, וכן להתפלל על ילדיו כמו שכתוב "כי האדם עץ השדה" ופירות האדם הם ילדיו, והנה אדם צריך להתפלל על ילדיו כל השנה ופרט בט"ו בשבט, כי הוא ביסוד, והילדים תלויים ביסוד, אם הוא מתוקן יהיו לו ילדים מוצלחים ולא יסורים.

גם פירות האדם הם מעשיו הטובים, כשם שלעץ עצמו אין ערך, אלא לפי התועלת שהוא מביא, כך חכמת האדם בעלת ערך רק כשהיא מצמיחה פירות היינו מדות טובות ומעשים נאים.

כתוב בתהילים "אשתך כגפן פוריה" דוד המלך דימה את האשה לגפן, ואמרו רבותינו הגפן הוא עץ הכי חלש אין לו כח עד שצריך להעמידו בקנים, וחולשתו נובעת מנתינת כל כוחו בענבים, וכן אשה טובה מוסרת את עצמה ואת כל כוחה בשביל בניה, ולכך היא חלשה כגפן.

כתוב בזוה"ק (במדבר קכ"ו): "ועל דא, בעינא אתתא לאתפסינא, בזיוותי דביתא. ואי עבדת פן מה פתיב, (תהלים קכח) בְּיַד פְּשִׁילֵי זֵיתִים. מִהוּ פְּשִׁילֵי זֵיתִים. מִה זֵית דָּא, בֵּין בְּסַתְנוּא, בֵּין בְּקַיִטָא, לֹא אֶתְאַבְדּוּ טְרַפּוּי, וְתִדִיר אֶשְׁתְּכַח בֵּיהּ חֲשִׁיבוּת יִתִיר עַל שְׂאֵר אֵילָנִין. כִּךְ בְּנֵהָא יִסְתְּלִקוּן בְּחֲשִׁיבוּ עַל שְׂאֵר בְּנֵי עֲלָמָא. וְלֹא עוּד אֶלָּא דְּבַעֲלָה מִתְּבַרְךְ בְּכֻלָּא, בְּבִרְכָאן דְּלַעֲיָלָא, בְּבִרְכָאן דְּלַתְתָּא, בְּעוֹתְרָא, בְּבִנְיָו, בְּבִנְיָו. הָדָא הוּא דְּכַתִּיב, (תהלים קכח) הִנֵּה פִי כֵן יְבֹרֵךְ גִּבּוֹר יְרֵא ה'. וְכַתִּיב (תהלים קכח) יְבִרְכֶךָ ה' מִצִּיּוֹן וְרָאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַיִם פֶּלַי יָמֵי חַיֶּיךָ וְרָאָה בְּנִים לְבְנֵיךָ שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל". (עיי' שם באורך)

וביאור הדברים בקצרה שעל ידי צניעות האשה תזכה לבנים חשובים מאירים בתורה כשתילי זיתים ובעלה מתברך בכל.

ומעין זה ביאר רבינו יהודה צדקה זצ"ל בספרו "קול יהודה" שדוד המלך דימה את הבנים לזיתים לומר כשם שעץ הזית עומד איתן כל השנה בכל תנאי מזג האויר בין בימי השלגים והרוחות בין בימי השרב תמיד העלים שלו ירוקים, כן האדם צריך להדריך את בניו להיות גיבורים ללכת בדרך ה' בכל מצב ובכל זמן. ואפשר להוסיף כמו ששמן הזית לא מתערב בשום שמן אחר כן יש להדריך את בניו להתחבר רק עם חברים ההולכים בדרך ה', וכן כמו שהשמן מופק ע"י שכותשין את הזיתים כך יש לדעת שרק ע"י מסירות נפש בלימוד התורה יגדל ויהיה תלמיד חכם ויאיר בתורה.

כתב רבינו בחיי זצ"ל שיש ללמוד מהאילן שככל שמשקיעים בטיפולו כך האילן יתן פירות טובים יותר מכאן ילמד האדם שכפי שישתדל להשקיע את עצמו בתורה מצוות ומעשים טובים כך יזכה לשפע וברכה מאת השם יתברך.

עוד יש ללמוד מהאילן כשם שהאילנות מפיקים פירות בכל שנה באופן קבוע, כך גם צריך האדם לדעת כי באופן קבוע חייב הוא לקיים מצוות וללמוד תורה יום יום.

וכשם שהעץ הוא מגביר את כוחו וגובהו ומוציא פירות נוספים, כך צריך האדם להוסיף תמיד במצוות ובלימוד תורה. **וכן יש ללמוד מהאילן**, כשם שאין לאילן קיום ללא מים, כך אדם בלי תורה שנמשלה למים שנאמר "הוי כל צמא לכו למים" לא יוכל לחיות. וכתוב בזוהר הקדוש שכשם שהעץ אם אין בו מים קל לשרוף אותו ואם הוא גדל על המים אז קשה מאוד לשורפו, מכיון שהוא רווי במים, כך האדם אם אין בו תורה אז הוא כעץ יבש וברגע אפשר לאבד אותו, לא כן כאשר ספוג האדם במים של תורה אז קשה מאוד להחטיאו ולאבד נשמתו.

עוד למדנו מהאילן שכשם שהאילן צריך זיבול במידה, ואם יוסיף זיבול יתר על המידה האילן יפגע, כך צריך האדם לנהוג בענייני הגשמיות, כגון אוכל, בגדים, תענוגים, טיולים וכיוצא בזה שנמשלו לזיבול האילן, צריך ליקח מהם רק מעט כדי קיום גופו, ואם ירבה בהם האדם יותר מדי הרי ודאי שיגרום לגרוע מקדושתו והתעלותו הרוחנית.

כמו כן האילן צריך אור ושמשי, כך גם האדם צריך הוא מורה דרך תלמיד חכם שהוא נמשל לשמש, כמו שכתוב "פני משה כפני חמה". כי התלמיד חכם מאיר לאדם הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה, ללמוד ממנו הלכות ואורחות חיים, כשמש המועילה לפירות האילן.

וכתב מרן החיד"א זצ"ל כשם שהאילן צריך אור וחמצן, כך גם צריך האדם ללמוד תורה במקום שיש אורה של תורה - בבית המדרש, ולא במקום של בטלה.

והבן איש חי כתב אפילו שהאדם ישקיע באילנותיו, יחרוש, יזרע, יעדור ויזבל כראוי, אם יניח ידו מהם ולא יטפל בהם הרי שכל טרחתו ועבודתו ילכו לטמיון, כך מוטלת על האדם חובה ללמוד מוסר בכל יום ואם יתרפה בלימוד המוסר ח"ו יאבד כל מה שלמד, וכפי שכותב מרן החיד"א שיהודי בלי מוסר בהכרח שיהיה נכשל בעבירות, ולכן חייב ללמוד מוסר כדי לחסן את עצמו, ועוד שבכך מצחצח את נשמתו ויודע היכן הוא טעה והיכן לא, וכשם שהעידור והניכוש מהאבנים והעשבים השוטמים מועילים לאילנות כך הוא גם לימוד המוסר מועיל לאדם.

ובמדרש (בראשית רבה) מצינו שהאילן אינו נעקר אלא על ידי מינו, כיון שנברא הברזל התחילו האילנות מרתתים. אמר להם הברזל מה אתם מפחדים? אם אין שום עץ מכם נכנס בי אין אתם ניזוקים, (כי הרי הידית של הגרזן היא עשויה מעץ), כך גם צריך האדם לדעת שאם הוא לא יתן יד ליצר הרע הרי שלעולם לא יוכל להכשילו בשום עבירה, וזה שאמר הכתוב "הקול קול יעקב והידים ידי עשו" אמר קול בלשון יחיד ואילו ידים אמר בלשון רבים, ללמדנו שיש שני סוגי ידים, יש יד פיזית של עשו האוחזת בכלי משחית, והיד השניה היא היד שלנו, שכאשר אנו עושים עבירות אנו גורמים על ידי כך, שהרשעים חלילה, ישלטו עלינו.

לקח נוסף יש ללמוד מהאילנות השדה. כתוב בזוהר הקדוש שגם באילני הסרק יש תועלת על ידי שנוטעים אותם סביב עצי הפרי לשם הגנה מרוחות חזקות או מהשמשי, כך אותם שלומדים תורה עליהם עומד העולם והם עצי הפרי, ומסביבם אילנות הסרק, אלו אחינו בני ישראל שלא זכו ללמוד תורה, אשר יש בהם תועלת רבה, הם מחזיקים תלמידי חכמים עושים צדקות ומעשים טובים שבזכותם מתבטלות גזירות רעות וכל מיני מרעין בישין רחמנא ליצלן, ונהפכת מידת הדין למידת הרחמים.

ובספר דברי שלמה אומר שיש ללמוד מהאילן על חשבון הנפש, שכאשר רוצים שהאילן יתן פירות משובחים, מוכרחים לבדוק את הפירות משנה קודמת כדי לדעת מה חסר לאילן, ועל ידי שבדקים הפירות אפשר להשביחו במה שצריך עוד לפני חניטתו, כך כל אדם צריך לבדוק את מעשיו כדי לדעת מה וכיצד לתקן.

עוד כתב בספר דברי שלמה כי הנה חודש שבט עומד הוא באמצע החורף, בו האילנות עומדים יבשים וריקים מבלי שום סימן של חיים, ואכילת הפירות באותה העת מעוררת תקוה ובטחון שעוד ישונו האילנות לבלבל וליתן פירותיהם, וכמו שהפירות שלפנינו צמחו לאחר שיבש ונבל האילן. והאילן חזר ופרח גם אחר שנבל ונתייבש, כן האדם הנמשל לאילן אף שנתרחק מדרך התורה והחיים הנצחיים, אם ישוב בתשובה, עדיין יש תקוה לגדול, לעלות ולהתעלות, בדרכי התורה והיראה.

מסופר על עלה אחד שהיה מחובר לעץ והוא רואה עופות עפים ומטיילים בשמים, וחשקה נפשו גם לעוף כמותם והעלה היה כאוב ממצבו כיון שגם רצה מעט ללכת לטייל. יום אחד באה רוח סערה שניתקה את העלה מן העץ והעיפה אותו למרום, העלה היה מרוצה עף מכאן לכאן טייל עם העופות ושמח, אך כעבור יום או יומיים הצבע שלו הפך מירוק לצהוב והחל לכמוש עד שיבש. והנמשל אדם מחובר לעץ החיים לתורה הקדושה, אם ח"ו יתנתק מהתורה הוא לא יידע לכלכל דרכיו במשפט ויפול בשחת עד שישחירו פניו.

ביום ט"ו בשבט היה משה מרבה בשבחה של א"י

בספר 'אמרי נועם' להרה"ק מדז'יקוב זי"ע כתב שבספר דברים יש תתקנ"ה פסוקים, כמנין תתקנ"ח רקיעים, כמבואר בספר הרוקח באריכות, ותחילת חומש דברים הואיל משה ביום א' שבט, והתחיל מהפסוק 'ה' אלקינו דבר אלינו בחורב לאמר', בפסוק ו', עד יום ז' אדר ששם מתחיל פרשת 'וילך משה', כשנמנה מפסוק ו' עד וילך משה יש תל"ב פסוקים, אם נחלקם למנין ל"ו ימים, מיום א' שבט עד ו' אדר, ונאמר שדיבר בכל יום כ"ג פסוקים בשוה בכל יום, ולפי זה דיבר בט"ו בשבט אלו הפסוקים (דברים יא, י-יב): "כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִית בְּרַגְלֶךָ כַּגֵּן הַיָּרְקָה, וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּם עֲבָרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אָרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם, אָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה תִּמְדֵּד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה".

הרי שדיבר בחמשה עשר בשבט בשבחה של ארץ ישראל - הפלא ופלא.

כשמתבוננים רואים דבר נפלא, משה רבינו מאריך לדבר בשבח ארץ ישראל, ממש מתגעגע בכיסופים גדולים שאין לשער ולתאר, בתחילת פרשת עקב מאריך מאד לדבר בשבחה ומוסיף שהוא לא נכנס רק אנו.

הגזירה על חכמי ישיבת פורת יוסף בישיבת פורת יוסף

מספר כר' ראובן שראבני (בספר דרש בחכמה) המנהג היה שפעם בשנה ביום ט"ו בשבט מקיימים כל בני הישיבה תענית דיבור במשך כל היום, וקוראים את כל ספר התהלים ג' פעמים רצופות. ומשום מעשה שהיה הנהיגו חכמי הישיבה לעשות סדר זה, כי בראשית ימיה של הישיבה בעיר העתיקה ביום ט"ו בשבט תרפ"ה הסתלק לבית עולמו בפתאומיות ראש הישיבה הראשון רבי שלמה לניאדו זכר צדיק לברכה, וסיפר לי חכם יהודה צדקה שהיה בלויה של ראש הישיבה, ובעודם בדרך לקבורה היה עומד בסמוך לרבי יצחק שרבאני שהיה מחכמי הישיבה, ורבי יצחק רצה לנוח מעט והתיישב על אבן בהר הזיתים, ופתאום ספק ידיו בצער ואמר, מי יודע מה יהיה בשנה הבאה בישיבה, ואכן בשנה הבאה באותם ימים בתאריך ט"ו שבט תרפ"ו הסתלק לבית עולמו רבי יצחק שרבאני, אז הבינו חכמי הישיבה שמידת הדין מתוחה עליהם, והוסיף לי חכם יהודה צדקה שבמשך השנה הבאה היה פחד גדול בין החכמים שמא ומי יגיע זמנו השנה להסתלק מן העולם. ואכן במשך הזמן נפטר אחד מחכמי הישיבה הוא רבי אברהם הכהן ימא, ובתאריך ט"ז בשבט [תרפ"ז] נפטר סיניור רבי נסים נחום שהיה מעמודי התווך של הישיבה ואחד מהגבאים המסורים לה. [וידוע כבר מעלתו הגדולה של רבי נסים כי הוא היה חסידא קדישא ורוב ימיו בפרישות ותעניות עם סיגופים נוראיים, והוא היה תלמידו של השד"ה וייסד עבורו את ישיבת רחובות הנהר. ומאחר וכמה מתלמידיו המובהקים של השד"ה היו מחכמי האשכנזים בירושלים, לכך בשבילם יסד רבי נסים נחום את ישיבת שער השמים הידועה עד היום בירושלים בכדי שימשיכו את לימוד תורת רבינו האר"י לפי דרך רבותינו חכמי עדות המזרח ועל פי שיטת הרש"ש. ומעשי חסידותו של רבי נסים נחום גדולים המה עד מאדקמב, עד שאפשר לומר עליו שהיה חד בדרא בויכוח גופו ונפשו לעבודת הבורא, וגם היה חד בדרא בריבוי והפלטת מעשי הצדקה מתוך עושרו המופלג, והוא היה מעמיד התורה בירושלים באותו הזמן. זכורני שסיפר חכם יהודה צדקה שכשבניו של אותו חסיד התחילו ללכת בשינוי מהמקובל מהדורות הקודמים, ולבושם כדרך האירופאים בחליפה קצרה וכדר, החליט בקנאותו לשבת עליהם שבעה על שעזבו דרך הצניעות וחברו למתקדמים באופן לבושם]

וביום שנפטר רבי נסים נחום הזדרז רבי אהרן רפול להניח בידו מכתב ובו כתוב לבקש מהצדיקים שם שיתפללו על הישיבה לבטל מעליה את רוע הגזירה. במשך ימי השבעה נגלה בחלום רבי נסים נחום לידידו ורעו רבי רפאל מנשה ענתבי מהעיר צפת, ואמר לו למסור לחכמי הישיבה שמסר את דבר המכתב לפני ג' צדיקים בעולם העליון, והם רבי חיים ויטאל, ורבי חיים מוסאפיא, ורבינו החיד"א, ואכן התבטלה הגזירה. רבי רפאל ענתבי כלל לא ידע שידידו

רבי נסים נחום נפטר, ומיד הזדרזו לשים פעמיו לירושלים, בהגיעו לשם היה זה ביום האחרון לשבעה, ובבואו לבית האבלים סיפר לבניו של רבי נסים נחום שנגלה אליו אביהם ואמר לו אודות המכתב וביקש ממנו למסור שהגזירה התבטלה, בניו של רבי נסים לא ידעו כלל על המדובר ולא הבינו את פשר הדבר, אדהכי והכי נכנס לשם רבי אהרן רפול וכששמע על הענין מיהר לספר להם על מה שנעשה, וכך ידעו שהתבטלה הגזירה.

ודודי רבי שלמה שרבאני היה אומר שחכמי הישיבה תלו את הגזירה מחמת דקדוק הדין כחוט השערה על חסרון בהתנהגות בקדושה, ומקום הישיבה היה מול מקום המקדש כבקשתו של הבן איש חי, ומחמת כן היה ראוי להיות שם בדרכי קדושה מופלגים יותר ויותר, וגם הוסיף שדורשי רשומות בישיבה היו נותנים סימנים ונרמזו שמם בר"ת אנשי אמונה אבדו, ואנשי הוא ר"ת ר' אברהם הכהן, ור' נסים נחום, ור' שלמה לניאדו, ור' יצחק שרבאני.

ומחמת כן החליטו חכמי הישיבה במשך השנים לקבוע יום מקודש לימים אלו ט"ו או ט"ז בשבט לקיים בו תענית דיבור במשך כל היום ולקרוא את ספר התהלים ג' פעמים רצופות ללא הפסקה. ולא בחינם אירע מקרה זה בימי השובבי"ם והתחזקו בו כולם בענינים השייכים לפה ולדיבור שכל זה קשור בקשר אחד עם קדושת אות הברית בהיות הכל בחינת היסוד.

ואין לתאר את גודל החיזוק והרגשת הקדושה שהיה בזה לכל מי שזכה לבא בשערי הישיבה הקדושה, לטעום מנעמיה, לאכול מפריה, ולשבוע מטובה בקדושה וטהרה.

ימי השובבי"ם מעלתם וקדושתם

ימי השובבי"ם הנוראים

הפסוק אומר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (דברים האזינו ל"ב ט') השם יתברך ישתבח שמו בחר בנו מכל האומות, הוא לנו לאלהים ואנחנו לו לעם, ושבעים אומות חלק אותם ללשונותם לארצותם שהם תחת שבעים שרים שלמעלה, ואנחנו שזכינו להיות עמו ונחלתו ב"ה אותה ולשוננו לשון הקודש, ונתן לנו ארץ הקדושה ארץ אשר ה' דורש ולא על ידי שר ואמצעי, וארץ שלמטה מכון כנגד ארץ ישראל שלמעלה, ואין אנו יכולין לזכות לארץ ישראל אם לא בהסרת הערלה שהיא הקליפה, ואם חס ושלום אין אנחנו מסירים הערלה, אזי ערות הארץ היא, כי נודע לבאים בסוד ה', כי ארץ ישראל של מעלה, היא בחינת יסוד ומלכות בסוד ציון וירושלים, והנה הקליפות הסובבות אותה נקראים ערלים, כי סביב הר ציון והר המוריה הוא הר עשו, ועמלק שיצא מעשו שחתך המילות זורקן וכו', והנה הרשעים סביב הקדושה יתהלכון, וכתבי: כל גוים סבבוני וכו' (תהלים קי"ח י') וכל הגויים ערלים.

כי זאת ירושלים בתוך הגוים, שמתיה כשושנה בין החוחים וסביביו נסערה מאוד, על כן צריך להסיר הערלה מלמעלה בסוד ברית המעור שהיא סוד יסוד, עד שתתגלה העטרה, וזהו סוד מילה ופריעה, כי אז מדמה הצורה ליצורה ונעשה האדם בצלם אלהים, כי כבר נודע כי הראש ששם משכן המוח והחיה והלשון, כנגד שלש - ספירות הראשונות כתר חכמה בינה החשובות כאחת, ושתי זרועות כנגד זרועות עולם, וגוף וברית המעור שהוא סיומא דגופא כנגד תפארת ויסוד, והשוקיים בסוד העמודים יכין ובועז - נצח והוד, וצריך לחתוך הערלה, ולא די בזה, כי אם מל ולא פרע כאילו לא מל (שבת קל"ז ב').

ובספר הבהיר אמרו, מילה בשמיני מפני שהם כנגד שמונה קצוות האדם, ומאי נינהו, יד ימין ושמאל, רגל ימין ושמאל, ראש וגוף, וברית מילה מכריע, ואשתו שהיא בת זוגו, דכתיב (בראשית ב' כ"ד) ודבק באשתו והיו לבשר אחד, הרי שמונה. ובהגהה שם: ובזכות המילה זכה ישמעאל עתה לארץ ישראל, ומאחר שאין לו פריעה, על כן אף על פי שהארץ לו היא, עתה היא בחרבנה ואינה בנויה, כך נתבאר בזה, והנה ישמעאל נקרא פרא אדם, וכתב הזוהר פרא אדם ולא אדם ממש, מאחר שלא נתקן בפריעה, אלא הוא פרא פירוש ענף, כמו מסעף פארה במערצה (ישעיה י, לג) כי אינו רק ענף מאדם אבל ישראל הם אדם ממש, ועל ידי מצוה זו הוא מבדיל עצמו להיות עם מיוחד עם קודש ואז הערלה היא חרפה לאומות.

והעיקר הוא, כי השומר את המילה דהיינו שומר בריתו בטהרה וזכה לארץ ישראל וזכה להקריב על גבי המזבח, וזה שכתוב בתנא דבי אליהו, כל מי שלא ראה קרי מימיו ולומד בטהרה אפילו הוא זר ראוי הוא להקריב על גבי המזבח כאהרן הכהן וזה שנאמר (שמות יתרו יט, ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, והקשה הרב עוללות הבציר היאך יהיו כולם כהנים, ועל פי מה שפרשו יבא על נכון, וגם הקדים מאמרם זכרונם לברכה [זהר בראשית נ"ט], כל מאן דנטיר האי ברית, דעלמא אתקיים עליה, אקרי צדיק [שם קצ"ז], כל מאן דנטיר ברית קדישא כאילו קיים אורייתא קדישא כולא. כל מי ששומר בריתו נקרא קדוש, [שבת קי"ח ב:]: אמרו ליה לרבי מאי טעמא קראו לך רבינו הקדוש אמר להו מימי לא נסתכלתי במילה שלי, עוד שם: ברבי מילתא אחריתא הוה ביה, שלא הכניס ידו תחת אבנטו, וכמו שמצינו באלישע שאמר הכתוב עליו [מלכים ב' ד' ט', ברכות י' ב:]: ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא, אמר רבי יוסי ברבי חנינא מכאן שהאשה מכרת באורחים יותר מן האיש, קדוש הוא מנא ידעא, רב ושמואל, חד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו, וחד אמר סדין של פשתן הציעה על מטתו ולא ראתה קרי עליו.

ובזוהר הקדוש חלק ב' מ"ד א': הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא, במה ידעה, אם נאמר שלא ראתה אצלו קרי, הרי יש הרבה אנשים כאלה. ואם משום שלא ראתה זבוב על שולחנו מה פירוש ידעתי, שמשמע שהיא ידעה ולא מישוהו אחר, הרי את זה כולם רואים, אלא מפני שהיא היתה מסדרת את מטתו בשעה ששוכב ובשעה שקם, ודרך העולם כיון שקם אדם ממטתו בבוקר יוצא ממנו ריח ניוול מהסדין ואלישע בשעה שקם ממטתו היו יוצאים מהמטה ריחות כריחות גן עדן.

איש קדוש עובר עלינו תמיד ופירשו רבותינו זכרונם לברכה שלא ראתה קרי על מטתו. עובר עלינו תמיד והקשו רבותינו זכרונם לברכה וכי תמיד הוא אצלה אלא ראוי להקריב תמידין (ברכות י:): וזה שנאמר (שמות יתרו יט, ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים שראויים להקריב ככהנים לפי שנקראים גם כן גוי קדוש שלא ראו קרי. וזה שאמר הכתוב (במדבר טז, ג) כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', פירשו המפרשים על פי מה שכתוב בזוהר הקדוש (זהר שמות סא): כל מאי דאפיק זרעא בריקניא גורם לשכינה שתסתלק מישראל ואם כן (רש"י דיבור המתחיל ומדוע תתנשאו במדבר קרח ט"ז ג') למה מתנשאים עליהם, אתה נביא ומלך, ואהרן כהן, הלא כל העדה ראויים להקריב, ובתוכם ה' מלך עליהם. ועל פי זה פירשו מאמרם זכרונם לברכה על פסוק (ויקרא יט, ב) קדושים תהיו, אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא (שמות רבא לח, ב) אתה רוצה שנהיה קדושים הסר ממנו מות, פירשו המפרשים על פי מה שאמרו הטעם שמטהרין את המת, דהא המת אבי אבות הטומאה, אלא (סוכה מ"א). מהרה יבנה בית המקדש ויחיו המתים ויהיו ראויים להקריב, לפי שכל מת נבעת ממלאך המות ורואה קרי, ולכך מטהרין אותו ברחיצה גדולה. לכן יזהר האדם מלגרום שיוציא קרי כמו שנאמר (בראשית מט, ג) כחי וראשית אוני ותאמר יכול אני להיות כיעקב אבינו עליו השלום. וא"ת א"כ מדוע יעקב שבח עצמו, אם הוא בנקל עד שכל אחד יכול לשמור עצמו מהו שבחו שלא ראה קרי יש לומר, כי יעקב שבח עצמו שהיה בן פ"ד שנה (בראשית כט, כא רש"י שם) אבל אנו יכולים לינשא בן חמש עשרה או שבע עשרה שנים, וזה רמז (שמות כב, כח) מלאכתך דומעך לא תאחר בכור בניך וכו', ראשית בכורי אדמתך תביא ב"ת ה' אלהיך זו האשה שנקראת בית (משלי יט, יד) מה' אשה משכלת.

והרב בינה לעיתים, כי מאחר שזוהר העון חמור כל כך ובו תלויה ביאת הגואל למה לא מפורש אזהרתו בתורה, ותירץ כי כל כך עוון חמור הוא משו"ה נעלם ולא נכתב בתורה רק ברמז. ובאות ו' כתב: כתב בשערי שמים שעון זה של שכבת זרע חמור יותר מכל העבירות כדאיתא בזוהר (בראשית נו, ב) שפוגם באל שדי, ורמז הרב זכרון מנחם אל שדי במילוי (אל"ף למ"ד ש"ן דל"ת יו"ד) גימטריה תתקצ"ט, וכתבו המקובלים כי כל עבירה צריך תעניות כמספר העבירה, למשל יין נסך צריך שבעים תעניות, כע"ס מאה חמשים תעניות וכו', והטעם שהיא חמורה מן הכל לפי שמספרה תתקצ"ט - יותר מכל העבירות.

מכל זה משמע כי השומר בריתו נקרא קדוש וראוי להקריב ככהן גדול ולא יזכו ישראל לארץ ישראל אלא על ידי ששומרים הברית (אור החיים ויקרא אמור כ' כ"ב) ושמרתם את כל חקתי וכו' ועשיתם אותם ולא תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה: נתכוין לומר שצריכין לשמור המצוות שלא יתבטלו בין מהם בין מזולתם ובזה לא תקיאים הארץ, הא למדת שאם לא יהיו שומרים את המצוות תקיאים הארץ, וגם את השומרים על שלא מיחו באלה שלא שמרו. (הקדמת אור החיים על התורה).

תלמיד חכם צריך לעסוק בתורה תדיר כדי לבטל הרהורי עבירה, והנה חכמינו זכרונם לברכה תקנו שיהיו קורין בתורה בשבת, והטעם כדי לבטל כל הרהורי עבירה, לפי שאינו עוסק במלאכה, מה שאין כן בחול שהוא עוסק בעניני

עולם, ואולם אדם שאין עוסק בעניני עולם בחול, צריך לעסוק תדיר בתורה כדי לבטל הרהורי עבירה ולהתחרט בעינים וזלגות את אשר עיוות ושלא יכשל עוד בחטא.

וכתב ספר מטבע שטבעו חכמים. כי על ידי ההרהור בא לידי קרי כמו שאמר הכתוב (דניאל ב, כט) רעיוניך על משכבך סליקו. ולזה אמרו הרהורי עבירה קשים מעבירה, לפי שחוץ מעון ההרהור עצמו בו ביום, גם בלילה לא שכב לבו הוא היצר הרע עד יאכל טרף (במדבר כג, כד) שהוא מזונו של היצר. ועוד טעם אחר שהרהורי עבירה קשים וכו' לפי שחושב כמה פעמים, וזה שאמרו הרהורי עבירה, לשון רבים ואז נעשה כעבות העגלה מה שאין כן העבירה נעשית בפעם אחת, ואחר כך מתחרט ורמז הרב "זכרון מנחם" הרהורי עבירה קשים מעבירה ראשי תיבות מעק"ה רוצה לומר מי שעושה מעקה - מחיצה ומבטל ההרהור, נצול מן הנזק, מהעבירה עצמה. טעם אחר שהרהורי עבירה קשים, לפי שחטא בחלק ה' יתברך כי שלושה שותפים באדם (קידושין ל:) וחלק ה' הוא השכל והמחשבה שבו. טעם אחר כתב הרב "דעת חכמה" וזה לשונו: החוטא בהרהור לבד הוא על ידי הנשמה והשכל, ואז מכניס כח הטומאה בפנימיותו, אבל אם חטא בגוף לבד בלי מחשבה הקודמת, אז מלביש עצמו בגדים צואים בחיצוניותו ובנקל יכול להסירם מה שאין כן מבפנים. טעם אחר כתב בציוני, שהמחשבה גדולה באדם וכשאדם חוטא במבחר איבריו העון יגדל יותר כי אין עון עבד סכל כעון עבד מבין. טעם אחר לפי שעל ידי ההרהור יוצאת הטפה מן השכל, נמצא ממעיט שכלו ועל ידי זה מגביר חמרו, מה שאין כן העבירה עצמה ממעיט גם כן את החומר כי הטיפה על ידי מעשה העבירה עצמה יוצאת מכל הגוף ומן השכל גם כן, נמצא השכל והחומר נתמעטו בשוה. טעם אחר לפי שאמרו רבותינו זכרונם לברכה [מועד קטן כ"ז א'] כיון שעבר אדם עבירה פעם אחת ושניה נעשית לו כהיתר, ואז אפילו הרהר ולא עבר מתחייב אבל כשעובר רק פעם אחת שאם הרהר ולא עשה, הוא מאהבתו ויראתו מה' יתברך ולזה אין ראוי להענישו, ומה שאמרו הרהורי עבירה קשים מיירי אחר שעשאה פעם ושתים שאז נעשית לו כהיתר ועושה אותה עוד כמה פעמים.

וגם אמרו רבותינו זכרונם לברכה (גמרא שבת לב:) בעון ביטול תורה קטנים מתים, וכן איתא שם בעון נדרים בניו מתים כשהם קטנים וכנזכר מתה אשתו של אדם. ובעון זה בניו הקטנים מתים ועדיין זה חמור יותר מאם הרג את הנפש במזיד שאם הרג אפילו במזיד יש לו תקנה על ידי תשובה אפילו היה רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו רשעו (חסידים כ') ויש כמה עונות שאינם מתכפרים אלא לאחר נקמה ופרעון בעולם הזה, שבועת שקר, שופך דמי נקי, חוטא עם אשת איש, המעיד שקר.

החיד"א בספרו "מדבר קדמות" (מערכת מ' אות ב' מילה) כתב סוף הדיבור: וכתב "שערי אורה" אלמלא שקבלו ישראל ברית בשר (המעור) שהוא המילה לא זכו לקבל תורה שהיא ברית הלשון.

וכתב עוד שם בספר "דבש לפי" מערכת למ"ד אות ה' לשון, מי שפוגם ברית הלשון אמרו רבותינו זכרונם לברכה כי בודאי פוגם גם בברית המעור ויוסף הצדיק ששמר ברית המעור וזכה שבא גבריאל ולמדו שבעים לשון, כי לשון וברית מכוונות, ומי שמחק זה יתקן זה וידיעת ההפכים אחת היא, ולפי שיוסף הצדיק נתגבר מאוד וכבש יצרו וזכה שתקן מה שדבר על אחיו לשון הרע, וניתוסף ה' בשמו דכתיב "עדות ביהוסף" לפי שקידש שם שמים בסתר. ואז נשמר ממילא מברית המעור והיה סגולה, רוצה לומר סגול ורמזו ראשי תיבות והיתם לי סגולה מכל (שמות יט, ה) וכתב החיד"א בספרו דבש לפי מערכת סמך אות כ"ב סגולה, והיתם לי סגולה מכל, סופי תיבות מילה, (רבינו בעל הטורים ז"ל בפרפראותיו), ואפשר ראשי תיבות והיתם לי סגולה מכל, גימטריא עניו. כמו שכתב בתנחומא פרשת עקב דלא בחר ה' בישראל מפני שמקיימים מצות ולא משום שמשבחים אותו, כי גם הגויים עושים כך, אלא בחר ה' בישראל מפני שהם ענוים, וזה רמז שהם סגולה מכל העמים בשביל העונה קול גימטריא עניו שעיקר התורה היא העונה כלומר שיהיה עניו וילמד תורה.

ואפשר להרחיב מה שרמזנו דישראל הם סגולה תחת שלוש, אחד שהם ענוים ושומרי הברית כי כן רמזו בראשי תיבות העונה וסופי תיבות מילה, וחדא מגו חברתה ברית הלשון כי מילה בגימטריה פה, דברית הלשון וברית המעור כחדא שריין, ואתיא ברמזו שרמזו בזה הקדוש, מי יעלה לנו השמימה (דברים ל' י"ב) ראשי תיבות מיל"ה סופי תיבות הוי"ה, דהשומר ברית המעור מיל"ה וברית הלשון גימטריא פ"ה, הוא מיחד שם הוי"ה ברוך הוא. גימטריא הענו"ה וסופי תיבות מיל"ה וגימטריא פ"ה, רמז לברית הלשון.

ועוד אמרו חז"ל המשפיל עצמו נקרא קדוש, ורמזו שפ"ל גימטריא קדוש [החיד"א דבש לפי מערכת ק' אות ח"י קדוש: קדוש גימטריא שפל שם רמז דעיקר הקדושה הוא שיהיה שפל, ואם מתנהג בקדושה וטהרה ואין לו מדת השפלות לא עשה כלום, אך בהיותו שפל מבית ומחוץ שכינה שורה עליו ולכך נקרא קדוש].

דע כי דוד רדף את כל כחות הטומאה והערלה המסובבים לכנסת ישראל ונלחם מלחמתם ובעד הקוצים מהכרם, ובא שלמה בנו ומצא הכל בנחת אין שטן ואין פגע רע ובנה הבית על מכונו.

תענית דיבור וקריאת תהלים בימי השובבים

בקהילות רבות נשתמר מנהג תענית הדיבור בימי השובבי"ם. הגאון רבי יצחק אלפייה זצ"ל, שהיה חסיד קדוש, ובעל מופת מפורסם, סידר "תענית דיבור", כי הוא גילה ופירסם בחיבורו "קונטרס היחיאלי", שכל מי שעושה תענית דיבור, כלומר, שבמשך יום שלם אינו מדבר דברי חולין כלל, אלא כל דיבורו יהיה בדברי תורה, אז עולה לו הדבר כנגד כמה וכמה תעניות, ויש בזה תיקון גדול לעוונותיו, וזה לשונו: "תענית הדבור (ושלא לדבר כלל וכלל מתחלת הלימוד עד הגמר, בשאילת שלום וכדו'), יש לו צורך גדול מאד שמועיל לאדם לכל נברא בעולם, קטון וגדול, למדן ותלמיד חכם, גאון ורב, עשיר ואביון, דל ודך. וזה מועיל לאדם יותר מכל מיני תעניות וסיגופים, וגם אינו מחליש איבריו וגופו וכוחותיו כביום התענית מהאכילה ויתר הסיגופים. והקושי שבו רק לשמור מחסום לפיו שלא ידבר בערכיו, ומכל שכן בדברים יתרים שאינם עריכים. קל וחומר הוא בדברים בטלים, אבל בדברי תורה ותהילה, הרי הוא הוגה כל היום כולו. נמצא שתענית הדבור טוב לגוף וטוב לנשמה, ועושה שלום בין הנשמה ובין הגוף, ששניהם יזכו לאור החיים ולעולם הנצחי שכולו טוב". לסגולתו של תענית הדיבור, מצטט רבי יצחק את הרב "נועם אלימלך" אשר תענית (דיבור) משבת לשבת נחשבת היא לחמשה וששים אלף ושש מאות תעניות... - להראותך כח של תענית דיבור שהוא מועיל יותר מתענית הגוף...

אמירת מזמורי התהלים, אף היא נתקבלה אצל יחידי ישראל די בכל אתר ואתר לאמרם בימי השובבי"ם. דורשי רשומות אף מצאו סימוכין לאמירת פרקי תהלים בימים אלו, מהפסוק הפותח את תחילת ימי השובבי"ם: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה - שמות בני ישראל הבאים מצרימה - בראשי תיבות: "השבים" ובסופי תיבות: "תהלים". עוד דרשו מהפסוק "וארא אל אברהם" שעולה במנין בגימטריא: "תהלים" וראשי התיבות של "תהלים" - תשועת השם לכל יהודי מבקש.

אמירת מזמורי התהלים, אף היא נתקבלה אצל יחידי ישראל די בכל אתר ואתר לאמרם בימי השובבי"ם. דורשי רשומות אף מצאו סימוכין לאמירת פרקי תהלים בימים אלו, מהפסוק הפותח את תחילת ימי השובבי"ם: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה - שמות בני ישראל הבאים מצרימה - בראשי תיבות: "השבים" ובסופי תיבות: "תהלים". עוד דרשו מהפסוק "וארא אל אברהם" שעולה במנין בגימטריא: "תהלים" וראשי התיבות של "תהלים" - תשועת השם לכל יהודי מבקש.

תולדות הרש"ש

תולדות רבינו החסיד שר שלום מזרחי ידיע שרעבי זלה"ה

עת הוולדו:

בגליון תולדות הרש"ש ז"ל כתוב כי לידת הרש"ש זיע"א היתה בשנת הת"ף ליצירה בערך, אמנם השכל ימאן זה למרות שלא נמצא בספרי קדמונו המדויקים דבר זה, כפי מה שיבואר, כי בספר "אבן ספיר" (ק"ט צד ב) כותב כי עת יציאת הרש"ש ז"ל מתימן. היה נער בחור, זאת אומרת כבן עשרים שנה ולמעלה, ומשם הופיע לעי"ת עדן יע"א ושם התעכב משך זמן עד כי נזדמן לו שכר ספינה, ומשם נסע לעי"ת במבי ובצרה יע"א, ומשם לבבל יע"א, ושם התעכב משך זמן לפני נסיעתו, ומשם הופיע לעיר קדשנו ירושלים ת"ו בתקופה שהיה הראש מתיבתא בקהל חסידים הרב החסיד המקובל האלהי רבינו גדליה חיון ז"ל, וידענו כי נשיאות הרב גדליה חיון ז"ל היתה משנת התצ"ז לב"ע, שאז

נתייסד והקבע מערכת הקבלה והחסידות בק"ק חסידים, כאשר יספר בספר "המעלות לשלמה" חזן ז"ל (מערכת ק) ע"ש, ואז התמנה מורנו הרש"ש לראש החסידים ע"י מעשה כאשר יובא להלן בס"ד, ובכן לפי"ז נוכל להגביל יום מולדת רבינו הרש"ש ז"ל עשרה לחודש שבט שנת ת"ע לאלף הששי, כי בעת יציאתו מתימן היה למעלה מעשרים שנה ולפני שלשים, ועד שהוכרח לגלות רוממותו והתמנה לראש היה בשנת חק"ת לאלף הששי, כי רבינו גדליה חיון ז"ל נח נפשיה בשנת התק"א לב"ע בעיר הקודש ציון ת"ו כאשר יספר "המעלות לשלמה" (מערכת ג) ע"ש.

עיר מולדתו:

הנוסע התורני, הרב יעקב ספיר ז"ל, בספרו "אבן ספיר", כתב: עיר "שרעב" אשר במחוז תימן, מלאה חכמים וסופרים יותר מכל ארץ תימן, ואנשיה חריפים וזכי השכל, וידם בכל. בין חכמי עיר זו, היה אדם אחד ושמו הרב יצחק שמשפחתו מהמשפחות המיוחסות בעיר. ר' יצחק היה מתפרנס מיגיע כפיו ופרנסתו היתה שהיה רוכל ומחזר על העיירות. הוא אשר זכה לבן אשר האיר את העולם כולו בחכמת הקבלה, הלא הוא: הרה"ח, המקובל האלהי, ר' שלום שרעבי זצוק"ל, הוא רבינו הרש"ש, אשר נולד בערך בשנת ה' אלפים ת"ע ליצירה.

עוד בקטנותו, נפטר עליו אביו ונפל עליו עול פרנסת הבית. הוא תפס את אומנות אביו בידי ויהי מסובב בערים, בשווקים ובכפרים למכור את מרכולתו. כאשר היה רואה כי השתכר די מחיתו לאותו יום, היה חוזר לבית המדרש ועוסק בפרדס התורה, בחשק ובשמחה. וידוע הוא, כי רוב חכמי תימן עסקו בתורת הח"ן. לכן חשקה נפשו של מורינו הרש"ש ז"ל בלימוד חכמת הקבלה והיה הולך ומתעמק בה, עד שנעשה כמעין המתגבר. וכמ"ש הגאון חיד"א ז"ל בספרו "שם הגדולים" מערכת השי"ן ז"ל: מהר"ר שרעבי זלה"ה אחד קדוש בדורינו. וכמעט היה לו ספר "עץ חיים" שהוא הקדמות האר"י זצ"ל על-פה, ובקי בהקדמתו על מתכונתו, וברוב בקיאותו וחכמתו, העמיד כוונות האר"י ז"ל על בריין כסדרן והלכתן. וכתב קונטרס גדול ושמו: "רחובות הנהר", לברר ולפרש ההקדמות היטב, עומקן, רומן, נימוקן וטעמן, והיה מכוון כל כוונות האר"י זצ"ל. ובכל לילה, אחר תיקון חצות בסדר רבינו האר"י ז"ל, תיקון רחל ותיקון לאה כמשפט, היה מיחד יחודים כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער רוח הקדש. ע"כ.

יציאת הרש"ש ז"ל מתימן:

הרש"ש זלה"ה בילדותו היה נער יפה תואר וירא ה' באמת וכאמור לעיל, לאחר שנפטר אביו, היה רוכל בעיר ובכפרים בבשמים ובדברים קטנים, כדי לפרנס את משפחתו. פעם אחת, עבר בעיר "צנעה", במקום הגויים, עם מרכולתו על כתפיו ומכריו על סחורתו, וראתהו ישמעלית עשירה מאילי העיר, מבין האשנב, ותקרא אותו לעלות אליה לקנות דבר מה ממה שמוכר, ופתחה לו הדלת והעלתהו לעלייתה, והדלת סגרה אחריהם ותבעתהו לעבירה, ואם אין תכהו נפש. כראותו כי אין מפלט לו אמר לה בערמה טוב, אך צריך אני להסך רגלי. ותראהו חדר בית הכסא והמתניה לו בחדר, ויכנס ויסגור הדלת אחריו. מחדר זה היה חלון קטן פתוח לרשות הרבים ואמר בלבו כי אם ינצל ממנה, יסע תכף לארץ הקדושה. ודחק עצמו ויצא מהחלון ונפל לארץ מגובה שלושה בתים ולא קרה לו שום נזק. מיד קם על רגליו וברח. בעוד היא ממתנה לו עד בוש, ותרא כי אין איש, זרקה את מלתחתו החוצה. ואז צנחה עליו רוח ה' וזכה להשיג בסודות התורה ועלה ונתעלה.

וילך מעיר לעיר לקיים נדרו עד בואו לעי"ת עדן יע"א. שם ישב זמן מה עד כי נזדמן לו ששכר ספינה ונסע בה למדינת במביי ומשם לבצרה ומשם לבבל ומשם לירושלים ת"ו. ושם נפתחו לו שערי הקבלה ביפעת טהרתו וקדושתו, כנודע מפרשת גדולתו וחסידותו, ואשר הופיע אור יקר בחיבוריו על הזהר ועל כתבי האר"י זצ"ל וכוונת התפילות, אשר עד היום בק"ק חסידים בירושלים, ומנוחתו כבוד בעיה"ק ירושלים ת"ו עכת"ד "אבן ספיר".

רבינו הרש"ש בעי"ת בבל יע"א:

הגאון הרי"ח ז"ל בספר "בניהו" למסכת פסחים דף ס"ו כתב. דע כי ספרו לנו אבותינו על רבינו הרש"ש ז"ל כשיצא מארץ תימן בא דרך בומביי ובצרה לעירנו בג'דאד עובר אורח, כדי לילך לעיר הקודש ירושלים דרך דמשק. (שאמ"י) וזה היה בזמן הזקן הנכבד ירא אלהים הר"ר חיים ז"ל אביו של הרה"ג מר זקני רבינו משה זלה"ה, וכאשר בא רבינו הרש"ש ז"ל היה מתעלם, ולא הודיע עצמו שהוא חכם, אלא בסוג אדם פשוט גר עובר אורח, ונתעכב פה עד שנזדמן שיירה שהולכת לדמשק, ובזמן ישיבתו פה העירה היה הולך ביום בישיבה של שיד יצחק גאון ז"ל כי שם מקום המצבה שלו בתוך העיר, והיו לומדים שם זקנים בספר הזהר בכל יום ולוקחים הספקה מן כולל העיר, והלך וישב ללמוד וזה"ק עמהם עד שנזדמן שיירה הולכת לדמשק והלך בה, ואומרים כשהיה לומד זוהר שם, הנה יום אחד היה לומד בזהר פרשת בלק (דף ר"י ע"ב) הרי כ"ה דומינא לברכה לון, כה תמלל ברכה דבני וכו', אמר בלעם סב אלין

חרשין בידך בגין לאעכבא הכא להאי כ"ה וכו', מה כתיב התיצב כה על עולותיך, בהאי ובאלין חרשין תעכב לה, ואנכי אקרה כ"ה כלומר אעקר לה מאלין מלין וכו', מה כתיב בתריה ויקר אלהים אל בלעם והוא דבר ארים קלא במילולי דכ"ה, ויאמר שוב אל בלק וכ"ה תדבר, כ"ה תדבר ודאי וכו' והיה רבינו לומד הזהר בהתלהבות ובקול רם, וכשהיה אומר תיבת כ"ה באותם הדברים, היה מוציא תיבת כה מפיו בחזק ותוקף לבו בכח גדול, ויאמרו הזקנים היושבים שם מדוע אתה צועק בתיבת כ"ה בתוקף וקול גדול וקורא אותה בכח חזק מאד, ויאמר להם בלשון ערבי של תימן בזה הלשון, "האדי אל כ"ה מאכה (נ"א חרגת) בגלבי" [תרגום: זה הכה מכה בלבי].

ע"כ שמענו מאבותינו, נמצא צדיק זה קודם שזרח אורו בירושלים ת"ו בא אל ארצנו, ודרך רגליו על רחובות עירנו, אך לא נודע כבודו לאנשי עירנו, כדי שיהיו מניחים אותו עטרה בראש ואשרי עין ראתהו זיע"א, עכ"ד הרי"ח זלה"ה בבניהו.

רבינו הרש"ש בעיר דמשק יע"א:

בדמשק גר אז השר והגביר המפורסם רבי שאול פרחי זצ"ל, מי שהיה יועצו של השר בדמשק והממונה על אוצרותיו ובארמונו, שהתנוסס לתפארה, החזיק ישיבה ללמוד הנגלה והנסתר, ונקראה בשם "מועלם בית-אל" (בית התלמוד "בית-אל"). ויסר ר' שלום אל הגביר הנ"ל ויצג עצמו כאיש פשוט, עני ואביון, ויבקשהו לקחת אותו כמשרת בביתו. וימצא חן בעיניו ויקבלהו, ויחד לו חדר מיוחד, ויאכסנהו אצלו. ור' שלום משרתו באמונה, אך בכל עתות הפנאי, היה מתבודד בקדושה ובטהרה, ועוסק בתורה ובעבודת ה'. מפעם לפעם היה סר אל הישיבה, יושב עם ספר תהלים אך לבו ער להקשיב ללמודי החכמים, מסיבה לא ידועה, ידעו החכמים המקובלים כי הבחור הזה הוא אוצר של תורה ויראת שמים, והיו בחדרי חדרים מפלפלים עמו ברזי רזין. עם כל זאת אין גולה את אזניו של ר' שאול פרחי ז"ל, שהשתמש בו כ"משרת" וכ"עגלון".

פעם אחת, ציווה הגביר ל"עגלוננו" ר' שלום, לרתום מרכבתו ולהסיעו אל מקום מסויים. ר' שלום עשה כפקודתו, אבל הפעם, היו רעיונותיו ומחשבותיו עסוקים בעניינים גבוהים, בסודות עליונים, והסוסים השתוללו הפעם ביותר. ר' שלום לא הצליח לעצור בעד מרוצתם המופרזת, והגביר התנועע כשיכור במרכבתו, וכאשר לבסוף נעצרו הסוסים, נוף הגביר ב"עגלוננו" ואף סטר על לחיו מרוב כעסו. ר' שלום החריש ולא השיב דבר.

פעם אחת ור' שלום התפלפל עם חכמי הקבלה בענין כוונת אכילת כזית מצה בליל ראשון של פסח, והתגלע וויכוח חריף ביניהם. ר' שלום עמד על דעתו והם עמדו על דעתם. כתוצאה ממחלוקת זו, החליט ר' שלום לעזוב את דמשק, כי לא זו הדרך ישכון אור החכמה העליונה, ויפרד מאדונו ומחבריו, וישם לדרך פעמיו לעלות לציון בגילה, לקיים את נדרו אשר נדר, ויגיע בשלום אל הר הקדש בירושלים ת"ו.

במסילה העולה בית-אל:

כהופיע אור רבינו הרש"ש ז"ל בזריזות וברגשי אהבה לעיה"ק ציון ת"ו, פנה ישר למרכז החסידים אשר בעיר העתיקה עד היום.

בענווה ובשפלות יתירה התנהג הרש"ש ז"ל בהכנסו ל"בית-אל". חברי סיעת המקובלים אז, היו מעטים במספר, וגם לא חדרו בקבלת האר"י ז"ל ביתר שאת. בראשם עמד אז רבינו גדליה חיון ז"ל. המקובלים ההם, שהיו ברובם צאצאים של אנוסי ספרד, היו בני ארצות שונות ולא השיגו את האחדות והקשר הפנימי ביניהם.

בחשאי, נכנס ר' שלום לבקר בחברה זו ואף לא העיז פניו לבקשם שיספחוהו אליהם. רק את זאת התחנן אליהם, להושיבו כשמש ומשרת ולעזור להם בשרות הקדש ולכלכל את חיותו בלחם ומים כי אין לרש כל. ונענו לבקשתו להושיבו שמש ב"בית-אל" כי ראו על פניו אור הקדושה ויופי ההשתוקקות לשרת בקדש.

עברו ימים והרש"ש ז"ל משרת באופן נאות ומצא חן בעיני כל וישב כל הימים על יד מפתן הישיבה והיה שומע ומציץ בלימודי הרבנים מבלי הראות להם מידיעותיו המרוממות ומבלי להכנס עמהם בשום מו"מ של לימוד הקבלה והזהר ופרטי חכמת האמת. מלבד זה, רבות התהלך גם בין קברי הקדושים בהר הזיתים, להשתטח על קברי הצדיקים. ובעמק יהושפט, אשר בתוכו נמצא שטיפת נהר הגיחון, שהוא במזרח עיר דוד היא ציון אשר שם קברות מלכי בית דוד כנודע מספרי הגבולים. וכן היה מוסיף יום יום בקרבו טהרה וקדושה וידיעת הרזים למתכונתו. אבל המקובלים בבית אל לא ידעו מזה ולא חדרו אל קדושתו ורוממותו הגדולת. גם לא ידעו על דבר התעמקותו השלמה בדברי הקבלה. גם לא ידעו את תשוקת נפשו העדינה והקדושה בהכנסו יום יום להתבודדות בפנתו שאצל השער ושותה ממי החיים.

תמונת ישיבת בית אל בעיר העתיקה

באהבה רבה ובחרדת קדש היה ר' שלום משמש לפני המקובלים, בהגישו לפניהם את ספלי הקהוי [הקפה] השחורה באותם הלילות. האויר אשר נשם שם אז לקרבנו, אויר מבושם בקדש הקדשים, כנשימה מחיי הנצחיים. כה היה מתמיד הרש"ש ז"ל במשך זמן מה בימים ההם ובזמן ההוא.

ביום מן הימים, היו המקובלים עוסקים בלימוד הקבלה ועל צבאם הר"מ רבינו גדליה חיון ז"ל. נתקשו עמו בסעיף מתורתו של האר"י ז"ל ולא יכלו לחדור הבנת המאמר וישוב הסתירה. ואף גם הר"מ רג"ח ז"ל לא מצא היכולת לפתור השאלה. ונשאר הדבר בהסתתמות עד מצוא פשר. וקמו הרבנים לצאת לארוחת הצהרים בזמן המיועד כדרכם בקדש.

רבינו הרש"ש ז"ל, לא יכול להתאפק מלגלות את ישוב ופתרון השאלה. ולכן בהיותו נשאר יחידי, קם למקום מרכז הר"מ ויקח את העט ורשם על גליון "עץ החיים" בשער ההוא, שורות אחדות, אשר בזה ביאר וגלה את ישוב כל השאלות, תפוחי זהב במשכיות, דבר דבור על אפניו, באופן מסביר ומספיק בהעדפה. ובעת כותבו על הספר ובדיו, עברה בתו של רבינו גדליה חיון ז"ל, וראתה את ר' שלום יושב במקום אביה ורושם על הספר. אך לא הודע אליה מה זה ועל מה זה.

בשוב החסידים איש על מקומו, פתח הר"מ הספר שלפניו וירא והנה רשום פתרון השאלות באופן נפלא ונעלה, כי לא נשאר שום קושיא ממילא. וישאל את אנשי חברתו הרבנים, מי זה אמר ויכתוב דברי קודש אלו. ענו כולם ואמרו: אין אתנו יודע. ויתמהו על המחזה, ויהי בעיניהם לפלא ומשתאים לדעת מי הוא זה.

בנתיים, הופיעה בת הר"מ לפני אביה על דבר מה, ותשאל את אביה על מה זה קול דממה דקה. ויאמר אליה: על הדבר הזה שואלים הלכו בו. מי הוא אשר חכמת אלקים בקרבנו, רשם את הדברים האלו ויגל קדושת לבנו. ותגד ותאמר לאביה: אני נשקפתי בעד החלון, וארא והנה שלום הקטן, רושם על הספר כתב הפתרון. ויאמר אביה: אכן נודע הדבר. ויקראו לשלום, ויאיים עליו הר"מ בשבועה דאורייתא. אז הוכרח הרש"ש ז"ל להודות בדבר כי הוא אמר ויכתוב. אז אמר הר"מ לשלום: אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת, אתה תהיה עלינו לראש ולקצין ועל פיד יתבארו ויתגלו כל הרזין, ויתגלו כל מלין דגניזין. למה לא הודעתנו את אשר בלבבך. כמעט הבאת עלינו אשם! העתר נא אל ה' וכפר בעד קהלך. מאז הושב הרש"ש ז"ל לריש מתיבתא וגילה מצפונתא ומסתרתא ומלין דגניזין. עכ"ד בשינויים קלים.

בספר "בניהו" לפסחים ס"ו כותב: מיד הושיבוהו לראש ומינוהו נשיא עליהם. הנה כמו שעשו בני בתירא להלל שתכף ומיד בהכרתם חכמתו, הושיבוהו בראש. כן עשה הרב החסיד רבי גדליה חיון ז"ל לרבינו הרש"ש ז"ל בבואו מערי תימן לעה"ק ירושלים ת"ו. שלא הודיע עצמו בתחילת ביאתו שהוא חכם, אלא הראה עצמו כאדם פשוט מהמון העם ונעשה שמש בבית-אל יכב"ץ, שאותו המקום היה בית מדרשו של הרב החסיד רבי גדליה חיון ז"ל שהיה רבן של חסידים באותו זמן וע"י מעשה, הכיר בו ותכף ומיד הושיבו בראש ועשהו רבן של חסידים. ע"כ. וכן היה מוסיף יום יום שלימות קדושה ורוממות וחסידות יתירה והתפרסם שמו בכל ד' פנות התבל, לאיש אלקי מקובל, מופלא ובעל מעשים פלאיים.

בתמונה מימין לשמאל: ר' מנצור בן שמעון זצ"ל. ר' שאול דוד חי מועלם זצ"ל. רבי עזרא חוּצני זצ"ל. רבינו עזרא עמיה זצוק"ל. רבינו אפרים הכהן זצוק"ל. ר' יששכר אבן עזר זצוק"ל. ר' משה עזרם זצוק"ל. ועוד מקובלים וצוק"ל.

חכמי המקובלים בבית הכנסת צופיוף

ענוה גדולה מכולם:

כמסופר למעלה, היה רבינו בדמשק משרתו ועגלונו של השר והגביר הצדיק ר' שאול פרחי ז"ל. פעם פגע בו השר והעליבו ואף הכהו מכה נצחת. ולא ענהו ולא הכלים אותו.

בימי החגים היה המנהג שכל בני העיר באים לפני הרב לברכו בכרכת החג, לנשק את ידיו ולהתברך ממנו. בין הבאים היו גם אורחים הבאים מחו"ל לעלות לרגל ולהשתטח על קברי הצדיקים. רבי שאול פרחי ז"ל היה מהאורחים הקבועים המרבים לבוא. לאחר התמנות רבינו כר"מ בירושלים ת"ו, בא לפניו בפעם הראשונה לקבל ברכתו בין כל הבאים, מבלי שידע מראש שהרב החדש הזה, הוא אותו הבחור שהיה משרתו בדמשק, וכאשר עמד לפניו, הכירו מיד וזכר את אשר עשה לו. לא היה גבול לגודל צערו של הגביר. הוא נפל לפני רגליו, בכה והתחנן לו שימחול ויסלח לו אשר חטא כנגדו.

רבינו נגש אליו והעמידו, נחם אותו ודבר על לבו, ואמר לו: "אל נא תשים לב לדבר. כי גם אנכי אז לא שמתי לב לזה ומעולם לא הקפדתי עליך עבור זאת".

מאז נעשה הגביר, ר' שאול, לידיד נאמן ותומך גדול בישיבה הקדושה "בית-אל", הוא וזרעו.

בידוע, מתפקידו של המשרת בקדש בק"ק חסידים "בית-אל", ללכת ולהעיר את החסידים לפני חצות לילה כדי שיהיו ערים בנקודת חצות ויעשו תיקון חצות כסדר המתוקן ולאחר מכן, להתעמק בתורת הח"ן. לא אחת קרה שהמשרת בקדש איחר לקום ורבינו הרש"ש בעצמו, לקח את הפנס והלך להעיר את החסידים משנתם לעבודת הבורא.

סיפור על הרש"ש

לפני כשמונים שנה בתקופת שלטון התורכים בארץ, שמש הגה"צ ר' שמואל סלנט זצ"ל, כרב ראשי לעדת היהודים האשכנזים בירושלים. הוא פעל גדולות ונצורות עבור תושבי הישוב, וכמובן שהכל כבדוהו וחבבוהו.

בעיר העתיקה התגוררה בימים ההם, בחדר צר, אשה באה בימים ויראת השם. היא נטשה בחוץ לארץ את קרובה ומכריה ובאה להסתופף בקרבת מקום לשריד בית מקדשינו, הכותל המערבי ולחיות במחיצתם של "יהודים טובים" בארץ הקדושה. מחזרת הייתה על הפתחים ובמעט שהייתה מקבצת מאחינו בני ישראל, רחמנים בני רחמנים, התפרנסה וגם נתנה מזה בעצמה מעשר לצרכי צדקה. הגם שהייתה צדקת ושומרת מצוות קלה כבחמורה, בנושא עקרוני אחד-היא לא הייתה מוכנה לקבל את מרותו של רבי שמואל סלנט, עד שנתגלגלו העניינים והגיעו למה שהגיעו, ומעשה שהיה כך היה.

בשל העובדה שהיא הייתה מדקדקת במצוות ומחמירה על עצמה חומרות רבות, נהגה לבלות הרבה מזמנה בעזרת הנשים שבבית הכנסת ולהאזין לתפילות. מעולם לא החמיצה אפילו "אמן" או "ברכו" אחד. עונה הייתה בכונה עצומה "אמן", "אמן יהא שמיה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמיא", "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", "ברוך הוא וברוך שמו". בחזרת הש"ץ, כשהגיע ל"קדושה", או לברכת כהנים, הייתה עולה למדרגה גבוהה של קדושה והתעלות רוחנית.

מכל מקום, הייתה לה חולשה, שלא יכלה להתגבר עליה: בעת שהקהל הקדוש אמר "קדושה" נוהגת הייתה לצאת מעזרת-הנשים ולעבור בפתח של בית הכנסת השייך לגברים. אז הייתה פוסעת פסיעות אחדות ומתקרבת, עד כמה שהעיזה - לעבר התיבה, ומשתתפת באמירת ה"קדושה" עם שאר המתפללים, כלומר: עם הגברים... לא הועילו כל תחנוניהם ודרישותיהם של המתפללים, אשר עמלו להסביר לה את חומרת האיסור שבהופעת אשה בבית כנסת, בעת שהגברים מתפללים, והיא נשארה בנקודה זו חזקה כצור, ולא זזה מדעתה אפילו כמלא הנימה.

משכלו כל הקיצין, הוזמנה לדין-תורה בפני הרב ר' שמואל סלנט זצ"ל, היא השמיעה את טענותיה, כי חפצה היא בכל לבבה ובכל נפשה להשתתף בקדוש שמו של הקב"ה ומרגישה היא שרק באופן זה מסוגלת היא להתעלות ברוחה ולהתקרב אל אביה בשמים. הרב פסק: הגם שכוונתה טובה, מחויבים אנו לנהוג על פי הדין, הקובע שאסור לאשה להיכנס לבית הכנסת על מנת להתפלל יחד עם הגברים. לכן, אוסר הוא עליה לנהוג כן בעתיד ועליה לוותר על רצונה העז, ולהתפלל אך רק בעזרת הנשים, כמנהג בנות ישראל.

אם כי הייתה צדקת, הנה גבר עליה בנקודה זו היצר הרע שלה והיא לא הסכימה עם פסק דינו של הרב והוסיפה להטריד את קהל המתפללים כדרכה. ישבו בבית הדין וחשבו, מה לעשות עם אישה זקנה וגלמודה זו ובאלו אמצעים ראוי לנקוט כדי לאלצה לקיים את הפסק שהוציא בית הדין, ובינתיים נעשו נסיונות אין ספור לשכנעה ולהכניס בה את ההכרה שיש לנהוג על פי הדין בכל דבר ואפילו בעניין זה.

אז ליום העשירי בשבט חלום חלום, והנה הרש"ש, הוא המקובל האלהי, יסוד-עולם, ר' שלום שרעבי, זכר צדיק וקדוש לברכה, ניצב לפניו. לבוש גלימה רחבה ואומר לה בפנים מפיקים רצינות:

"דעי לך, כי היום, שהוא יום השנה לפטירתך, נשלחתי להזהירך, כי אם תוסיפי לעבור על דברי בית הדין ולהיכנס לבית-הכנסת המיועד לגברים, ולא תשובי בתשובה תוך חמשה ימים מהיום, כלומר, עד ט"ו בשבט, תגרם לך תקלה גדולה".

היא התעוררה בבקר בהתרגשות וחשבה רבות על החלום, אולם היצר הרע שלה, שתפסה בנקודה רגישה, אמר לה, שאין ממשות בחלומות, ובפרט בחלום מעין זה, והסיתה להמשיך כדרכה ולא להתחשב באסור.

בחמשה עשר בשבט יצאה מן העיר העתיקה וחזרה על הפתחים בבתים אשר מחוץ לחומה. היא הגיעה לשכונה החדשה, נחלת שבעה, תרה בעיניה אחר מקומות שתוכל להשיג בהם נדבות ומשהו לאכול. בבית אחד ראתה מעל השער כתובת:

"שמע ישראל ה' אלוהינו, ה' אחד".

הסיקה הישישה מכך, כי פה מתגורר, לבטח, יהודי צדיק, ומשכה בחוט הפעמון. וזאת יש לדעת, בבית זה גר היהודי המומר הידוע שלמה רוטנשטיין. המומר המסיונר פתח את הדלת והכניסה לביתו בסבר פנים יפות. הגיש לה

ארוחה דשנה וטעימה, כדבריו: לכבוד ט"ו בשבט, ולאחר מכן אמר לה:

"היודעת את שאכלת חזיר ומזון לא כשר?! היא נודעוזה ולא האמינה למשמע אוזניה. הוא הוסיף:

"האם לא שמעת עלי?! - אני המסיונר שלמה רוטנשטיין.

כעת נזכרה וחייבה להתעלף. שם זה אמר רבות, כי מן המפורסמות היה בירושלים של הימים ההם דבר מעליו של

המומר להכעיס, שלמה רוטנשטיין, ידועה גם הייתה פרשת הלשנותיו, בפני הרשות, כדי להציק לאחיו היהודים.

באה עליו האישה בטרוניות: "אם-כן, מדוע הטעית אותי, כיצד כתוב מעל לשער ביתך הפסוק הקדוש, מתורתנו

הקדושה: "שמע ישראל ה' אלוהינו, ה' אחד".

אמר לה המומר, כי גם הנוצרים משתמשים בפסוק זה לצרכיהם. הוא גם הפנה את תשומת-לבה לעובדה, שאין מזוזות

בביתו.

הזקנה קמה ממקומה בבהלה, ונמלטה על נפשה מן הבית הטמא ולבה הולם בחזקה. היא הגיעה לעיר-העתיקה, לביתו

של הרב סלנט, בבכיה נוראה.

"רבי", צעקה, "הצילני נא", וספרה לו, באופן מקוטע, תוך-כדי בכיות וזעקות, על ר' שלום שרעבי, שבא להזהירה

בחלום, לבל תוסיף עוד להיכנס אל מקום התפילה של הגברים, ועל הארכה שנתן לה עד ט"ו בשבט. היא

תארה לרב את המוצאות אותה ביום זה והתחננה אלו שיעשה לה תיקון כדי להצילה מן החטא האיום והנורא, שחטאה

בעצם ישיבתה בביתו של מומר-מסיונר ועל אשר אכלה אצלו, ובביתו, טריפות ונבילות וחזיר ירחמנא לצלן!

אמר לה הרב, כי מוכן הוא לעשות לה תיקון, בתנאי שתואיל, מעתה ואילך להישמע לצו בית הדין ולהימנע מלהיכנס

לבית-הכנסת של הגברים, בעת שהם מתפללים שם. הסכימה הזקנה, ואכן הרב עשה לה תיקון, והיא יצאה מלפניו

מרוצה. ומאותו יום ואילך הכירה אישה קשישה זו את מקומה בעזרת הנשים בלבד.

סיפור זה סופר מפי הרב ר' אברהם חיים ברנשטיין, עורך הירחון "קול השבת", ששמעו מדודו, הרב ר' ישראל יעקב

ברנשטיין זצ"ל, מיקירי ירושלים, שהיה באותו מעמד.

הוא הוסיף ואמר, כי בשנים שלאחר מכן, נהגה הקשישה, להזמין בט"ו בשבט לביתה תלמידי חכמים ועניים ולכבדם

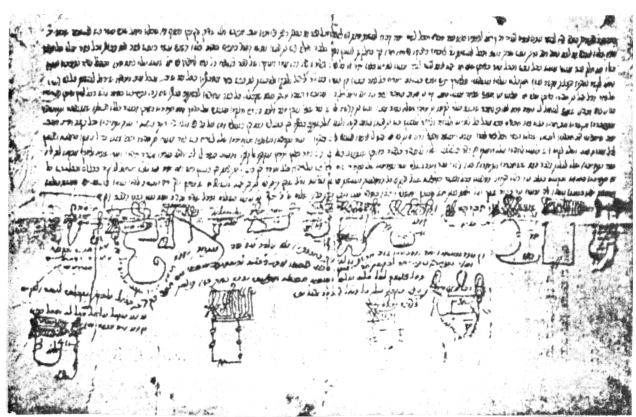
בפירות בשבעת המינים, שנשתבחה בהם הארץ, כדי שיברכו עליהם לעילוי נשמתו של הרש"ש הקדוש.

כתב ההתקשרות:

בחודש תמוז, בפרשת פנחס, בשנת תקי"א, יסד רבינו חברה קדושה. והתקשרו ביניהם בקשר אמיץ לאהבה את

ה' ואיש את רעהו. תקנו תקנות וכתבו וחתמו עליהם כל החברים. ומזמן לזמן התאספו ודנו וגרעו והוסיפו

לפי ראות עיני רוב החברים.

נוסח השטר והתימת הרש"ש ז"ל

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות מסופר על פורענות מצרים וחורבנה, וזה מעין הפרשה שמסופר בה על מכות מצרים ואובדנה.

תוכן ההפטרות

הנביא ירמיה מנבא חורבן למצרים ע"י נבוכדנצר שיעלה עליה למלחמה וגבורי מצרים לא יעמדו לפניו. גם שכירי חרב שבאו לעזור להם ינוסו על נפשם וישובו לארצם כי יפחדו מנבוכדנצר.

המצרים שהיו שקטים ושאננים, יצאו לגלות וארצם תהיה שוממה מאין יושב. אך לאחר ארבעים שנה ישובו לארצם כבתחילה ויהיו ממלכה שפלה, שלא יתנשאו על יתר העמים.

אך עם ישראל כאשר ישובו לארצם מהגלות, הם ישבו שקטים ושלוים, אמנם ה' לא יוותר על עוונם אלא יענשו, אך לא ישמידם כיתר הגוים.

ירמיה פרק מ"ו פסוק י"ג - פסוק כ"ח.

יְדֵי תְּדַבֵּר הַנְּבוּאָה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל-יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא לְבֹא

טָרַם שְׂבָא (רד"ק) נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם

וְהִיא מְכָה שְׁנִיָּה שֶׁהַחֲרִיב נְבוּכַדְרֶאצַּר אֶת מִצְרַיִם

בְּמִגְדוֹל שְׂבַמְצַרִּים וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ

וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ

וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ

וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ

וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ

וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ

וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ וְהִשְׁמִיעוּ

עיונים והארות

א. מדוע נסחף אביריך, לא עמד כי ה' הדפו. - מדוע נסחף אביריך - אתה מוצא בכל מקום הקב"ה פורע מאלילים תחלה, במצרים, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, ואחר כך סוס ורוכבו רמה בים. וכן הוא עושה למלכות רביעית, שנאמר מדוע נסחף אביריך, זה השר שלה שהוא מלקה אותו בצרעת,

ואין נסחף אלא צרעת, שנאמר ולשאת ולספחת ולבהרת, ואחר כך הוא פורע ממנו, שנאמר כי ה' הדפו. אבל ישראל כשם שאליהם חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, כך הם חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים (תנחומא).

אשור ובבל היה להם צורת יונה על דגלים (מלבי"ם): **יִזְכְּרוּ אֶת-יְהוָה וְיָשׁוּבוּ** שם במלחמה כי **פָּרַעַה מִלְּךְ-מִצְרַיִם** שהיה רגיל לצאת למלחמה בקול **שָׁאוֹן** ברעש גדול ובדרך גאווה **הַעֲבִיר הַמוֹעֵד** קבע מועד אחר לצאת להלחם כי בא פחד בלבו (רש"י, מ"ד): **יַחַד חֵי-אֲנִי נְאֻם-הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ בִּי פְתַבּוֹר** שהוא קבוע **בְּהָרִים** ולא יזוז ממקומו ו**כְּכַרְמֵל** שעומד **בַּיּוֹם** על יד הים, כן **יָבֹא** נבוכדנצר על מצרים (מ"ד) [ב]: **יֵטְפְּלִי גֹלְהָ עֵשִׂי לָךְ** לשתות ולאכול לקראת הליכתך לגולה **יֹשְׁבֵת בַּת-מִצְרַיִם** כי תגלו ממנה **כִּי-נָפְּהָ** שהיתה עיר הממלכה **לְשִׁמְנָה** לשממה **תִּהְיֶה וְנִצְתָה** ותהיה שממה וציה **מֵאִין מְבֹלֵי יוֹשֵׁב** (רש"י, מ"ד): **כַּעֲגֹלָה יִפְהֶ-פִּיָּה מִצְרַיִם** ממשיך את מלכות מצרים לעגלה יפה ביותר (מ"ד) **קָרַץ** רמזיה היה להם על ידי מנחשים ומכשפים כי **מִצְפּוֹן** מבבל שהיא צפונית למצרים **בָּא בָּא** יבוא עליה נבוכדנצר להשמידה (מלבי"ם): **כֹּא גַם-שְׂכַרְיָה הַשְּׂרִים הַגְּדוֹלִים בְּקַרְפָּה** שבתוך מצרים, יובלו לטבח **כְּעֲגֹלֵי מִרְבֵּק** כמו עגלים המפוטמים במרבק שאחר שנעשו שונים מוצאים לטבח, והסיבה שהגיעו למצב הזה שימותו ולא לקחום בשבי כדרך השרים **כִּי-גַם-הַמָּה** אותם השרים **הַפְּנֹו** עורף מן המלחמה **נָסוּ** ברחו **יַחְדָּיו לֹא עָמְדוּ** בקשרי המלחמה מרוב הפחד שתקפם, והטעם למוך בלבם הוא **כִּי יוֹם אִיְכָם** שיברם ורעתם **בָּא עֲלֵיהֶם עֵת פְּקֻדָתָם** יום מותם [פקודת כל חי למות] (מ"ד): **כַּב קוֹלָהּ** קול צעקת מצרים **כַּפְנַחַשׁ יִלְךְ** [ג] למרחקים, כמו צעקת הנחש בעת שהקב"ה קטע רגליו שהיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו (רש"י) **כִּי-הַכְּשָׁדִים בְּחִיל רַב יִלְכוּ עֲלֵיהֶם וּבְקַרְדָּמוֹת** לקצץ רגליהם **בָּאוּ לָהּ פְּחַטְבֵי עֵצִים** שקוצצים אותם בקרדומות באין מפריע (מ"ד): **כַּג** אתם בני הכשדים **כָּרְתוּ יַעֲרָה** תהרגו את כל אנשי מצרים **נְאֻם-יְהוָה כִּי לֹא יִחָקֵר** כי לא אפשר לטפור את מספר אנשי כשדים **כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה הַכְּשָׁדִים וְאִין לָהֶם מִסְפָּר** (רד"ק, מ"ד): **כַּד הַבִּישָׁה** תתביישו ותכלמו **בַּת-מִצְרַיִם כִּי נִתְּנָה נְמִסָּה בְּיַד עַם-צִפּוֹן** שבא מצפון והם הכשדים (מ"ד): **כַּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד** ומשגיח ומצווה להביא פורעניות **אֶל-עַל אֲמוֹן** המון העם (מ"ד) **מִנָּא** מעיר נא שהיא אלכסנדריא (רש"י) **וְעַל-פָּרַעַה וְעַל-מִצְרַיִם וְעַל-אֱלֹהֵיהֶם וְעַל-מְלָכֵיהֶם** הם

עיונים והארות

א. אוכל טועם טעם עפר? (ככתוב בראשית ג, יד: "ועפר תאכל כל ימי חיך"). השיב הנחש, נכון שאין לו כל הנאה מזה, אלא הוא עושה רצון שמים, להעניש את אלה הראויים לעונש.

ב. גם כאן מדמה הנביא את מלחמת נבוכדנצר למעשהו של הנחש, אשר לא יפיק ממנה כל תועלת, כי אם ישמיד ויכלה את הכל, כדברי הנביא: "בקרדומות באו לה כחוטבי עצים כרתו יערה...". אם כן הריהו מזיק כמו הנחש מבלי להפיק שום הנאה לעצמו, כי האדם נתחייב עונש מן השמים (אהבת יהונתן).

ג. כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא. - תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר כי כתבור בהרים וגו', והלא דברים קל וחומר, מה תבור וכרמל שלא באו ללמוד תורה אלא לפי שעה נקבעו בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורים בהם ושונים בהם ומרביצין בהם את התורה על אחת כמה וכמה (מגילה כ"ט).

ד. קולה כנחש ילך - נאמר במדרש ויקרא רבה כו: אמרו לנחש, מה הנאה יש בנושכו בני אדם, הרי בכל דבר שהוא

ממלכות רבות שישבו בארץ מצרים **וְעַל-פְּרִעָה וְעַל הַבְּטָחִים בּוֹ** וכמו שאפקוד על פרעה כן אפקוד על העכו"ם הבוטחים בו (מ"ד): **כּוֹ וַנְּתַתִּים בְּיַד מִבְּקָשָׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל וּבְיַד-עֶבְדָּיו וְאַחֲרֵי-כֵן** מקץ ארבעים שנה (רשי"י) **תִּשְׁכַּן מִצְרַיִם פְּיַמִּי-קָדָם** בלי גלות **נְאֻם-יְהוָה** (מ"ד): **כִּי זָוְאָתָה אֶל-תִּירָא עֲבָדַי יַעֲקֹב** כי לא תשאר בגולה **וְאֶל-תַּחַת וְאֶל-תַּפְחָד אֶתָּה יִשְׂרָאֵל** פן ישתקעו שמה בבל [ד] **כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעַךְ מִרְחֹק** מארץ רחוקה שאתה שם **וְאֶת-זֶרְעֶךָ** גדולים וקטנים **מֵאֶרֶץ שְׁבִים** ומאז והלאה **וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁב יַעֲקֹב** בהשקט ובשלוה **וְאִין מִתְחַרֵּד** ולא יהיה עוד מי שיחרידו ויפחידו (מ"ד): **כַּח אֶפִּילוּ כַּשְׁכַּבשׁ נְבוּכַדְרֶאֶצַּר אֶת מִצְרַיִם נְהַרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁהִיו שָׁם**, בכל זאת **אֲתָה אֶל-תִּירָא עֲבָדַי יַעֲקֹב נְאֻם-יְהוָה כִּי אֶתְּךָ אֲנִי** ואפילו **כִּי אֶעֱשֶׂה כָּלָה** **בְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְחַתִּיךָ** הגליתך **שָׁמָּה** לשם [ו] **וְאֶתְּךָ לֹא-אֶעֱשֶׂה כָּלָה** אם כי

עיונים והארות

ד. **וְאֵתָה אֶל תִּירָא עֲבָדַי יַעֲקֹב** ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים. - כתבו רז"ל והבוא בשל"ה, דיעקב שהיה לו שתי שמות, היו לו שתי נשמות, שם האחד ישראל ושם השני יעקב, ועל נשמת ישראל נאמר 'ויקראו ימי ישראל למות' (בראשית מז, כט), אבל הנשמה הנקראת יעקב, לא מת והוא קיים.

עַל כֵּן בַּא דְּבַר ה' וְאֵתָה אֶל תִּירָא עֲבָדַי יַעֲקֹב, על יעקב אבינו ע"ה, 'ואל תחת ישראל' על ישראל היושבים בגלות ומצטערים. שמא חם ושולם לא תהיה תקומה. לזה אמר 'כי הנני מושיעך מרחוק' גימטריא שד"י שהוא בחינת יסוד, 'ואת זרעך' כל ניצוצות הקדושים, 'מארץ שבי"ם' הסטרא אחרא אשר שבו ניצוצות הקדושים. 'ושב יעקב' כלומר יחזור יעקב ליקח מעשו, חוץ מהיו"ד שלקח בצאתו מרחם, עתה ישוב לקחת ה-ו' מעשו וישאר עש, ויהיה 'יעקב' מלא 'ושקט ושאנן ואין מחריד', כי עשו יהיה עש ורקב יבלה.

ה. **יַעֲקֹב** - בחמשה מקומות במקרא נכתב יעקוב מלא ויו:

א. "וזכרתי את בריתי יעקוב" (ויקרא כו, מב).

ב. "גם את זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס" (ירמיה לג, כו).

ג. "ושב יעקוב ושקט ושאנן" (ירמיה מו, כז).

ד. "הנני שב את שבות אהלי יעקוב" (ירמיה ל, יח).

ה. "לא כאלה חלק יעקוב" (ירמיה נא, יט).

ו. **בַּחֲמִשָּׁה** מקומות נכתב השם אליהו חסר ויו - אליה:

א. "ומלאך ה' דיבר אל אליה" (מלכים"ב, א, ג).

ב. "וילך אליה (מלכים"ב, א, ה).

ג. ויאמר אליה התשבי הוא (מלכים"ב, א, ח).

ד. ויען אליה וידבר... (מלכים"ב, א, יב).

ה. "הנה אנכי שולח לך את אליה הנביא" (מלאכי ג, כג).

מִלְמַד שיעקב אבינו נטל האות ויו בתור משכון מאליהו ושם אותה בשמו, עד שיבוא אליהו ויבשר הגאולה לבני

בביאת המשיח במהרה בימינו, ונטל האות ויו, כדי לרמוז, שהגאולה תהיה באלף השישי.

ו. **כִּי אֶעֱשֶׂה כָּלָה** בכל הגויים אשר הדחתך שמה ואותך לא אעשה כלה - מסופר על רב גדול אחר שנשאל פעם על ידי המלך, כיצד תופסים אתם בשכליכם ובהבנתכם, כי המשיח לכשיבוא יוכל לכפות את מרותו על כל העולם כולו? כיצד יתכן שאדם אחד ויחיד יעמוד נגד טבעו של העולם, שאינו אוהב לקבל מרות?

הַשִּׁיב לו הרב: אדוני המלך, המתן כמה ימים ואשיב לך תשובה על תמיהתך, המלך הסכים לבקשה, ולאחר מספר ימים הרב הגיע לארמון המלך, ובפי הרב היתה בקשה: האם תסכים אדוני המלך לקנות שבעים תרנגולים גדולים וחזקים, ובנוסף אליהם עוד תרנגול אחד קטן ורך? המלך נאות לבקשה זו. ומשהובאו העופות הורה הרב להכניסם לתוך חדר סגור, ושם להשאיר אותם משך יום שלם בלי מזון ובלי שתייה.

חֲלָף היום, ולמחרת בבקר פנה הרב בלויית המלך לחדר התרנגולים. בידיהם אחזו מזון עבור העופות, הם פתחו את חלון החדר והשליכו פנימה גרגרי מזון. ואז תיכף ומיד עשרות עופות מורעבים התנפלו על הגרגרים, ונערך מאבק קשה בין העופות, כל אחד דחף וניקר את רעהו, נוצות נמרטו, ודם זב מגופותיהם של התרנגולים.

בַּעוֹר התרנגולים פוצעים זה את זה, ניצב לו התרנגול הרך והקטן מן הצד, והוא העדיף להתרחק מהמערכה הנטשת, והסתתר בצלו של כסא שעמד בפינת החדר, ולאחר שכל התרנגולים היו פצועים וחבולים, השתרר שקט בחדר, על הרצפה שכבו העופות שבורות כנפיים ומרוטי נוצות, ואז העז התרנגול הקטן להוציא ראשו מתחת לכסא, וראה שכל התרנגולים שכבו כואבים ונאנקים, ואף אחד לא זז ממקומו, ואז מיד הגיע התרנגול למרכז החדר אשר שם היו גרגרי המזון, והחל לאכול מהם לתיאבון בלי שאף אחד יפריע לו.

רֹאֵה אתה אדוני המלך - אמר הרב למלך - התרנגול הזה משול למשיח. עתיד הקדוש ברוך הוא לסכסך את

תהיה בארצם **ויסרתיך** איסר אותך **למשפט** במשפט כפי עוונך (מלבי"ם), אבל **ונקה לא אנקה** לא אנקה אותך מהעולם, ר"ל לא אכריתך מן העולם (ט"ד):

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. הסבר: ראו כי רעה נגד פניכם.
תשובה
- ב. כתוב: וישא את הארבה. למה כתוב אח"כ לא נשאר ארבה אחד?
תשובה
- ג. הסבר: כשלחו כלה.
תשובה
- ד. דבר נא וישאלו איש מאת רעהו וכו' - מדוע צווה ה' כל זאת?
תשובה
- ה. ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה - היכן היה משה כשנאמרה לו נבואה זו?
תשובה
- ו. עד בכור השבי - למה לקו השבויים?
תשובה
- ז. מבכור פרעה עד בכור השפחה - למה לקו בני השפחות?
תשובה
- ח. וכל בכור בהמה - למה לקו הבהמות?
תשובה
- ט. הסבר: אשר ברגלך.
תשובה
- י. ויצא בחורי אף - מדוע יצא כך?
תשובה
- י"א. למען רבות מופתי - כמה מופתים ומה הם?
תשובה
- י"ג. מתי אדם שמנוי על קרבן פסח מסויים יכול לשנות את מנויו לקרבן אחר? ומהיכן לומדים זאת?
תשובה
- י"ד. זכר בן שנה - מתי הוא נקרא בן שנה?
תשובה
- ט"ו. על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מה בא למעט כאן?
תשובה
- ט"ז. ואכלו את הבשר - מה בא למעט כאן?
תשובה

עיונים והארות

שבעים האומות זו בזו, כל אומה תכה בחבירתה עד זוב דם, המשיח - שאינו אלא אדם אחד ויגאל אותנו. ואז לכשיפלו האומות פצועות, חבולות והמומות, יבא

י"ז. אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים - רק במים אסור לבשלו? ומהיכן לומדים זאת?

תשובה

י"ח. למה נאמר: עד יום האחד ועשרים לחודש - האם אני לא יודע שמיום ט"ו שבעת ימים הם כ"א?

תשובה

י"ט. וטבלתם בדם אשר בסף - ואח"כ שוב כתוב: מן הדם אשר בסף - מדוע הכפילות?

תשובה

כ'. ויקוד העם וישתחוו - על מה השתחוו?

תשובה